

De sociale infrastructuur van de 40 'krachtwijken' in beeld

Quick Scan Welzijn, Sport, Cultuur, Onderwijs en Zorg

drs. Paul Duijvestijn (red.)

De sociale infrastructuur van de 40 'krachtwijken' in beeld

Quick Scan Welzijn, Sport, Cultuur, Onderwijs en Zorg

Amsterdam, 12 september 2007

drs. Paul Duijvestijn (red.)

Met medewerking van:

drs. S. Blom

dr. M. Dautzenberg

dr. M. Droomers (RIVM)

ir. L. Kuijpers (VWS)

drs. T. Middeldorp

drs. K. Neefjes (Verdiwel)

drs. J. Pach

drs. R. Zoutman

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding voor en doel van de quick scan sociale infrastructuur	4
1.2	Vraagstelling en focus	5
1.3	Methodische opzet van de quick scan	6
1.4	Het verloop van de quick scan: een procesverslag	7
1.5	Leeswijzer	9
2	Welzijn	10
2.1	Ontwikkelingen en cijfers	10
2.2	Welzijn in de 40 wijken: een vergelijking	12
2.2.1	Welzijnsvoorzieningen	12
2.2.2	Gebruik van welzijnsvoorzieningen	13
2.3	Knelpunten en kansen voor welzijn in de 40 wijkenaanpak	14
3	Sport	18
3.1	Ontwikkelingen en cijfers	18
3.2	Sport in de 40 wijken: een vergelijking	20
3.2.1	De harde sportinfrastructuur	20
3.2.2	De zachte sportinfrastructuur in de 40 wijken	22
3.2.3	Sportparticipatie	24
3.3	Knelpunten en kansen voor sport in de 40 wijkenaanpak	26
4	Cultuur	29
4.1	Ontwikkelingen en cijfers	29
4.2	Kunst en cultuur in de 40 wijken: een vergelijking	30
4.2.1	Culturele voorzieningen en aanbieders	30
4.2.2	Cultuurparticipatie	32
4.3	Knelpunten en kansen voor cultuur in de 40 wijkenaanpak	32
5	Onderwijs	35
5.1	Ontwikkelingen en cijfers	35
5.2	Primair onderwijs in de veertig wijken: een vergelijking	38
5.2.1	Basisscholen	38
5.2.2	Schoolparticipatie	40
5.2.3	Samenwerking met buitenschoolse partners	40
5.3	Voortgezet onderwijs in de 40 wijken: een vergelijking	41
5.3.1	Middelbare scholen	41
5.3.2	Schoolparticipatie en schooluitval	42
5.3.3	Samenwerking	43
5.4	Knelpunten en kansen voor onderwijs in de 40 wijkenaanpak	43
6	Gezondheid en zorg	49
6.1	Gezondheidsachterstanden in de 40 wijken	49
6.2	Gezondheidszorg in de 40 wijken	50
6.3	Kansen voor gezondheid in de 40 wijkenaanpak	51
7	Conclusies	53
7.1	Knelpunten en kansen in welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg	53
7.2	Slotbeschouwing: focus op participatie van wijkbewoners	55

Bijlage 1	Geraadpleegde literatuur	58
Bijlage 2	Overzicht 40 quick scans	60
Bijlage 3	Behoeften, knelpunten en kansen in de 40 wijken: een globaal overzicht	61

1 Inleiding

"De straat, de wijk en de buurt zijn, buiten het directe leefverband thuis en op het werk, de sociale gemeenschap waarin we dagelijks leven. De kwaliteit van die leefomgeving en de wijze waarop we daarin met elkaar omgaan, bepaalt vaak mede de wijze waarop we overigens in de samenleving staan. Het zijn de mensen die de wijken maken" (Uit: Regeerakkoord 2007).

Met het project 'Van probleemwijk naar prachtwijk' is minister Vogelaar van Wonen, Wijken en Integratie (WWI) een offensief gestart om 40 geselecteerde probleemwijken¹ te ontwikkelen en ze een ware metamorfose te laten ondergaan. Ook de sociale infrastructuur biedt in dit kader kansen. In dit rapport brengt DSP-groep die kansen in beeld. Dit op basis van een uitgevoerde quick scan naar beschikbare voorzieningen op het gebied van welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg in de 40 wijken.

Dit inleidende hoofdstuk gaat nader in op de achtergronden, vraagstelling, opzet en het verloop van de quick scan. We sluiten af met een leeswijzer.

1.1 Aanleiding voor en doel van de quick scan sociale infrastructuur

Veelal wordt aangegeven dat welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg kansen kunnen bieden voor de wijk:

- Scholen die in het kader van de Brede School-gedachte samenwerken met andere organisaties zijn beter in staat alles uit kinderen te halen wat er in zit.
- Cultuur brengt jongeren in contact met onderliggende waarden in de samenleving; het draagt bij aan creativiteit, zingeving, participatie en integratie.
- Goede, bereikbare en laagdrempelige sportvoorzieningen zijn van belang voor de sportparticipatie en gezondheid van wijkbewoners, als ook voor het imago en de leefbaarheid van de wijk.
- Buurtwerk, sociaal cultureel werk en opbouwwerk dragen bij aan de sociale cohesie en het sociaal cement in de wijk.
- Gezonde(re) mensen hebben meer kansen zichzelf te ontwikkelen, te zorgen voor mensen in de directe omgeving, te werken of op andere wijze een bijdrage te leveren aan de wijk.

Te voorzien valt dat de prioriteit om in te zetten op onderwijs, cultuur, sport, welzijn en zorg verschilt per wijk, afhankelijk van de mogelijkheden en situatie ter plaatse en de voor de wijk specifieke problematiek. Een precies beeld hiervan ontbreekt echter in de 40 wijken. Voor een goede aansluiting van het beleid op de wijkaanpak en een eventuele prioriteitsstelling binnen de 40 wijken is het derhalve van belang dat er een indicatie (kwalificatie) kan worden gegeven van de 'waarde' van de beschikbare voorzieningen voor de wijk.

Noot 1 Het gaat om wijken waar sprake is van meervoudige problematiek op het gebied van wonen, werken, leren, integratie en veiligheid.

Vandaar dat DSP-groep door de ministeries van VWS en OCW² is gevraagd een quick scan uit te voeren, die voorzieningen op het gebied van welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg in kaart brengt en kansen en knelpunten inzichtelijk maakt; afzonderlijk en in gezamenlijk/multifunctioneel verband. Op basis daarvan kan worden bepaald waar en hoe specifiek op de instrumentele waarde van welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg kan worden ingezet in het kader van de 40 wijkenaanpak. Dit zonder overigens de intrinsieke waarde ervan uit het oog te verliezen.³

Daarmee levert de quick scan zowel de rijksoverheid, als ook de 18 betrokken gemeenten zinvolle informatie op. Verschillen en overeenkomsten tussen de wijken aangaande de sociale infrastructuur komen in beeld, evenals oplossingsrichtingen. Dergelijke informatie kan helpen bij het maken van keuzes waar middelen op in te zetten.

1.2 Vraagstelling en focus

De centrale onderzoeksvraag voor de quick scan sociale infrastructuur luidt als volgt:

In hoeverre kunnen welzijn, sport, cultuur, onderwijs en/of zorg gericht worden ingezet in het kader van de 40 wijkenaanpak?

Die vraag laat zich beantwoorden door welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg in de 40 wijken door te lichten op vijf gebieden:

- 1 de 'harde' infrastructuur in de wijk: de aanwezigheid van (geschikte, op de vraag van de gebruiker aansluitende) welzijns-, sport-, culturele -, onderwijs en zorgaccommodaties en -voorzieningen;
- 2 de 'zachte' infrastructuur in de wijk: de aanwezigheid van aanbieders op het gebied van welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg;
- 3 de deelname van wijkbewoners aan sport-, beweeg⁴, culturele - en welzijnsactiviteiten (afgezet tegen het gemiddelde van de stad en het landelijk gemiddelde);
- 4 de mate van samenwerking tussen welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg en de rol van de gemeente daarbij;
- 5 knelpunten en kansen op het gebied van welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg in de wijk: bevorderende factoren, belemmerende factoren, best practices.

Bedacht moet worden dat het in deze quick scan gaat om een grove inventarisatie, die hoofdzakelijk is gebaseerd op inschattingen en oordelen van betrokkenen in de gemeenten en wijken (zie ook paragraaf 1.3). Vooral waar het gaat om behoeften, knelpunten en kansen is dus sprake van 'zachte' resultaten, die vaak niet met harde cijfers gestaafd kunnen worden.⁵

Noot 2 Met het oog op de 40 wijkenaanpak van WWI is bij verschillende ministeries informatiebehoefte ontstaan voor wat betreft deze wijken. Voor een deel wordt in die behoefte voorzien, onder andere via het wijkdossier dat voor deze wijken door VROM/WWI samen met de 18 betreffende gemeenten wordt ontwikkeld. Maar omdat gegevens met betrekking tot de sociale infrastructuur niet standaard deel uitmaken van de wijkdossiers, namen de ministeries van VWS en OCW het initiatief voor de quick scan sociale infrastructuur.

Noot 3 De instrumentele waarde komt juist voort uit en is afgeleid van de intrinsieke waarde.

Noot 4 Naast sportparticipatie gaat het ook om de mate van beweging en overgewicht van de wijkbewoners.

Noot 5 Als bijvoorbeeld wordt gesteld dat behoefte bestaat aan extra binnensportruimte, is dat een inschatting van betrokkenen. Die behoefte is *niet* gebaseerd op een vergelijking met bijvoor-

1.3 Methodische opzet van de quick scan

De hiervoor vermelde items zijn ondergebracht in een analyseformat, waarin per wijk alle achterhaalde gegevens ondergebracht kunnen worden.⁶ Op die manier is voor elk van de 40 wijken een factsheet ontwikkeld: een aantal A4 met alle analysegegevens over de onderzoeksvelden onderwijs, cultuur, sport en welzijn, plus algemene achtergrondinformatie over de wijk.⁷ Deze factsheets zijn opgenomen in een separaat digitaal bijlagenboek. Ten behoeve van het overzicht zijn de belangrijkste behoeften, kansen en/of knelpunten⁸ in de 40 wijken samengevat in bijlage 3. Het eindrapport dat nu voor u ligt bevat de overrallanalyse.

De 40 factsheets zijn tot stand gekomen op basis van documentenanalyse, internetsearch en telefonische interviews. In die volgorde ook: eerst is relevante informatie over de wijken ontsloten uit beschikbare landelijke bronnen, vervolgens is op internet gezocht naar gegevens over de sociale infrastructuur in de 40 wijken en – waar dat niet toereikend was – zijn tenslotte sleutelfiguren in de gemeenten en wijken benaderd. Die laatste stap bleek, met uitzondering van het thema zorg, in alle gevallen noodzakelijk: weliswaar was via bronnenanalyse de problematiek vaak goed in kaart te brengen, maar over (onderdelen van) de sociale infrastructuur bleek doorgaans minder bekend.

Hieronder gaan we nader in op de drie genoemde dataverzamelmethode(n).

Documentenanalyse

Al in een eerder stadium heeft VWS een inventarisatie gedaan om een inschatting te maken van de beschikbare informatie. Daartoe zijn landelijke instanties als RIVM, SCP en de Stichting Recreatie benaderd. Relevante informatie en gegevens van deze organisaties zijn waar mogelijk benut als input voor de quick scan. Op die manier zijn met name enkele basisgegevens over de harde infrastructuur achterhaald; op stadsniveau en soms op wijkniveau.

Zie bijlage 1 voor het overzicht van geraadpleegde literatuur.

Internetsearch

Voorts heeft DSP-groep internet geraadpleegd voor informatie en gegevens over de wijken. Basale input is gevonden op enkele algemene websites: zie ook bijlage 1. Daarnaast zijn gemeentelijke websites geraadpleegd. Soms waren daarop relevante documenten te vinden, zoals stads- en wijkguides, wijknota's en structuurplannen. Indien er van gemeentelijke documenten gebruik is gemaakt wordt dat vermeld in de factsheet van desbetreffende wijk (zie bijlagenboek).

---

beeld kengetallen (dat voerde in het kader van deze quick scan te ver), tenzij dat door gemeenten en/of betrokkenen zelf is gedaan.

Noot 6 Uiteindelijk zijn twee formats gebruikt: een uitgebreide variant die is gebruikt door het onderzoeksteam van DSP-groep en een verkorte variant die is ontwikkeld voor gebruik door de wijkaccountmanagers van VROM/WWI en de betrokken gemeenten zelf. Zie paragraaf 1.4 voor meer informatie hierover.

Noot 7 Zorg is hierbij goeddeels buiten beschouwing gelaten, omdat hierover al veel informatie beschikbaar was: zie verder.

Noot 8 Naar inschatting van de betrokkenen in de wijken en gemeenten zelf.

Telefonische interviews

Op basis van documentenanalyse en internetsearch kon over het algemeen een deel van het analyseformat worden ingevuld. Om de witte vlekken aan te vullen benaderde DSP-groep vervolgens sleutelpersonen in de gemeente en wijk voor verdiepende half-gestructureerde telefonische interviews. Voor het bepalen van de sleutelpersonen is gebruik gemaakt van de sneeuwbalmethode: doorgaans vormde de wijkmanager of de GSB-coördinator het vertrekpunt, om vervolgens steeds verder 'af te dalen' in de wijk. Afhankelijk van de lokale situatie is gesproken met enkele van de volgende betrokkenen⁹:

- wijkmanager en/of GSB-coördinator;
- gemeentelijke beleidsambtenaren welzijn, sport, cultuur en onderwijs;¹⁰
- schooldirecties;
- lokale cultuurorganisatie;
- lokaal sportbureau en/of sportbuurtwerk;
- lokale welzijnsstichting.

Afbakening van de wijken

Voor de afbakening van de 40 wijken zijn wij primair uitgegaan van de grenzen van de wijk zoals aangegeven door VROM/WWI. Ten tijde van het onderzoek zijn de grenzen van enkele wijken echter gewijzigd of was er onduidelijkheid over. Indien relevant wordt daarom in de wijkformats (bijlagenboek) aangegeven op welk gebied de analyse betrekking heeft gehad.

Voorts moet worden gerealiseerd dat onderwijs, cultuur-, sport-, zorg- en welzijnsdeelname wijkoverstijgend is. Het verzorgingsgebied van voorzieningen en aanbieders beslaat veelal meerdere wijken. Met dit gegeven zijn we pragmatisch omgegaan. Voorzieningen dan wel aanbieders die in een nabijgelegen wijk zijn gesitueerd, maar die wel van belang zijn voor (bewoners van) de betreffende wijk, hebben wij ook in kaart gebracht. Andersom wordt er ook melding van gemaakt als er voorzieningen zijn die juist vooral door niet-wijkbewoners worden gebruikt.

1.4 Het verloop van de quick scan: een procesverslag

Omdat op het gebied van sociale infrastructuur in de 40 wijken sprake was van een kennisachterstand besloten de ministeries van VWS en OCW in het kader van de 40 wijknaamplan tot een (bescheiden) inhaalslag: DSP-groep werd ingeschakeld om een quick scan uit te voeren. Juist om wildgroei aan onderzoek te voorkomen maakten VWS en OCW de keuze om één bureau meerdere werkvelden (welzijn, sport, cultuur, onderwijs, zorg) in kaart te laten brengen. De quick scan had een doorlooptijd van vijf weken en zou volgens planning begin juni worden afgerond.

Het onderzoeksteam van DSP-groep ging voortvarend van start. Eerst werd ingezet op documentenanalyse en internetsearch, en vervolgens werden de gemeenten benaderd met het verzoek mee te werken aan enkele telefonische interviews¹¹. Aanvankelijk was de medewerking bij het merendeel van de gemeenten groot: men zag de quick scan als een goede aanvulling op het wijkdossier en de lastendruk voor de gemeenten zelf was beperkt.

Noot 9 Gemiddeld zijn per wijk 5 tot 8 mensen bevroegd.

Noot 10 Voor het beleidsveld zorg was de ronde langs de 18 gemeenten niet nodig, omdat situatie en voorzieningen op dit gebied in de 40 wijken al goeddeels bekend waren.

Noot 11 Het gaat om gegevens die de betreffende medewerkers vanachter het bureau kunnen leveren.

Een aantal gemeenten stelde echter vragen bij de quick scan: zij vielen over het gebrek aan afstemming op rijksniveau. Vanuit VROM/WWI was namelijk aangekondigd dat alle communicatie over de 40 wijkenaanpak via de wijkaccountmanagers van WWI zou lopen. In dat licht bezien wekte het separate verzoek van VWS en OCW – via DSP-groep – bevreemding. Na verloop van tijd namen ook de meeste andere gemeenten deze opstelling over en traptten vanaf dat moment op de rem: hoewel zij de inhoudelijke meerwaarde van de quick scan doorgaans onderkenden, gaven zij DSP-groep te kennen pas weer mee te willen werken na een gezamenlijk geluid vanuit het rijk (VWS, OCW én WWI).

Daarop vond overleg plaats tussen betrokkenen van VWS/OCW en WWI. Afgesproken werd:

- de inventarisatie van de gegevens verder te laten verlopen via de wijkaccountmanagers van WWI en de wijkmanagers van gemeenten;¹²
- de quick scan sociale infrastructuur te koppelen aan de gegevensverzameling voor de wijkdossiers en de gegevens ook aan het wijkdossier toe te voegen.

De rol van DSP-groep zou vervolgens nog bestaan uit:

- het desgewenst ondersteunen van gemeenten bij de gegevensverzameling;
- het uitvoeren van een kwaliteitstoets van de ingevulde formats;
- het uitvoeren van de overallanalyse.

Uiteraard had dit ook gevolgen voor de planning van de quick scan sociale infrastructuur: de wijkaccountmanagers en gemeenten kregen het verzoek de nog ontbrekende gegevens uiterlijk eind juni 2007 aan te leveren.

Voor het gros van de gemeenten bleek dit echter achteraf toch niet haalbaar. Daarop besloten VWS/OCW en WWI half juli jl. om de gegevensverzameling verder toch via DSP-groep te laten lopen. Tot half augustus had DSP-groep de tijd om ontbrekende gegevens alsnog te achterhalen, opdat de analyses nog konden worden gebruikt als input voor de wijkactieplannen van de betrokken gemeenten.¹³

Het zal duidelijk zijn dat dit niet de meest geschikte periode was voor dataverzameling: veel betrokkenen in de gemeenten waren onbereikbaar vanwege vakantie. Uiteindelijk is het voor 21 wijken gelukt een min of meer complete¹⁴ analyse te ontwikkelen. Voor 11 wijken is een groot gedeelte – 50 tot 90 procent – van de gevraagde informatie achterhaald. De formats van de overige 8 wijken – gelegen in Amsterdam, Rotterdam en Dordrecht¹⁵ – zijn voor minder dan 50 procent ingevuld. Bijlage 2 maakt per wijk duidelijk hoeveel informatie naar schatting is achterhaald en welke onderdelen ontbreken.

Tot slot dient hier nog te worden benadrukt dat het om een *quick scan* gaat. Dat impliceert dat er geen sprake is van volledigheid. Getracht is om in korte tijd zo veel mogelijk informatie over de sociale infrastructuur van de 40 wijken te achterhalen. De combinatie van bronnenanalyse en telefonische interviews leverde in de ene wijk meer op dan in de andere wijk. Als gevolg daarvan zitten er grote verschillen tussen de analyses en laten zij zich onderling niet altijd goed vergelijken.

Noot 12 Concreet werd hun verzocht het door DSP-groep ontwikkelde en deels ook ingevulde format sociale infrastructuur verder aan te vullen.

Noot 13 De deadline voor de wijkactieplannen is 1 oktober 2007.

Noot 14 Dat wil zeggen: meer dan 90 procent van het format is ingevuld, daarbij in ogenschouw nemend dat het om een quick scan gaat.

Noot 15 Deze gemeenten gaven aan geen capaciteit te hebben om verder medewerking te verlenen aan de quick scan en/of hadden geen bruikbare informatie beschikbaar.

1.5 Leeswijzer

Doel van de quick scan, waar dit rapport verslag van doet, is het in kaart brengen van voorzieningen, participatie, knelpunten en kansen op de gebieden welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg in de 40 wijken. Daarbij gaat het om een grove en 'zachte' inventarisatie, die hoofdzakelijk is gebaseerd op inschattingen en oordelen van betrokkenen in de gemeenten en wijken.

Aan elk van de vijf genoemde inhoudelijke thema's wijden we in dit rapport een hoofdstuk: welzijn wordt behandeld in hoofdstuk 2, sport komt aan bod in hoofdstuk 3, cultuur in hoofdstuk 4, onderwijs in 5 en zorg tenslotte in hoofdstuk 6. Uiteraard liggen er diverse linken en dwarsverbanden tussen deze onderwerpen. Soms is het om die reden arbitrair waar een (integraal) item of voorbeeld is opgenomen.

Elk hoofdstuk volgt eenzelfde opbouw: na een algemene introductie op het onderwerp (landelijke ontwikkelingen en cijfers, gebaseerd op een korte literatuurstudie) volgt een analyse van de 40 wijken op desbetreffend thema. De input van deze paragrafen wordt gevormd door het bijlagenboek, waarin de quick scans van de 40 wijken integraal zijn opgenomen. Grote lijnen, verschillen, overeenkomsten en good practices passeren hier de revue. In de afsluitende paragrafen van de vier themahoofdstukken volgen de conclusies en aanbevelingen: welke knelpunten en kansen bieden welzijn, sport, cultuur, onderwijs respectievelijk zorg in de 40 wijkenaanpak? Het rapport sluit af met een conclusiehoofdstuk. De belangrijkste bevindingen uit de vier hoofdstukken passeren hier kort de revue, waarna enkele integrale beschouwende en adviserende opmerkingen volgen.

De hoofdstukken laten zich goed afzonderlijk lezen. Dat betekent dat de 'snelle lezer' kan volstaan met het conclusiehoofdstuk en/of het hoofdstuk over het thema waarin hij of zij specifiek is geïnteresseerd. Binnen die hoofdstukken over welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg ligt het accent op de laatste paragraaf (knelpunten en kansen); de paragrafen die eraan vooraf gaan vormen de onderbouwing en kunnen desgewenst worden overgeslagen.

2 Welzijn

Bevorderen van leefbaarheid is een kerntaak voor welzijnsinstellingen. In de 40 wijken is er op dat gebied werk aan de winkel. De vraag is welke mogelijkheden het welzijnswerk biedt: welke voorzieningen zijn er en/of worden gemist, in hoeverre weten de welzijnsinstellingen de wijkbewoners te bereiken en hoe kan de bijdrage van de welzijnshoek aan de wijk worden versterkt? In dit hoofdstuk zoeken we naar een antwoord op die vragen.

2.1 Ontwikkelingen en cijfers

Welzijnswerk: waar hebben we het over?

Welzijnswerk is een containerbegrip. Het bestaat uit een aantal werksoorten die elk weer heel verschillende diensten omvatten, zoals sociaal-cultureel werk, peuterspeelzaalwerk, ouderenwerk, algemeen maatschappelijk werk, maatschappelijke opvang, reclassering en verslavingszorg. In Nederland wordt in 1426 instellingen sociaal-cultureel werk aangeboden, waar het club- en buurthuiswerk onder valt, de wijkcentra en het jeugd- en jongerenwerk.¹⁶ Het peuterspeelzaalwerk, bedoeld als een laagdrempelige, algemeen toegankelijke (buurt)voorziening werkt met 1818 instellingen. Bij de NUSO¹⁷ zijn 900 instellingen aangesloten die speeltuinwerk aanbieden. Dat zijn de speeltuinen zelf maar ook de buurthuizen waar activiteiten worden georganiseerd voor kinderen en voor volwassenen. De doeleinden zijn dan zowel recreatief (bloemschikken, kienen) als educatief (cursussen, thema-avonden). Het algemeen maatschappelijk werk wordt in 147 instellingen aangeboden. Daaronder valt ook de FIOM-hulpverlening (hulp bij onder andere ongewenste zwangerschap, adoptie, huiselijk geweld - 12 regionale bureaus), telefonische hulpdiensten (18 instellingen), Bureaus Slachtofferhulp (75 regionale bureaus) en het sociaal raadsliedenwerk (80 hoofdvestigingen)¹. Verslavingszorg en reclasseringswerk is vaak regionaal georganiseerd, met bijvoorbeeld 18 voorzieningen voor verslavingszorg verspreid over heel Nederland.

Vooraf in grote gemeenten zijn brede welzijnsorganisaties actief die een aantal van deze werksoorten vanuit één organisatie aanbieden. In andere gemeenten vormen algemeen maatschappelijk werk of welzijn ouderen aparte organisaties. Welzijnswerk is in wezen een decentrale, lokale aangelegenheid. De wijze waarop het welzijnswerk georganiseerd kan dan ook sterk per gemeente verschillen. Dat geldt tevens voor het aanbod van welzijnsorganisaties. Gemeenten zijn de grootste opdrachtgevers en zij bepalen in hoge mate welke diensten het welzijnswerk levert. Daarnaast worden woningcorporaties, zorgorganisaties, de politie en het onderwijs ook steeds belangrijkere opdrachtgevers. Ondanks al die verschillen tussen die werksoorten en diensten is er één overeenkomst tussen alle welzijnsdiensten: ze komen er allemaal op neer dat het welzijnswerk haar cliënten stimuleert tot maatschappelijke participatie.

Noot 16 Van Dam CL, Wiebes PE. *Aandacht voor Welzijn; Inhoud, omvang en betekenis van de welzijnssector*. Den Haag: SCP, 2005.

Noot 17 Koepel van speeltuinverenigingen.

Dat geldt zowel voor risicjongeren die een maatje krijgen of meedoen aan een leerwerktraject als voor een groep burgers die ondersteuning krijgen bij het veiliger of leefbaarder maken van hun buurt. Het geldt zowel voor ouders die opvoedingsondersteuning krijgen als voor ouderen die met jongeren in contact worden gebracht. Steeds gaat het om maatschappelijke participatie. Ofwel: welzijn is op dit moment meedoen.

Ontwikkelingen

De afgelopen decennia is het welzijnswerk ingrijpend veranderd. In het traditionele welzijnswerk lag veel nadruk op het club- en buurthuiswerk en de doelstellingen ontmoeting en ontplooiing. Vooral de afgelopen tien jaar wilden de opdrachtgevers dat het welzijnswerk concrete problemen ging oplossen. Bijvoorbeeld rond jongerenoverlast en jeugdcriminaliteit, zwerfvuil, sociale onveiligheid, eenzaamheid en spanningen of conflicten tussen huishoudens of groepen in buurten. Omdat geen enkele organisatie dit soort problemen alleen op kan lossen, ging het welzijnswerk in toenemende mate samenwerken met woningcorporaties, de politie, zorginstellingen, het onderwijs, gemeentelijke diensten en andere partners. Bijvoorbeeld in schuldhulpverleningstrajecten, huisbezoeken, projecten buurtbemiddeling, in brede scholen, buurtnetwerken jeugdhulpverlening en in wijkteams die wijken schoner, heler en veiliger willen maken. Sociale veiligheid en welzijn in het cluster wonen zorg en welzijn – zowel voor ouderen als andere kwetsbare burgers – zijn steeds belangrijker terreinen van het welzijnswerk geworden.

De afgelopen decennia hebben overheden op allerlei uitgaven bezuinigd. In het welzijnswerk ging dat vooral ten koste van het jongerenwerk en het opbouwwerk (zie “Vertrouwen in de buurt” van de WRR). Gemeenten en andere opdrachtgevers wilden weten wat er met hun geld gebeurt en maakten steeds meer zakelijke prestatieafspraken met het welzijnswerk. Soms schieten deze prestatieafspraken echter door en gaat de verantwoording door de welzijnsorganisaties over de besteding van de middelen gepaard met een enorme bureaucratie. Zo gaan uren verloren die het welzijnswerk liever in het uitvoerend werk zou investeren (zie “Bewijzen van goede dienstverlening” van de WRR).

Samen met de VNG werkt de branchevereniging van de sector (MOgroep) in het project ‘Welzijn Informatievoorziening Lokaal en Landelijk’ (WILL) hard aan de ontwikkeling van instrumenten om welzijnsdiensten uniform te definiëren, te meten en te waarderen. De verwachting is dat de bureaucratische rompslomp met dit systeem zal afnemen.

De wijkaanpak en jongerenproblematiek zijn de afgelopen jaren steeds hoger op de politieke agenda gekomen. Daarom willen gemeenten weer meer investeren in jongerenwerk en opbouwwerk. Door de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) is actief burgerschap eveneens sterk in de schijnwerpers komen te staan. Het welzijnswerk werkt traditioneel met veel vrijwilligers, maar de behoefte groeit aan actieve burgers die als buurtbemiddelaars willen optreden of zich willen inzetten voor de veiligheid van hun buurt. Of als mentor van een risicjongere of risicoleerling of als maatje van een eenzame oudere of van mensen met psychiatrische problematiek. Steeds meer welzijnsorganisaties stimuleren deze vormen van actief burgerschap.

Recentelijk neemt ook de vraag toe naar de aanpak aan problematiek achter de voordeuren, opvoedingsondersteuning, jongerenwerk, actief burgerschap en integratie. De grote vraag is of de plaatselijke welzijnsorganisaties al deze diensten kunnen leveren.

2.2 Welzijn in de 40 wijken: een vergelijking

In de 40 wijken is geïnterviewd wat het aanbod is aan welzijnsvoorzieningen, het gebruik ervan, de knelpunten en de kansen voor verbetering. De gegevens over het welzijnswerk zijn ingevuld door wijkmanagers, medewerkers van gemeentelijke diensten Maatschappelijke Ontwikkeling, GSB-coördinatoren, coördinatoren Aanpak Probleemwijken, gebiedsprogrammeurs van de gemeente, opbouwwerkers, buurtbeheerders en gemeentelijke beleidsadviseurs welzijn. Zoals wellicht ook blijkt uit deze opsomming, waren het vooral gemeenteambtenaren die het format hebben ingevuld, meestal in overleg met een wijkmanager of opbouwwerker.

Van drie Amsterdamse wijken ontbreekt informatie: Bos en Lommer, Nieuw-West en Noord. Deze wijken worden hieronder buiten beschouwing gelaten.

2.2.1 Welzijnsvoorzieningen

In nagenoeg alle wijken is het aanbod omvangrijk en divers. In elke wijk wordt een hele waslijst van voorzieningen en welzijnsaanbod opgesomd, oplopend tot soms wel 20 verschillende type diensten en activiteiten die worden aangeboden. Het gaat dan om wijk- of buurtcentra, wijkwinkels, zorgloketten, opbouwwerk, tiener/jongerenwerk, kinderwerk, peuterspeelzalen, Wmo-loketten, ouderenwerk, migrantenwerk, verslavingszorg, bewonersverenigingen, verslavingsopvang, activiteiten vanuit de kerk of de moskee, Moeder en Kind Centra, et cetera.

'Buitenkasten'

In Amersfoort-Kruiskamp heeft de gemeente goede ervaringen met 'Buitenkasten'. Een Buitenkast is een speelplek in de wijk waar kinderen in ruil voor het doen van klusjes speelgoed kunnen lenen. In de praktijk blijkt de Buitenkast ook dienst te doen als ontmoetingsplaats voor bewoners. Op deze wijze ontstaan netwerken die bijdragen aan een positief leefklimaat in de wijk. Het blijkt een goede manier om allochtone groepen te bereiken.

Naast het reguliere welzijnswerk worden vaak allerlei sociale interventies opgezet, zoals OpZoomeren, jongerenprojecten zoals Pimp My Block, sport en spel op pleinen, de Buitenkasten met speelgoed (zie ook de tekstkaders). Alleen in Rotterdam Bergpolder wordt gezegd dat er weinig welzijnsvoorzieningen zijn in de wijk. Daar is wel een bewonersvereniging zeer actief die onder andere OpZoomeren organiseert. Ook in Eindhoven Doornakkers geven de respondenten aan dat het basisaanbod minimaal is met als reden dat het geen wijkontwikkelingsgebied is.

Wat in ieder geval bijna altijd aanwezig is in de 37 geanalyseerde wijken, zijn wijkcentra en/of buurthuizen, die fungeren als ontmoetingsruimte voor jongeren of bewonersverenigingen. Vaak worden er ook activiteiten georganiseerd en kinder-, jongeren- of ouderenwerk aangeboden.

Verder valt op dat bijna alle wijken in ieder geval aanbod voor kinderen tot 12 jaar hebben. Nagenoeg overal zijn wel peuterspeelzalen aanwezig, kinderopvang en buitenschoolse opvang. Het gaat hier om commerciële aanbieders. Vaak is er ook speeltuinwerk, soms ook speelgoeduitleen of activiteiten voor kinderen in de leeftijd van 4-12 jaar. Alleen in de Transvaalbuurt in Den Haag wordt aangegeven dat er een tekort is aan kinderopvang en naschoolse opvang. Overigens ontbreekt het in diezelfde buurt aan meer voorzieningen voor kinderen en jeugd, zoals ontmoetingsruimtes voor jongeren en ruimtes waar huiswerkbegeleiding gegeven kan worden.

Andere activiteiten die in veel wijken worden aangeboden zijn jongerenwerk en ouderenwerk. Deze werken niet per definitie vanuit buurtcentra, maar soms ook vanuit een eigen locatie of in de vorm van projecten.

Pimp my block

In de Korrewegwijk in Groningen is het project *Pimp my block* van de Nationale Jeugdraad uitgevoerd, gericht op jongeren tussen de 14 en 23 jaar uit achterstandswijken. Het daagt jongeren uit om zelf oplossingen aan te dragen voor problemen waar ze in het dagelijks leven tegenaan lopen. Ook wordt er in het kader van dit project een onderzoek gedaan naar hoe jongeren hun wijk ervaren.

Behalve ten aanzien van een aantal basisvoorzieningen, verschillen de wijken enorm in het aanbod van welzijnswerk. Dat is niet vreemd, omdat het welzijnswerk zeer divers is en het aanbod wordt afgestemd op wat men nodig vindt voor de betreffende wijk. Waar veel allochtonen wonen, bijvoorbeeld, organiseert het welzijnswerk ook aanbod voor allochtone jongeren. Vaak organiseren allochtone bewoners zich ook zelf in de vorm van migrantenorganisaties, al dan niet gelieerd aan de moskee. In de Transvaalbuurt alleen al bijvoorbeeld, zijn 10 migrantenorganisaties.

Wooncomplex voor Marokkaanse ouderen

De woningcorporatie Haag Wonen heeft een woonproject voor Marokkaanse ouderen gerealiseerd. In een nieuwbouwcomplex aan de Haagse Fischerstraat zijn 34 huurwoningen speciaal voor deze doelgroep gereserveerd

De kwaliteit van de buurtaccommodaties blijkt nogal uiteen te lopen. In 25 wijken wordt er een opmerking over geplaatst, waarbij een groot deel (20 van de 25) aangeeft dat de accommodatie goed is en soms zelfs splinternieuw. In een aanzienlijk deel van wijken echter (4 van de 25) wordt de accommodatie als ontoereikend ervaren, omdat deze te klein is of van onvoldoende kwaliteit is. Vaak betreft het dan een accommodatie voor jongeren of voorzieningen voor sport en spel. In één wijk – Rotterdam Bergpolder – is helemaal geen accommodatie aanwezig.

Het komt ook voor dat een woningcorporatie ruimte aanbiedt (Rotterdam), maar dat is dan zonder medewerker, zo wordt gerapporteerd. Daardoor is het beheer niet voldoende en worden er geen activiteiten georganiseerd.

2.2.2 Gebruik van welzijnsvoorzieningen

Opvallend is dat er nauwelijks cijfers gegeven kunnen worden over het feitelijk gebruik en bereik van welzijnsvoorzieningen. Ruim éénderde van de 40 wijken kan helemaal geen informatie over het gebruik geven. In slechts enkele wijken heeft men cijfers, maar deze blijken onderling niet vergelijkbaar. Zo worden in één wijk de gebruikers naar leeftijdsgroep ingedeeld, en worden in een andere wijk absolute aantallen bezoekers van een buurtcentrum gegeven. Twee wijken hebben geen gegevens beschikbaar over bezoekersaantallen, maar wel over de tevredenheid over het centrum.

Uiteraard heeft men wel een indruk van het gebruik van de voorzieningen. Wat bij herhaling terugkomt, is dat jongeren en allochtone bewoners (alle leeftijden) niet veel gebruik maken van het huidige aanbod. Gesproken wordt wel over "een stille groep afkomstig uit het mediterrane gebied". Alleen in Enschede (Velve-Lindehof) worden migranten goed bereikt, al is dat vooral op stadsniveau (Enschede).

In Maastricht maken allochtone bewoners veel gebruik van het informatie- en adviesloket. Allochtonenzelforganisaties weten de allochtone wijkbewoners beter te bereiken, zo wordt diverse keren aangegeven. Geen van de wijken maakt melding van enige vorm van onderzoek om een idee te krijgen aan welke type voorzieningen en activiteiten de bewoners zelf behoefte hebben. Hier is echter ook niet expliciet naar gevraagd.

2.3 Knelpunten en kansen voor welzijn in de 40 wijkenaanpak

Op basis van bovenstaande valt te concluderen dat er een grote variëteit aan welzijnsvoorzieningen in de 40 wijken te vinden is, maar dat het gebruik en bereik van veel voorzieningen – uitzonderingen daargelaten (ouderenvoorsieningen, kinderopvang enz.) – te wensen overlaat. Vooral de groepen die in het kader van de wijkaanpak van belang zijn – jongeren en allochtonen – weten de weg naar het welzijnsaanbod moeilijk te vinden. De vraag is waar dit aan ligt en welke kansen voor verbetering er zijn. Het spreekt voor zich dat kansen voor verbetering vaak direct voortvloeien uit ervaren knelpunten. De belangrijkste knelpunten vatten we hieronder samen.

Hiaten in het aanbod

In de wijken wordt een duidelijk hiaat in het aanbod gesignaleerd. Bij herhaling wordt benadrukt dat er onvoldoende aanbod is voor jongeren en allochtonen. Doorgaans is de beschikbaarheid van accommodaties daarbij niet het probleem: de bezettingsgraad van buurthuizen en andere welzijnsvoorzieningen biedt nog voldoende ruimte. Veel meer is het probleem gelegen in de toeleiding: wijkbewoners in het algemeen en jongeren en allochtonen in het bijzonder weten het welzijnswerk onvoldoende te vinden.

In het verlengde daarvan bestaat er veel behoefte aan extra capaciteit: voldoende én goed gekwalificeerd personeel (vooral: jongerenwerkers en opbouwwerkers). Ook is er behoefte aan meer vrijwilligers omdat het aantal in sommige wijken terugloopt. Naar de kwaliteit van welzijnswerkers en vrijwilligers is niet expliciet gevraagd, maar waar hierover is gesproken is men positief. Wel geven verschillende respondenten aan dat het een pre is als welzijnswerkers eenzelfde achtergrond hebben als de doelgroep waar zij zich op richten: allochtone welzijnswerkers lijken meer te kunnen bereiken bij allochtone jongeren en wijkbewoners dan autochtone welzijnswerkers.

Pleinencamper

In Den Haag is een nieuwe welzijnsvoorziening opgezet: 'Pleinencamper', die fungeert als intermediair tussen vraag en aanbod; uitbouwen. De Pleinencamper is een mobiel kantoor waar bewoners allerlei informatie kunnen krijgen.

Ook allochtonenzelforganisaties kunnen een belangrijke rol spelen. In veel wijken en steden zijn migrantenorganisaties opgezet en worden er in de ruimtes rondom de moskee allerlei sociale en maatschappelijke activiteiten voor kinderen, jeugd, jongeren, ouderen en vrouwen georganiseerd. Dit financieren zij grotendeels zelf vanuit de eigen middelen. Van sommige diensten maken allochtone bewonersgroepen wel veel gebruik. Zo is er een jeugdsoos in Leeuwarden waar veel Marokkaanse jongeren naar toe komen. Al eerder hebben we het buurtloket met een informatie- en adviespunt in Maastricht genoemd en de speelgoeduitleen in de vorm van een 'Buitenkast' in Amersfoort. Verder is er nauwelijks aanbod voor allochtone meisjes. Hetzelfde geldt voor allochtone ouderen (en allochtone ouderenwerkers).

Tenslotte wordt meerdere malen opgemerkt dat meer aandacht nodig is voor opvoedingsondersteuning in de vorm van bijvoorbeeld Centra voor Jeugd en Gezin, of Moeder en Kind centra. Ondanks het feit dat dit in een aantal wijken wordt aangeboden, vindt men dat het huidige aanbod onvoldoende is.

Te weinig participatie

Gelieerd aan het bereik is het tweede knelpunt: de participatie van bewoners in de wijk. Het is vaak moeilijk bewoners te betrekken bij wijkactiviteiten en vrijwilligerswerk. Daardoor zijn bijvoorbeeld ook de wijkraden niet erg representatief voor de buurt.

Te weinig integratie

Een ander knelpunt is dat het vaak niet eenvoudig is de integratie in de buurt te bevorderen. Zo geven bewoners aan dat ze zich niet meer thuis voelen in de buurt. Soms wordt dit ook teruggezien in het gebruik van voorzieningen. Het wijkcentrum in een wijk is dan "heel wit" en het tienercentrum "heel zwart".

Versnippering en verkokering

De organisatie van welzijnsvoorzieningen laat vaak te wensen over. Er wordt gesproken over versnippering, te weinig onderlinge afstemming en samenwerking. Ook geeft men aan dat er sprake is van verkokering en dat een sluitende ketenaanpak eerder uitzondering dan regel is. In een tweetal wijken wordt gesignaleerd dat welzijnswerkers vaak geconfronteerd worden met problemen van een dermate omvang (multiprobleemgezinnen), dat zij er moeilijk zicht en grip op krijgen. Daardoor is het moeilijk echt verbetering of verandering te bewerkstelligen, wat soms als frustrerend wordt ervaren.

Kansen

De kansen voor de wijken liggen op een aantal vlakken. Zo wordt in een aantal wijken geconstateerd dat het welzijnsaanbod in ieder geval ruim en divers is. Soms zijn er compleet nieuwe multifunctionele centra neergezet met diverse mogelijkheden om activiteiten te organiseren. In Den Haag is de Julianakerk omgebouwd tot een welzijnsvoorziening met een informatie- en adviesfunctie.

Het beperkte bereik in de wijk wil men aanpakken door meer outreachend te werken, bijvoorbeeld door intermediairs de wijk in te laten gaan, of door het straathoekwerk uit te breiden. Ook wil men beter aansluiten op wat al wordt georganiseerd in een wijk, zoals de maatschappelijke activiteiten door kerken, contact zoeken met migrantenzelforganisaties, of aansluiten bij al ingezette leefbaarheidstrajecten in de wijk.

Voorts biedt versterken en intensiveren van cross-overs met andere beleidsvelden kansen. De belangrijkste samenwerkingspartner tot nu toe is te vinden in het onderwijsveld. In de Brede Scholen werken welzijnsaanbieders samen met het basisonderwijs in bijvoorbeeld de buitenschoolse opvang of met een activiteiten aanbod voor schoolgaande jeugd in vakantietijd. Ook worden multifunctionele ruimtes gecreëerd in scholen.

Ook de combinatie van welzijn met gezondheid en bewegen wordt als kansrijk en succesvol beschouwd. In de Haagse Transvaalbuurt, bijvoorbeeld, geven sportmedewerkers sport en spel op pleinen, wat goed is voor de sfeer in de buurt, zo wordt gezegd. "Jongeren kun je bereiken door ze activiteiten aan te bieden, die hun aanspreken."

Soms wordt er effectief samengewerkt met culturele instellingen, zoals bijvoorbeeld met de muziekschool in Maastricht. In een aantal wijken werken de welzijnsaanbieders samen met de politie. De ervaringen zijn bijvoorbeeld goed met een Stedelijk Mobiel Jongeren Team dat optreedt bij overlastgevende jongeren (Den Haag). Soms ook wordt er samengewerkt met een ROC voor bijvoorbeeld taallessen Nederlands als tweede taal.

Het samengaan van verschillende afdelingen binnen de gemeente, zoals Jeugd, Onderwijs en samenleving (JOS) in Rotterdam, wordt ook als prettig ervaren. In het algemeen ziet men een positieve samenwerking met en binnen de verschillende gemeentelijke afdelingen als een kans.

In veel wijken lopen allerlei sociale interventies waarvan een deel duidelijk goed practices zijn. In dat verband worden de Buitenkasten en het al genoemde Stedelijk Mobiel Jongeren Team genoemd.

Tenslotte: resumé

Het aanbod van welzijnswerk is juist in de 40 wijken veelal ruim en rijk geschakeerd. Het gaat om aandachtswijken waar overheden extra faciliteiten en gelden beschikbaar voor stellen. Wijken, die niet als aandachtsgebied zijn aangewezen, zijn vermoedelijk minder goed bedeed met welzijnsfaciliteiten. De wijk Doornakkers in Eindhoven geeft bijvoorbeeld aan dat het voorzieningenniveau minimaal is met als reden dat zij geen wijkontwikkelingsgebied zijn. Vanuit preventief oogpunt is het raadzaam goed te blijven kijken wat nodig is in de gebieden waar nu nog geen grote problemen zijn, maar waar deze zich wel snel kunnen ontwikkelen.

De kwaliteit van de accommodaties van buurtcentra en het sociaal-cultureel werk verschilt nogal. Soms zijn er compleet nieuwe centra neergezet, terwijl in andere wijken wordt gewerkt vanuit oude, te krap bemeten gebouwen die hard aan een opknapbeurt toe zijn.

Het aanbod voor kinderen in de basisschoolleeftijd is uitgebreid en lijkt genoeg dekkend. De behoefte aan ander aanbod voor deze leeftijdsgroep ligt vooral op het vlak van opvoedingsondersteuning aan de gezinnen met opgroeiende kinderen. Dat type hulp kan gegeven worden in Moeder en Kind centra of Centra voor Jeugd en Gezin. Welzijnswerkers geven aan dat dit belangrijk is in het kader van vroegsignalering en preventief ingrijpen, zeker bij multiprobleemgezinnen. Ten aanzien van de meer complexe problematiek geeft men ook wel aan dat daar nauwer samengewerkt moet worden met Bureau Jeugdzorg of andere gespecialiseerd hulpgevendende instanties. Dit past in de toenemende behoefte om 'achter de voordeur problematiek' aan te pakken.

Waar het echter het meest aan lijkt te ontbreken, is niet zozeer de 'harde', fysieke kant van gebouwen en faciliteiten, maar vooral menskracht, de 'zachte' kant van het welzijnswerk. De neiging is te denken dat wanneer aan de basale randvoorwaarde van een accommodatie is voldaan, de rest 'dan wel vanzelf komt'. Ook vanuit woningcorporaties wordt vaak zo gedacht. Deze stellen ruimte ter beschikking, maar geen capaciteit in de vorm van medewerkers die activiteiten organiseren. Het gevolg is dat de ruimtes niet, of onvoldoende, worden benut.

Voor jongeren en allochtonen worden moeizaam bereikt. Hoe dat een andere wending te geven weet men niet. Een van de respondenten drukt het als volgt uit: "gebruik laat zich moeilijk organiseren". In het verlengde hiervan rijst de vraag in hoeverre nog geïnvesteerd moet worden in de traditionele welzijnsvoorzieningen voor jongeren en allochtonen. In plaats van fysieke ontmoetingsplekken lijken zij vooral te bereiken door middel van aansprekende activiteiten (sport, cultuur, enz.), waarbij intermediairs uit hun eigen groep zijn betrokken.

Alloctonenzelforganisaties kunnen daar een belangrijke rol in spelen. Goede voorbeelden, ook in sport en cultuur (zie hoofdstuk 3 resp. 4), liggen vooral op dat gebied.

Tenslotte is er de behoefte om versnippering, verkokering en onvoldoende samenhang in het aanbod tegen te gaan. In samenwerking met onder andere de politie worden daartoe steeds vaker netwerken en overlegvormen opgezet die een sluitende ketenaanpak nastreven.

3 Sport

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal wat de belangrijkste knelpunten en kansen voor sport zijn in het kader van de 40 wijkenaanpak. Alvorens we die vraag beantwoorden in paragraaf 3.3, gaan we eerst in op enkele algemene landelijke ontwikkelingen en cijfers (paragraaf 3.1) en de stand van zaken op het gebied van sport in de 40 wijken.

3.1 Ontwikkelingen en cijfers

Sport en bewegen zijn onderwerpen die maatschappelijk sterk in de belangstelling staan. Het zijn activiteiten waar veel mensen plezier aan beleven. Sport is de vrijetijdssector met de meeste leden (28% van de bevolking van 16 jaar en ouder) en de meeste vrijwilligers (11%).¹⁸ Bovendien levert het een belangrijke bijdrage aan de volksgezondheid.¹⁹

Sportinfrastructuur

Nederland telt bijna 29.000 sportverenigingen, aangesloten bij 72 bonden (NOC*NSF, 2007). Het merendeel van de clubs heeft tussen de 100 en 500 leden. 9 Procent heeft meer dan 500 leden en 30% heeft een ledental van rond de 50. De trend is schaalvergroting.

Landelijk bedraagt het percentage personen dat lid is van een sportvereniging 31%.²⁰ Uit de Verenigingsmonitor van het Mulier Instituut (2005) blijkt dat het aantal bewoners dat lid is van een sportvereniging in de minst en in de meest verstedelijkte gebieden van Nederland enkele procentpunten lager is dan in de tussengelegen gebieden. Deze verschillen worden daarbij geheel verklaard door de andere samenstelling van de bevolking.

Het aandeel sporters dat lid is van een sportvereniging is 53%. Van alle jeugd is 70 tot 75 procent lid van een sportvereniging (SCP, 2006). Daarnaast sport een deel van de jeugd bij commerciële aanbieders, zoals sport scholen. De sportdeelname bij jongens daalt na het 14e levensjaar sterk. Bij meisjes zijn er breekpunten bij het 15e en het 18e levensjaar. De sportdeelname onder ouderen is de afgelopen decennia sterk gestegen. Nog altijd echter beoefenen ouderen minder takken van sport dan jongeren, en is het aandeel ouderen in de teamsporten verwaarloosbaar.

Voor verschillen naar opleidingsniveau, inkomen, etniciteit en het wel of niet hebben van een beperking (uitgezonderd jongeren tot 24 jaar) geldt dat die tussen 1999 en 2003 niet beduidend kleiner zijn geworden. Ook in 2003 doen zich nog duidelijke sociale verschillen voor in de sport. Alleen de verschillen in sportdeelname naar etniciteit zijn tussen 1999 en 2003 wat verkleind.

Uitkomsten uit het LAS-onderzoek (Leefsituatie allochtone stedelingen) laten zien dat de sportbeoefening en het lidmaatschap van sportverenigingen bij Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen lager ligt dan bij autochtonen. De verschillen zijn het grootst bij de Turken en de Marokkanen, en dan vooral bij vrouwen en ouderen (SCP, 2006).

Noot 18 SCP, 2006.

Noot 19 TNO-rapport Bewegen Gemeten, 2002-2004

Noot 20 NOC*NSF, Nederland Sportland Digitaal, 21 mei 2007. In dit percentage worden ook eventuele dubbele lidmaatschappen meegerekend.

De grotere onderzoeken²¹ wijzen allemaal op een stijgende sportdeelname. Die stijging komt bijna geheel ten goede aan de commerciële en ongeorganiseerde sport.

Het aantal sportaccommodaties in Nederland is redelijk constant. Wel komen er steeds meer accommodaties waar meerdere sporten kunnen worden beoefend, de zogenaamde multifunctionele accommodaties (SCP, 2006). Stadscentra kennen een onderbedeling van zowel ruimte-extensieve buitensportaccommodaties, als ook van minder ruimte opeisende accommodaties. Alleen (commerciële) fitnesscentra blijken in het centrum goed vertegenwoordigd in de vier grote steden. Voor de randstadprovincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht is er per inwoner weinig ruimte beschikbaar om te sporten (NOC*NSF, 2006).

Beweegnorm

Om aan te geven of iemand voldoende beweegt kan Nederlandse Norm Gezond Bewegen (NNGB) toegepast worden.²² Volgens het TNO-rapport Bewegen Gemeten 2002-2004 voldoet bijna 60% van de volwassen bevolking aan de NNGB. Het aandeel Nederlanders, dat geen enkele dag van de week voldoet aan de beweegnorm van 30 minuten matig intensieve lichaamsbeweging ligt rond de 9,2 procent. Van de volwassen bevolking voldoen de 18-34 jarigen en 65+'ers het minst aan de NNGB. Van de bevolking van 12-17 jaar voldoet 54,2% aan de beweegnorm. Slechts circa 2% is (volledig) inactief.

Uit onderzoek blijkt dat de groep die de beweegnorm niet haalt geen homogene groep is. Allochtonen, lager opgeleiden en mensen met lagere inkomens blijven bijvoorbeeld achter bij de rest van de bevolking. Ook jongvolwassenen, ouderen en niet-werkenden voldoen in mindere mate aan de beweegnorm.

Uit gegevens van de Gezondheidsraad blijkt dat mensen die niet aan de beweegnormen voldoen vaker overgewicht hebben. Een gebrek aan lichaamsbeweging is in veel gevallen de medeoorzaak van overgewicht, één van de belangrijkste aandachtspunten voor het gezondheidsbeleid van de toekomst.²³ Het gezondheidsbeleid van VWS is neergelegd in de preventie-nota 'Kiezen voor gezond leven' (2006).

Sport en brede school

In een studie over de rol van sport in de brede school wordt geconstateerd dat sport in een kleine 60% van de gemeenten met brede scholen deel uitmaakt van het aanbod van de brede school. Sportverenigingen spelen een belangrijke rol in het sportaanbod van de brede school. In 30% van de gemeenten zijn de verenigingen actief als partner betrokken bij de brede scholen; in een iets kleiner aantal gemeenten zijn ze passief betrokken (ze verrichten geen activiteiten). In ruim 40% van de gemeenten met brede scholen spelen sportverenigingen in het geheel geen rol (Oberon, 2005).

Noot 21 POLS - Permanent Onderzoek Leefsituatie (CBS), AVO - Aanvullend Voorzieningen Onderzoek (VROM) en OBIN (Ongevallen en Bewegen in Nederland)

Noot 22 De Nederlandse Norm Gezond Bewegen (NNGB) is in 1998 vastgesteld en werd afgeleid van internationale richtlijnen. De norm verschilt per leeftijdsgroep en is vastgesteld op minimaal 5 dagen in de week 30 minuten matig intensief bewegen. Deze 30 minuten mogen in verschillende blokken uitgevoerd worden. Voor de jeugd is de norm vastgesteld op 60 minuten bewegen per dag.

Noot 23 TNO-rapport, Bewegen Gemeten, 2002-2004.

3.2 Sport in de 40 wijken: een vergelijking

Hoe is het gesteld met de harde sportinfrastructuur in de 40 wijken? Wat zijn sterke en zwakke punten in het sportaanbod? En in welke mate maken wijkbewoners gebruik van dat aanbod? Zie hier de vragen die in deze paragraaf aan bod komen. Daarbij zoeken we vooral naar de grote lijnen en belangrijkste verschillen. Voor de analyse van sport in de 40 wijken afzonderlijk verwijzen we naar het bijlagenboek. Vier wijken zijn in het overallbeeld dat hieronder wordt geschetst niet meegenomen, omdat informatie ontbrak. Het gaat daarbij om de Amsterdamse wijk Bos en Lommer en de Rotterdamse wijken Oud West, Vreewijk en Bergpolder.

3.2.1 De harde sportinfrastructuur

Laagdrempelige sportvoorzieningen in de directe omgeving zijn nodig om vooral jeugd, ouderen en allochtonen aan het sporten te krijgen en te houden. De vraag is dus in hoeverre de 40 wijken daarover beschikken. Zie onderstaande tabel voor een aantal cijfers en bevindingen hieromtrent, gebaseerd op eigen inschattingen van betrokkenen in de wijken zelf:

Tabel Cijfers over harde sportinfrastructuur

	Binnensport-voorzieningen	Buitensport-voorzieningen	Voorzieningen voor sport in openbare ruimte
Toereikend, zowel kwantitatief als kwalitatief	45%	49%	35%
Onvoldoende capaciteit (kwantitatief)	31%	25%	56%
Voldoende capaciteit, maar 14% verouderd (kwalitatief)		11%	9%
(Te) excentrisch gelegen	10%	15%	n.v.t.
	100% (n=36)	100% (n=36)	100% (n=36)

Sport en spel in de openbare ruimte

Het meest genoemde knelpunt wat betreft de sportvoorzieningen is het gebrek aan voldoende goede openbaar toegankelijke sport- en speelfaciliteiten. In 56 procent van de wijken wordt dit gezien als een probleem. Verkeersdrukke en parkeerdruk maken spelen en sporten op straat in deze stedelijke wijken nagenoeg onmogelijk, met als gevolg dat kinderen en jongeren zijn aangewezen op trapveldjes, sportpleintjes en schoolpleinen. Dat houdt vaak niet over. Op verschillende plekken worden Cruyff Courts en Krajicek Playgrounds aangelegd, maar voldoende is het nog (lang) niet.

Probleem is dat de ruimte in deze wijken doorgaans beperkt is. Toch is er wel een aantal mogelijkheden. In de eerste plaats is het zaak de beschikbare ruimte voor informele sport te behouden. Dat is nog niet altijd vanzelfsprekend. Nog steeds gaat woningbouw in verschillende wijken ten koste van sport- en speelruimte.

Verder bieden vooral de schoolpleinen mogelijkheden. Uit angst voor vernielingen worden veel schoolpleinen na schooltijd afgesloten, terwijl er in de directe omgeving verder nauwelijks buitenspeelmogelijkheden zijn. Veel scholen die het schoolplein niet afsluiten geven aan dat het met vandalisme wel meevalt: juist het openbaar toegankelijk maken van het schoolplein zorgt ervoor dat de jeugd in de buurt zich er mede verantwoordelijk voor voelt. Ook zichtbaarheid vanuit de omgeving is van belang in verband met sociale controle. Zo nodig kan er toezicht worden geregeld. Niet altijd zijn daar ingewikkelde constructies voor nodig. Zo is op de St. Matthiasschool in Alkmaar-Overdie na schooltijd altijd de schooldirecteur of een van de leerkrachten nog een paar uur aanwezig. Zij houden een oogje in het zeil en lenen zelfs sportattributen uit.

Voorts valt op dat slechts een enkele school in het onderzoek het schoolplein 'sportief' heeft ingericht. Daar valt meer uit te halen. Een goed voorbeeld is onder meer te vinden in Geuzeveld en Slotermeer te Amsterdam Zuid-West, waar schoolpleinen zijn ontwikkeld volgens het zogenaamde zoneparconcept: een school- annex buurtplein dat bestaat uit een gele 'Chill-out' zone, een blauw 'Multi-activiteiten' zone en een rode 'Sport' zone. Andere schoolpleinen in Amsterdam volgen dit voorbeeld later.

Binnen- en buitensportvoorzieningen

Een kwart van de wijken spreekt van een tekort aan buitensportvoorzieningen en bijna eenderde van een tekort aan binnensportvoorzieningen. Bovendien geeft nog eens een kwart van de wijken aan dat de bezettingsgraad van de voorzieningen in veel voorzieningen (nagenoeg) maximaal is. Dat betekent dat er geen capaciteit is op het moment dat meer wijkbewoners (meer) willen gaan sporten. "En meer aanbod creëert ook meer vraag", geven verschillende betrokkenen aan.

Voor het creëren van extra buitensportcapaciteit kan kunstgras uitkomst bieden; dat maakt intensiever gebruik mogelijk. Extra binnensportcapaciteit kan soms worden gevonden in medegebruik van gymzalen (sleutelbeheer). Deze worden in avonden en weekenden vaak niet gebruikt. Sowieso biedt multifunctioneel gebruik veel voordelen en mogelijkheden. In Enschede bijvoorbeeld gaan er stemmen op om een multifunctioneel centrum in het hart van de wijk te creëren, waar onderwijs, welzijn, sport en cultuur samenkomen. Nu is het aanbod van de verschillende activiteiten en voorzieningen nog te versnipperd.

Tenslotte kan zo nodig strikter worden omgesprongen met het beschikbaar stellen van sportaccommodaties voor wijkbewoners. In de wijk Arnhemse Broek bijvoorbeeld is sprake van een tekort aan binnensportcapaciteit, doordat de gymnastiekvereniging, die nauwelijks wijkbewoners in het ledenbestand heeft, het leeuwendeel van de uren bezet. Deze club zou voor de keuze gesteld kunnen of zelfs moeten worden: of meer leden uit de buurt zien te bereiken of binnenuren inleveren.

In de meeste wijken is de kwaliteit van de sportvoorzieningen niet het grootste probleem. Op verschillende plekken is hierin reeds geïnvesteerd. Dat geldt bijvoorbeeld voor de wijk Overdie in Alkmaar. Daar was een tekort aan sportvoorzieningen, maar met de komst van het prachtige nieuwe sportcomplex en park Oosterhout is dat verleden tijd. Het complex bestaat uit twee delen: een deel voor jongeren met vrije inloop en goedkope sportactiviteiten en een deel voor verenigingen.

Wat opvalt is dat sportcomplex Oosterhout in Alkmaar-Overdie middenin de wijk is gelegen en dus laagdrempelig is. Ook in Den Haag sluit men met 'De Haagse Sporttuin' (zie kader) aan bij de steeds breder ondersteunde ontwikkeling 'sport terug in de wijk'. In een aantal van de 40 wijken (10-15%), waaronder Heechterp/Schieringen in Leeuwarden, Malburgen/Immerloo in Arnhem, Poelenburg in Zaanstad en Overschie in Rotterdam, zijn de wijkbewoners echter nog altijd aangewezen op sportvoorzieningen buiten of aan de rand van de wijk, omdat er middenin de wijk niks is. En in Groningen verhuist sportpark De Hoogte naar de andere kant van de ringweg, buiten de wijk. Dat betekent een extra drempel voor groepen, die de weg naar de (georganiseerde) sport toch al moeilijk weten te vinden.

De Haagse Sporttuin

De Haagse Sporttuin is een multifunctioneel sportcomplex van 2000 m² dat kinderen uit de Haagse Schilderswijk de kans biedt om laagdrempelig deel te nemen aan georganiseerde sportactiviteiten. Het sportcomplex, De Haagse Sporttuin, omvat vier multifunctionele sportvelden waarop vrijwel iedere sport gespeeld kan worden. De Haagse Sporttuin wordt geëxploiteerd door het openbaar onderwijs dat in samenwerking met sociaal-maatschappelijke instellingen binnen de wijk uitsluitend georganiseerde sportactiviteiten verzorgt. De vijf samenwerkende openbare basisscholen initiëren de activiteiten, waarbij zoveel mogelijk wordt samengewerkt met welzijnsinstellingen en sportverenigingen. Ongeveer 400 jongeren uit de Schilderswijk sporten hier wekelijks. Voor de activiteiten worden sterke sportverenigingen (van buiten de wijk) ingehuurd om op de locatie les te geven.

3.2.2 De zachte sportinfrastructuur in de 40 wijken

In 23 van de 36 geanalyseerde wijken (64%) is er een breed en divers aanbod van sportverenigingen, sportbuurtwerk, fitnesscentra en/of sportscholen. In 13 wijken (36%) spreekt men van een gebrek aan sportaanbieders. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Arnhemse wijken Klarendal en Het Arnhemse Broek en Stationsbuurt, Schilderswijk en Transvaal in Den Haag.

Op zichzelf hoeft het ontbreken van sportverenigingen geen probleem te zijn: het gaat er immers om dát er aansprekende activiteiten zijn voor de bewoners: wie die aanbiedt doet in feite niet zo ter zake. In wijken zonder sportverenigingen wordt dan ook veelal een gemeentelijk aanbod gecreëerd door middel van naschoolse sportprojecten. Omdat dergelijke projecten subsidieafhankelijk zijn is de continuïteit echter vaak een probleem. In Den Haag doet men momenteel ervaring op met de inzet van sterke sportverenigingen als dienstverlener op locatie, buiten de eigen wijk.

Wijkfunctie sportverenigingen

Door de toegenomen differentiatie van de wijkbevolking en de hoge mutatiegraad van bewoners in de wijken in de grote steden is de natuurlijke wijkgebonden functie van sportverenigingen geleidelijk op de achtergrond geraakt. Veelal vormt de samenstelling van het ledenbestand geen afspiegeling meer van de bevolkingssamenstelling in de wijk. Veel leden van de sportverenigingen in de 40 wijken zijn buiten de wijk woonachtig. Het gevolg van het afbrokkelen van de voorheen voor sportverenigingen zo kenmerkende buurtfunctie is dat leden en vrijwilligers zich niet meer vanzelf aandienen. De betrokkenheid en identificatie is minder.

Kortom: de buurt in de grote stadswijken is veranderd, maar de sportverenigingen zijn niet mee veranderd. In aanbod en cultuur sluiten zij bepaalde groepen in, maar ook uit. Ze dragen een cultuur uit die voortvloeit uit een jarenlange traditie van autochtoon bestuur, beheer en activiteitenprogramma. De drempel om lid te worden van dergelijke clubs is voor allochtonen vaak te groot. Ze voelen zich er niet thuis.

Liever kiezen zij voor meer gekleurde sportaanbieders, zoals allochtonensportverenigingen en sportscholen. Voorbeelden zijn onder meer Futsal Club Hoogtepunt in Alkmaar-Overdie en K-zone, Koryo in Amsterdam-Bijlmer en Chocu Gym in Zaanstad-Poelenburg²⁴. Het allochtone kader van deze clubs weet de jeugd uit de buurt wel te vinden en te binden. Zij raken de juiste snaar, creëren de juiste sfeer en zorgen voor een aanbod dat beter aansluit bij de wensen en behoeften van de doelgroep: minder verplichtend en dichtbij huis. Nadeel is dat allochtone sportclubs vaak slecht zijn georganiseerd, zo is de ervaring van verschillende respondenten. Wat dat betreft bieden sportscholen meer zekerheid, omdat zij doorgaans beschikken over professioneel kader, wat de kwaliteit en mogelijkheden ten goede komt.

Niet alleen cultuurverschillen liggen ten grondslag aan het niet bereiken van allochtone wijkbewoners door sportverenigingen. Ook voelen zij zich er niet verantwoordelijk voor. Ze hebben andere zaken aan hun hoofd: een teruglopend ledenaantal, financiële zorgen of gebrek aan kader. Alle aandacht gaat uit naar in hun ogen primaire taken: trainingen en wedstrijden organiseren. Moeilijke groepen worden liever geweerd en voor wijkprojecten – en activiteiten is geen ruimte. En ook de goede draaiende verenigingen met een bloeiende jeugd afdeling, stabiele organisatie en prettige clubcultuur voelen geen prikkel; het gaat toch prima zo?

Maar er zijn natuurlijk uitzonderingen: eerder noemden we al 'gekleurde' sportaanbieders zoals Chocu Gym, maar ook voetbalverenigingen St. Jan en SV Hatert in Nijmegen bijvoorbeeld spelen een actieve rol in de buurt. Zij gaan letterlijk naar de wijkbewoners toe door activiteiten aan te bieden op het Cruyff Court in de wijk. Daarbij worden ze ondersteund door de KNVB en Sportservice Nijmegen.

Het programma 'Meedoen allochtone jeugd door sport' van VWS en V&I (Vreemdelingenzaken en Integratie) moet ontmoeting, binding, opvoeding en integratie van allochtone jeugd – en hun ouders – in en door sport bevorderen. Sportbonden tekenen voor de inzet van een aantal verenigingen. En gemeenten maken afspraken over de begeleiding van de allochtone jeugd naar de sportverenigingen en over het inschakelen van jeugdzorginstellingen. Waar nodig worden ook interventieteams ingezet.

Sportbuurtwerk en sportstimulering

Logischerwijs wordt juist in de 40 wijken relatief veel geïnvesteerd in sportbuurtwerk, wijkprojecten en sportstimulering. Hier immers zijn de achterstanden het grootst. Het sportbuurtwerk richt doorgaans op de doelgroepen, die de traditionele verenigingssport niet weet te bereiken: jeugd uit lagere sociaal-economische milieus. Het gevolg hiervan is dat er veelal gescheiden circuits van sportbeoefening in deze wijken ontstaan: autochtonen sporten meer bij sportverenigingen en allochtonen meer in eigen kring of bij het sportbuurtwerk. Dergelijke tendensen bevorderen weliswaar de sportparticipatie van deze specifieke groepen op de korte termijn, maar tegelijkertijd worden hierdoor kansen gemist om deze jongeren naar de verenigingssport toe te leiden. Terwijl juist daar mogelijkheden liggen voor blijvende sportbeoefening. Want weliswaar is het aanbod van het sportbuurtwerk in veel gevallen structureel en heeft het een goed kwaliteitsniveau (professionals!), maar tegelijkertijd is het bereik vaak beperkt en kent het sportbuurtwerk een behoorlijk verloop in deelname van jongeren uit de wijk.

Noot 24 Chocu Gym geeft boksen, karate en fitness voor moeilijke jeugd, biedt huiswerkbegeleiding en bemiddelt in toeleiding naar werk. Dit met ondersteuning van het straathoekwerk. Chocu Gym heeft de Hein Roethoff-prijs gekregen voor anti-criminaliteitsprojecten.

Zo ook in Amsterdam Bijlmer, waar wekelijks 2 tot 3 activiteiten worden georganiseerd voor gemiddeld 30 deelnemers per keer. Op een totaal van meer dan 5.000 jongeren in de leeftijd van 6 tot 18 jaar is dat beperkt. Bovendien is veelal sprake van een bovengrens in leeftijd van 16 of 18 jaar, zodat jongeren die deze leeftijd bereikt hebben, hun weg vervolgens zelf moeten vinden.

Projecten

Dezelfde beperkingen gelden voor veel van de wijk-sport- en BOS-projecten, die in de 40 wijken worden uitgevoerd. Ook daarbij zijn bereik (aantal deelnemers) en aanbod (sportfrequentie per deelnemer) in omvang vaak beperkt. Bovendien zijn het vaak degenen die het het minste nodig hebben die meedoen: jongeren die toch al sporten of op zijn minst een positieve sportattitude hebben. Deelname is immers meestal facultatief. Tenslotte valt op dat het gros van dergelijke projecten in de 40 wijken zich uitsluitend richt op de basisschooljeugd. Voor de 12+-jeugd is er nauwelijks een laagdrempelig sportief aanbod.

Doel(groep)gerichte benadering

In een beperkt aantal wijken zijn deze ervaringen aanleiding geweest om te kiezen voor een meer doelgerichte benadering van specifieke probleemgroepen. Niet langer of niet alleen organiseert het sportbuurtwerk hier laagdrempelige sportactiviteiten voor enthousiaste jeugd uit de buurt, maar wordt meer maatwerk geboden. In samenspraak met specifieke groepen wordt gezocht naar een aanbod dat hen aanspreekt. In dit kader valt ook te denken aan leerwerktrajecten, waarbij jongeren uit de buurt worden opgeleid om zelf sportactiviteiten te gaan begeleiden. In de Arnhemse wijk Malburgen bijvoorbeeld deden 50 jongeren mee aan een kickboks cursus, die het sportbuurtwerk hun in samenwerking met een sportschool aanbod. Een deel van deze jongeren is vervolgens ook ingezet bij het toezicht houden in het zwembad. Ook wordt deze jongeren de mogelijkheid geboden een RSLA- of CIOS-opleiding te gaan volgen.

3.2.3 Sportparticipatie

Hiervoor is duidelijk geworden welke mogelijkheden er voor de wijkbewoners zijn om te sporten. Nu is het tijd om na te gaan in hoeverre zij ook van die mogelijkheden gebruik maken: hoeveel sporten en bewegen de bewoners van de 40 wijken? Die vraag laat zich niet eenvoudig beantwoorden. In veel gemeenten is slechts beperkt cijfermateriaal beschikbaar en ook gebruiken zij vaak geen eenduidige meetmethoden. Daardoor zijn de gegevens over sportparticipatie niet altijd goed onderling vergelijkbaar.

Verenigingslidmaatschap

Wel bekend en vergelijkbaar voor alle 40 wijken is het percentage bewoners dat lid is van een sportvereniging.²⁵ Was het Nederlands gemiddelde 31 procent, in de 40 wijken is niet meer dan 7,4 (!) procent van de bewoners lid van een sportvereniging. 'Uitschieters' naar boven zijn de wijken Velve-Lindenhof in Enschede (12,1%) en Rivierenwijk in Deventer (10,9%). Het laagst scoren Transvaal in Den Haag (5,2%) en Amsterdam-Bijlmer (5,5%).

Noot 25 NOC*NSF, Nederland Sportland Digitaal, 21 mei 2007. In dit percentage worden ook eventuele dubbele lidmaatschappen meegerekend.

Afzonderlijke buurten c.q. postcodes binnen de wijken scoren soms nog lager: in de Haagse buurt Moerwijk-Zuid is niet meer dan 4,9% van de bevolking lid van een sportvereniging.

Een verklaring kan worden gevonden in de bevolkingssamenstelling in de 40 wijken: er wonen relatief veel lagere inkomensgroepen en niet-westerse allochtonen (gemiddeld 38,4%). Over deze groepen is bekend dat zij de weg naar de sportvereniging moeilijk weten te vinden. In de voorgaande paragraaf gaven we al aan dat zij zich vaak niet thuis voelen bij de traditionele verenigingssport: het aanbod en de cultuur sluiten niet aan. Bovendien is er sprake van een vicieuze cirkel, want ook van huis uit worden deze groepen niet of nauwelijks aangemoedigd om lid te worden van een sportclub. En onbekend maakt onbemind. Dat de moeizame relatie tussen allochtonen en sportverenigingen hardnekkig is blijkt wel uit het feit dat het verenigingslidmaatschap ook laag is in wijken met goede sportvoorziening en veel sportaanbieders. Dat geldt bijvoorbeeld voor Presikhaaf in Arnhem (7,8% verenigingslidmaatschap) en de Rotterdamse wijk Zuidelijke Tuinsteden (6,1%). Kennelijk gaat toeleiding naar de verenigingssport niet vanzelf.

Overigens zijn er grote verschillen in sportdeelname tussen verschillende groepen wijkbewoners. Over de hele linie zijn twee conclusies te trekken:

- 1 het percentage sporters neemt sterk af met de leeftijd, zowel bij georganiseerde als ongeorganiseerde sport;²⁶
- 2 vooral allochtone meisjes en vrouwen sporten en bewegen niet of nauwelijks.

Ongeorganiseerde en anders georganiseerde sport

Dat kinderen en jongeren in de 40 wijken de weg naar de verenigingssport moeizaam weten te vinden wil niet zeggen dat zij niet of nauwelijks sporten en bewegen. Integendeel, op veel van hen heeft sport een sterke aantrekkingskracht. Hoewel cijfers ontbreken geven alle betrokkenen aan dat de sport- en speelplekken veel worden gebruikt. Vooral (allochtone) jongens bewegen relatief veel (buiten spelen) en beoefenen op eigen houtje sporten als straatvoetbal, -basketball, skaten en streetdance. Vanaf een jaar of 14-15 wordt dat wel steeds minder.

Zoals eerder aangegeven zijn ook (vecht)sportscholen en fitnesscentra relatief populair bij de bewoners van de 40 wijken.

Overgewicht

Vanuit de constatering dat jongeren – zeker in de aandachtswijken – steeds dikker worden, lopen in veel van de 40 wijken projecten gericht op het terugdringen van overgewicht. In Alkmaar-Overdie bijvoorbeeld is het vierjarige BOS-project 'Sporthero' gericht op sportkennismaking voor jeugd van 10 tot 16 jaar met (dreigend) overgewicht. Cijfers over overgewicht zijn echter schaars. Het gaat doorgaans om een inschatting. Uitzonderingen zijn Deventer en Schiedam. In de Rivierenwijk in Deventer kampt 27 procent van de kleuters en 49 procent van de 11-jarigen met overgewicht. In de rest van de stad is dat minder dan de helft. En in Schiedam is bij één op de drie à vier jongeren sprake van overgewicht en bij bijna een op de tien van obesitas.

Noot 26 Diverse gemeenten brengen dit in kaart, maar de cijfers zijn veelal niet goed onderling vergelijkbaar. Doorgaans ligt het percentage jeugd in de 40 wijken, dat lid is van een sportvereniging, rond de 40 à 45 procent. In vergelijking met het gemiddelde van de stad is dat altijd beduidend lager (doorgaans rond de 65 procent).

Dergelijke percentages liggen beduidend hoger dan de landelijke cijfers.²⁷ Uit onderzoek van TNO en VUmc (2006) over de jaren 2002-2004 blijkt dat in 2004 gemiddeld 14 procent van de jongens en 17 procent van de meisjes te dik is. Obesitas komt gemiddeld bij iets minder dan een op de twintig kinderen voor.

3.3 Knelpunten en kansen voor sport in de 40 wijkenaanpak

De maatschappelijke waarde van sport wordt breed onderschreven, ook in het kader van de wijkaanpak. Zonder uitzondering zien betrokkenen binnen de gemeenten en de wijken sport als goed middel voor aanpak van de wijkproblematiek. Het is een manier om vooral jongeren te bereiken, hun normen, waarden en discipline bij te brengen en het bevordert gezondheid, integratie, participatie en sociale cohesie. Toch is sport doorgaans niet expliciet in het wijkteam vertegenwoordigd; de afdeling Sport en Recreatie komt op zijn best incidenteel in beeld, bijvoorbeeld als de herinrichting openbare speelvoorzieningen op de agenda staat.

Oplossingsrichtingen

Op het gebied van sport is de problematiek in de 40 wijken in grote lijnen vergelijkbaar: er wordt te weinig gesport en bewogen door de wijkbewoners. Vanuit de gedachte 'jong geleerd is oud gedaan' wordt de jeugd door betrokkenen bij de wijkaanpak als belangrijkste (en soms enige) doelgroep gezien. In de oplossings sfeer zijn – in het kader van de wijkaanpak – drie, samenhangende, richtingen te onderscheiden:

- 1 Investeer in goede, bereikbare, laagdrempelige binnen-, buiten- en/of openbare sportvoorzieningen (30 keer genoemd);
- 2 Investeer in versterking van de verenigingssport (13 keer genoemd);
- 3 Investeer in kwantitatief en kwalitatief goed gym-/sportonderwijs (6 keer genoemd).

Het eerste – de aanwezigheid van goede voorzieningen in de wijk – vormt een belangrijke basisvoorwaarde. Daar begint het mee. Het is dan ook niet verwonderlijk dat daarop vooralsnog in de meeste gemeenten de prioriteit wordt gelegd. Ook al omdat dit het meest zichtbaar en tastbaar is. Versterking c.q. professionalisering van de verenigingssport en/of het gymonderwijs wordt vooral genoemd in wijken waar al een goede sportinfrastructuur aanwezig is.

Ad 1 Goede, bereikbare, laagdrempelige voorzieningen

Juist in de 40 wijken is het belangrijk de drempel voor de bewoners om te gaan en te blijven sport zo klein mogelijk te maken. In dat kader is het van belang te zorgen voor goede, laagdrempelige sportvoorzieningen *in* de wijk. Op dat vlak valt er nog veel te winnen: vooral aan openbare sport- en speelruimte is een gebrek. Voorts zijn veel sportzalen en -velden excentrisch gelegen. Probleem is echter dat de ruimte juist in deze stadswijken schaars is. Om die reden ligt het voor de hand de ruimte rond scholen maximaal toe te rusten voor sport en spel. Daarnaast kan meer inzet op dubbelgebruik en recreatief medegebruik van gym- en speelzalen (sleutelbeheer!) en (kunstgras)sportvelden de mogelijkheden voor sport in de wijk vergroten. Tenslotte is het zaak de bestaande ruimte voor spel en sport in de wijk tenminste te behouden.

Noot 27 Daarbij dient te worden aangetekend dat niet duidelijk is of dezelfde meetmethode is gebruikt.

Ad 2 Versterking en professionalisering van de verenigingssport

Een veel gehoord geluid is dat de sportverenigingen niet op eigen kracht in staat zijn de aansluiting met de buurt (terug) te vinden. Dat is wel wenselijk, omdat juist de georganiseerde sport een bijdrage kan leveren aan het aanbrengen van structuur in het vrijetijdsgedrag van – vooral – jongeren. Die maatschappelijke meerwaarde van sportverenigingen kan worden versterkt door hun ondersteuning te bieden, zowel bestuurlijk/organisatorisch, didactisch (omgaan met nieuwe doelgroepen), financieel (bijv. korting op accommodatiehuur als zij doelgroepen weten te bereiken), als in de praktische uitvoering. Inzet van professioneel (allochtoon) kader is nodig om structureel vanuit de vereniging linken te kunnen leggen met buurt en school. De impuls 'Brede school, sport en cultuur' van VWS en OCW sluit hierop aan: deze is erop gericht sportverenigingen te versterken door middel van combinatiefuncties.

In wijken waar geen of weinig sportaanbieders aanwezig zijn kan de oprichting van satellietverenigingen – met ondersteuning – een optie zijn. In Den Haag, Amsterdam en Rotterdam doet met al iets dergelijks door sportverenigingen buiten de wijk te betalen om een aanbod te verzorgen in probleemwijken. Ook in Arnhem wordt dit als kans genoemd.

Tenslotte kunnen de commerciële sportaanbieders beter worden benut in de wijkaanpak. Hoewel enkele voorbeelden worden genoemd van onder meer sportscholen die de (allochtone) jeugd in de wijk wél weten te bereiken en het marktaandeel van het commerciële aanbod in de sportsector de laatste twintig jaar aanmerkelijk is gegroeid, blijven zij in het sportbeleid en de wijkplannen goeddeels buiten beeld. Bereik van moeilijke doelgroepen zou meer leidend moeten zijn in subsidiëring en in de toewijzing van accommodatiegebruik. Ook kan het zich terugbetalen als gemeenten gunstige vestigingsvoorwaarden voor commerciële aanbieders gaan hanteren.

Ad 3 Kwantitatief en kwalitatief goed gym-/sportonderwijs

In de Rotterdamse achterstandswijken krijgen kinderen uit groep 3 tot en met 8 in het kader van het project 'Lekker Fit!' tijdens schooltijd wekelijks 3 tot 5 keer een professionele gymles. Ook in de wijk Velve Lindenhof in Enschede wordt geïnvesteerd in de aanstelling van vakleerkrachten lichamelijke opvoeding op de basisscholen. Deze sportdocenten hebben buiten hun reguliere lessen tevens nog extra tijd om kinderen na schooltijd te stimuleren tot en te begeleiden bij sport en bewegen. En ook in Alkmaar staat de aanstelling van dergelijke duale vakleerkrachten, die linken kunnen leggen met de wijk, hoog op het wensenlijstje, maar de BOS-aanvraag hiervoor is niet gehonoreerd. In totaal zijn er zes wijken, waar betrokkenen expliciet pleiten voor versterking van het gym-/sportonderwijs en/of een sterkere koppeling tussen sport en school.

En daar valt veel voor te zeggen. Want niet alleen kan via school alle jeugd worden bereikt, maar ook heeft de school veel aanzien bij (allochtone) ouders uit lagere sociaal-economische milieus. Juist voor de jeugd in de 40 wijken, bij wie sport en bewegen vaak geen deel uitmaakt van hun levensstijl en opvoeding, kan goed bewegingsonderwijs, waarin linken worden gelegd met de buitenschoolse (verenigings)sport, een solide basis bieden voor sportbeoefening, ook op hogere leeftijd.

Daarbij moet voorkomen worden dat sport en bewegen op of via school te vrijblijvend wordt. Diverse BOS- en sportstimuleringsprojecten leren dat in het geval van een facultatief naschools aanbod het bereik doorgaans beperkt is. Grofweg zijn er dan twee mogelijkheden: extra (verplicht) gym-/sportonderwijs op de scholen in deze achterstandswijken (deels in samenwerking met lokale sportaanbieders) en/of sportieve naschoolse opvang in dagarrangementen voor in principe alle leerlingen (onder de vlag van de school bijv. elke dinsdag- en donderdagmiddag schoolsport). Hierbij is aansluiting mogelijk op bestaande structuren, zoals de Brede School, Verlengde Schooldag, reguliere naschoolse opvang en de 7 tot 7 opvangverplichting.

Tenslotte

Dat sport een belangrijke bijdrage kan leveren in het kader van de wijkaanpak staat niet ter discussie, maar de manier waarop wel. Het gevolg is dat er – uitzonderingen daargelaten – nog sterk wordt geleund op het oude beleid, dat het best valt te typeren als 'van alles wat': men gaat – gechargeerd gesteld – voor behoud van de bestaande sportvoorzieningen, het sportbuurtwerk organiseert de nodige activiteiten in de buurt, sportverenigingen kunnen voor vragen terecht bij een verenigingsondersteuner en er worden enkele sportstimuleringsprojecten uitgevoerd op en om scholen. Waar het echter vaak aan ontbreekt is een duidelijke visie en een duidelijke keuze. Te veel wordt er nu nog geschoten met hagel, terwijl de tijd rijp is voor een offensief in de 40 wijken. Dat vraagt om investeringen. Niet alleen in voorzieningen, maar juist ook in de toeleiding naar die voorzieningen: hoe zorg je ervoor dat de wijkbewoners er ook gebruik van gaan maken? Juist op dat vlak worden duidelijke keuzes en gerichte, soms rigoureuze, maatregelen gevraagd. Hierboven zijn mogelijke richtingen hiervoor aangegeven.

4 Cultuur

Dit hoofdstuk gaat achtereenvolgens in op de volgende drie vragen:

- 1 Welke landelijke ontwikkelingen spelen er op het vlak van cultuur?
- 2 Wat is de plek van cultuur in de 40 wijken?
- 3 En welke knelpunten en kansen doen zich op dit gebied voor in het kader van de 40 wijkenaanpak?

4.1 Ontwikkelingen en cijfers

Om iets te kunnen zeggen over de kansen die er zijn om de veertig wijken nieuwe impulsen te geven door middel van kunst en cultuur, is het goed eerst stil te staan bij de huidige deelname aan kunst en cultuur van de bewoners. Daarna gaan we kort in op de rol van cultuur in stedelijke vernieuwing. Beide aan de hand van recent onderzoek en beleid.

Cultuurdeelname

Cultuurdeelname is de mate waarin en de wijze waarop mensen passief en actief kennisnemen van het culturele aanbod en gebruik maken van culturele accommodaties en voorzieningen.

We kunnen vaststellen dat cultuurdeelname is toegenomen in de jaren '60, '70 en '90 van de vorige eeuw, vooral door de stijging van het welvaartsniveau. De deelname weerspiegelt geenszins de diversiteit van de bevolking. Die vraagt om een kunstaanbod waarin jongeren en allochtonen een grotere rol spelen. 'Kunstenaars en gezelschappen zullen in toenemende mate nieuw publiek moeten opzoeken op de scholen, in de oude wijken, op het platteland, in het jongerencircuit enzovoort. Het betekent dat schouwburgen, jongerenpodia, galleries, musea, concertzalen, kunstuitleen instellingen in het brandpunt van het cultuurbeleid komen'.²⁸

Er is een duidelijk verband tussen opleidingsniveau en cultuurdeelname: hoe hoger de opleiding, hoe meer deelname. Toch is de cultuurdeelname niet evenredig meegestegen met het opleidingsniveau van de bevolking. Dat komt onder meer door het grotere aanbod van alternatieve vormen van vrijetijdsbesteding en het veranderd cultureel gedrag van de generaties die zijn opgegroeid in de jaren '60 en daarna. Traditionele kunstvormen als klassieke muziek en dans leveren positie in ten opzichte van populaire cultuur en niet-westerse kunstuitingen.

Sinds 2001 staat de sociale spreiding van cultuurdeelname hoog op de agenda van gemeenten, provincies en Rijk. De gemeenten konden zich goed vinden in de voornemens van staatssecretaris Van der Ploeg en Van der Laan en werkten met enthousiasme mee aan programma's ter bevordering van belangstelling voor kunst en cultuur, zoals het Actieplan Cultuurbereik (OCW, 1999) en eerder Cultuur en School (OCW, 1996). Dit laatste traject mikt op een intensievere samenwerking tussen cultuur en onderwijs. Minister Plasterk zet de lijn van cultuurparticipatie voort met zijn 10 punten plan.²⁹

Noot 28 Cultuur als confrontatie, cultuurnota 2001 – 2004, ministerie van OCW, p.22.

Noot 29 Kunst van Leven, hoofdlijnen cultuurbeleid, OCW, 2007.

Bij gemeenten is er grote aandacht voor de verbinding tussen cultuurbeleid en de sociale betekenis ervan voor de samenleving. Dat heeft geleid tot meer samenwerking tussen kleine en gevestigde instellingen en tussen scholen en culturele organisaties, meer aandacht voor amateurkunst, verbetering van de infrastructuur voor allochtoon kunstaanbod en versterking van kleine initiatieven in de wijken.³⁰

Daarop moest de culturele infrastructuur worden aangepast van accommodaties, organisaties, personen en netwerken die zorgen voor het voortbrengen, verspreiden en afnemen van kunst en cultuur. Die aanpassingen zijn nog onverminderd aan de gang, zo blijkt wel uit de gegevens van de 40 wijken.

Cultuur en stedelijke vernieuwing

Kunst en cultuur zijn ruimtelijk sterk geconcentreerd: in slechts 2,5% van de wijken zit 40% van de werkgelegenheid. Daarbij gaat het nadrukkelijk niet alleen om de kunsten, maar om creatieve industrie: architecten, ontwerpers, media, ICT, adviseurs en dergelijke.

Uit recent onderzoek komt het beeld naar voren dat de sector cultuur bij planvorming over stedelijke vernieuwing nauwelijks aan tafel zit, terwijl de betekenis bijzonder groot kan zijn.³¹ Uit het onderzoek blijkt dat kunst en cultuur 'waardemakers' zijn: karakteristieke en beeldbepalende gebouwen, pleinen en parken, als ook kunst in de openbare ruimte verschaffen wijken identiteit. De aanwijzing en verbetering van monumenten en van culturele voorzieningen in het algemeen genereert waarde. Wijken met kunst en cultuur zijn 'trekkers' voor stedelijke vernieuwing en hebben duidelijk een (veel) hogere vastgoedwaarde dan vergelijkbare andere wijken.

4.2 Kunst en cultuur in de 40 wijken: een vergelijking

In het bijlagenboek zijn de cultuuranalyses van de 40 wijken afzonderlijk te vinden. Hier zoeken we naar de grote gemene deler en opvallendste verschillen, waarbij we ingaan op:

- culturele voorzieningen en aanbieders in de 40 wijken; en
- cultuurparticipatie.

Een aantal wijken is in het overallbeeld dat hieronder wordt geschetst niet meegenomen, omdat (kwalitatieve) informatie ontbrak. Dat geldt met name voor vier Amsterdamse en voor de Rotterdamse wijken.³²

4.2.1 Culturele voorzieningen en aanbieders

De inventarisatie van de voorzieningen laat een zeer gevarieerd beeld zien, van wijken waar nagenoeg geen culturele voorzieningen aanwezig zijn tot wijken die goed bedeed zijn daarmee. Bij 10 wijken is aangegeven dat ze geen culturele voorzieningen hebben. In veel wijken zijn aanwezig:

- Bibliotheek: dit blijkt veruit de best gespreide voorziening: in 20 wijken wordt deze genoemd (vestiging, servicepunt, biblio- of boekenbus).

Noot 30 Evaluatie Actieplan Cultuurbereik, IVA, december 2005.

Noot 31 Cultuur impuls stedelijke vernieuwing, opgave 2008 – 2012, ABF Research, april 2007.

Noot 32 Van Amsterdam ontbreken Bos en Lommer en Nieuw West en in Rotterdam Bergpolder en Oud Noord.

- Buurt-/wijkcentrum met culturele functie: in tien van de veertig wijken wordt dit genoemd. Regelmatig wordt ook aangegeven dat de betreffende accommodatie beperkt of niet geschikt is voor culturele activiteiten.
- Aanbod van kunstzinnige vorming / muziekschool: in 8 wijken. Dat kan uiteenlopen van een dansschool tot een drumschool of een vestiging van een stedelijk instituut.
- Amateurkunst: 7 wijken geven aan dat daar verenigingen bestaan, van koren tot drumbands en allochtone culturele organisaties.
- Kunst op school: in 7 wijken wordt dit genoemd.
- Theaters: in 7 wijken is een theater aanwezig.
- Ateliers van kunstenaars: in 3 wijken genoemd.

In wijken die in of tegen het centrum van een stad aan liggen zijn soms veel meer gespecialiseerde voorzieningen binnen het bereik van bewoners, zoals theaters, een poppodium of een filmhuis.

Verder zijn er specifieke activiteiten die incidenteel genoemd worden, zoals een kunstfestival, opdrachten voor beeldende kunst in de openbare ruimte, een galerie, een kindercampus en een kunstenaarscollectief.

In drie gemeenten is een cultuurverkenner (Alkmaar), kunstscout (Arnhem) of cultuurmakelaar (Deventer) aangesteld, die tot taak heeft specifieke activiteiten in de wijken te ontwikkelen samen met wijkbewoners en culturele organisaties. Deventer heeft een projectbureau Kunstcircuit dat bestaat uit cultuur en school, ondersteuning van amateurkunst en de cultuurmakelaar.

Interessant als mogelijke 'good practices' zijn enkele specifieke projecten:

- In Arnhem heeft de stichting Beleven samen met Het Domein (kunsteducatie) een nieuw programma opgezet onder de titel Breedtekunst, waarbinnen wordt gezorgd voor een gedegen kennismaking met verschillende kunst disciplines op de scholen. Een attractief en samenhangend pakket van kunstzinnige activiteiten voor de kinderen, tieners en jongeren in de aanpakwijken van Arnhem. Wijkinitiatieven organiseren daar manifestaties en festivals, bijv. in het Spijkerkwartier. Het gaat om artistieke initiatieven die tevens een sociaal doel hebben.
- Het project Klarendal Modewijk (Arnhem) richt zich op vestiging van jonge modeondernemers in de wijk (ateliers, galleries) en draagt zo bij aan de aantrekkingskracht van de wijk Klarendal. Ook in Klarendal organiseert ArtiShock theateravonden voor en met wijkbewoners, met ontmoeting en vermaak.
- In de Haagse Schilderswijk zijn het Culturalisttheater en de Bibliotheek de culturele aanjagers. Binnen de wijk is de Stichting Schilderswijk Cultuurrijk actief, een organisatie waarin vrijwilligers en professionals samen een jaarlijks cultuuraanbod voor de wijk ontwikkelen. In de manifestatie Ha-SHI-BA biedt men een podium aan talent uit verschillende multiculturele groepen en ontmoet men elkaar. De bibliotheek heeft een belangrijke functie in de wijk, niet alleen voor het lenen van boeken, maar ook voor internet, het lezen van buitenlandse kranten en ontmoeting.
- In de Haagse wijk Transvaal wordt het project Aanpak Mensen Nu gerealiseerd. Dat is verbonden aan de herstructurering van de wijk (uitbreidingswijk) en zorgt voor grote betrokkenheid van bewoners. Algemeen stelt de gemeente dat culturele uitingen de onderlinge betrokkenheid en het wederzijds begrip versterken.
- In de wijk Zuid-West, ook Den Haag, wordt onder meer het project Rijke Ruiten gerealiseerd. Buurtbewoners richten onder leiding van kunstenaars leegstaande winkelpanden in een winkelcentrum en woningen in de buurten Morgenstond en Moerwijk.

- Dordrecht heeft in Wielwijk een tentoonstelling onder de titel 'Dordt West, Thuis Best', met enkele modelinterieurs, waarin de ruimtelijke en cultuurhistorische kwaliteiten van de wijk onder de aandacht gebracht worden. Door middel van fotocollages wordt het leven in de wijk getoond. En de toekomst krijgt de aandacht: wat gaat er veranderen en wat blijft hetzelfde?

4.2.2 Cultuurparticipatie

Op een enkele gemeente na zijn er geen precieze cijfers bekend over de cultuurdeelname per wijk, wel over de stad. De indruk bij onze gesprekspartners is dat de cultuurdeelname in de wijken over het algemeen laag is, ook gelet op het lage opleidingsniveau in de meeste wijken. Een aantal gemeenten heeft wel cijfers: Amsterdam, Den Haag – Schildersbuurt en Zuid West –, Enschede, Nijmegen, Schiedam en Zaanstad. Ook bij die gemeenten is voor de meeste wijken de conclusie dat de cultuurdeelname laag is, vergeleken bij het gemiddelde in de stad. Gunstige uitzonderingen zijn er ook: in de Eindhovense wijk Woensel West is de cultuurdeelname hoger dan het gemiddelde in Eindhoven. Het is een wijk met veel zelfstandige kunstenaars en actieve bewoners. Voor de wijk Poelenburg in Zaanstad geldt dat de cultuurdeelname op het Zaans gemiddelde ligt (hetgeen blijkt uit de zgn. 'Zaanpeiling').

Voor de Nijmeegse wijk Hatert heeft men een goed beeld van onder meer het bezoek aan de bibliotheek, het theater, museum, de bioscoop en cursussen kunsteducatie. Uit de cijfers blijkt dat de deelname aanzienlijk lager is dan het stedelijk gemiddelde.

Soms benoemt men de cultuurparticipatie heel concreet: "In de wijk (Den Haag-Transvaal, red.) zijn er een aantal groepen die zich hebben toegelegd op actieve cultuurparticipatie. In dit verband wordt gedacht aan de toneelgroep Seke (Surinamers) en de culturele vereniging Molenwijk."

Overigens wordt in een aantal gevallen opgemerkt dat de actieve cultuurparticipatie van de jeugd gunstig afsteekt ten opzichte van de volwassenen, onder meer in Den Haag Zuid-West. Uit Deventer wordt gemeld dat autochtone groepen eerder meedoen aan culturele activiteiten in de wijk dan allochtone. Participatie komt wel op gang als activiteiten 'op maat' georganiseerd worden, aldus Deventer.

4.3 Knelpunten en kansen voor cultuur in de 40 wijkenaanpak

Uit de ingevulde formats blijken de volgende knelpunten te bestaan op het gebied van kunst en cultuur:

- Voorzieningen voor kunst en cultuur zijn veelal gesitueerd in het centrum van de stad. Het is nog zeker geen gewoonte dat deze ook wijkgericht werken.
- Het ontbreekt over het algemeen aan geschikte accommodaties voor kunst en cultuuruitingen. Huidige accommodaties, zoals de buurthuizen, zijn onvoldoende geoutilleerd, met name voor repetities en uitvoeringen van dans, muziek en theater. Wat ontbreekt op veel plekken is goede ruimte voor buitenschools cultuureducatief aanbod. Hierin kan op sommige plekken worden voorzien door brede scholen, de bibliotheek of een buurtcentrum.
- Het ontbreekt vaak aan voldoende financiële middelen voor de uitvoering van activiteiten en initiatieven uit de buurt.

- Het vinden van goede begeleiders voor culturele activiteiten is een terugkerend probleem.
- De cultuursector werkt goeddeels gescheiden van de gemeentelijke afdelingen die zich met de wijken bezighouden, enkele uitzonderingen daargelaten.

Als kansen worden genoemd:

- De mogelijkheden om met kunst en cultuur de leefbaarheid in de wijken te verbeteren liggen vooral op het gebied van de amateurkunst, het bevorderen van bewonersinitiatieven en cultuur binnen en na schooltijd. Veel gemeenten noemen de buitenschoolse culturele activiteiten en melden dat daarbij meer gebruik gemaakt zou moeten worden van kunstenaars en culturele initiatieven in de directe omgeving van de wijk.
- Een goede manier om cultuurdeelname in de wijken te stimuleren is via sociaal-artistieke projecten, zie onder meer Arnhem, Maastricht en Heerlen. Community arts is een specifieke vorm van kunst met een methodiek die groeps- en vraaggericht is en die werkt met 'nieuwe' disciplines in (achterstands)wijken om diegenen te bereiken die zelf niet de weg vinden naar de gevestigde culturele voorzieningen, om hun artistieke talenten te ontdekken en hun artistieke vaardigheden te verbeteren. Hieruit kunnen wederom nieuw kunstuitingen, nieuwe methodieken en nieuwe samenwerkingsverbanden voortkomen.³³
- Sommige gemeenten gebruiken voormalige kerken als ruimte voor culturele activiteiten (Utrecht-Overvecht) of willen dat gaan doen (Heerlen). In de Utrechtse wijk Zuilen-Oost zijn vergevorderde plannen voor een culturele annex welzijnsvoorziening onder de naam Vorstelijk Complex. Deze ruimte is bedoeld voor ontmoeting tussen mensen met verschillende culturele achtergronden. In de wijk Poelenburg (Zaanstad) wordt de moskee gebruikt als activiteitenruimte voor verschillende zelforganisaties in de wijk.
- Gemeenten zouden voorzieningen voor kunst en cultuur moeten stimuleren om wijkgericht te werken, wanneer ze daarvoor in de positie zijn (subsidie).

Voor een meer specifieke omschrijving van de kansen per wijk verwijzen wij naar bijlage 3, waarin deze worden samengevat.

Tenslotte

Uit de landelijke trends en de resultaten van het onderzoek in de 40 wijken valt een aantal conclusies te trekken:

- 1 De overtuiging is er dat culturele activiteiten op een goede manier kunnen bijdragen aan de leefbaarheid van de wijken, aan positieve beeldvorming, samenwerking, het aanboren van talenten en ontwikkelen van de 'identiteit' van wijken. Concrete ingangen om dat te doen liggen in amateurkunst, cultuureducatie en community arts projecten.
- 2 Bij het ontwikkelen van culturele activiteiten in de wijken stuiten culturele instellingen, scholen en gemeenten op accommodatieproblemen. In veel wijken zijn eenvoudigweg geen geschikte ruimten voor culturele activiteiten aanwezig.

Noot 33 Uit: Respect: urban culture, community arts en sociale cohesie, SKVR, november 2004.

Hieraan moet overigens niet de conclusie verbonden worden dat elke wijk zijn eigen theater moet krijgen! Aanpassing van bestaande wijkaccommodaties, hergebruik van kerken, multifunctioneel gebruik van de activiteitenruimten van brede school of zorginstelling; er zijn uiteenlopende mogelijkheden om dit probleem te 'tackelen'. De constatering uit recent onderzoek dat het slecht is gesteld met de culturele accommodaties in de wijken wordt dus bevestigd.

- 3 Investeer in professionele begeleiding van activiteiten, als ook in professionals die in staat zijn om buurtinitiatief en professionele culturele instellingen te koppelen (de eerder genoemde cultuurmakelaars, -verkenner, -scouts). Om met succes bewonersinitiatief te belonen zijn intermediairen nodig. Daarnaast is deskundigheid nodig voor goede begeleiding van culturele activiteiten: laat het zeker niet bij deelnemen alleen, zorg ook voor kwaliteit. Een culturele instelling is geen opbouwwerker of jongerenwerker. Talentontwikkeling in de wijken is belangrijk. Dit biedt goed tegenwicht tegen de vooral probleemgerichte focus die wordt gehanteerd als het om jeugd en jongeren gaat (schooluitval en werkloosheid bestrijden etc.).
- 4 Zorg dat bestaande culturele instellingen zich inzetten voor aanbod in de wijken en reken ze daar ook op af. Flexibel inzetbaar geld, zoals in het Actieplan Cultuurbereik is aangewend, kan daarbij helpen.
- 5 Samenwerking tussen wijkinitiatieven, culturele instellingen, scholen en welzijnswerk is lastig te organiseren, maar biedt veel mogelijkheden.
- 6 Ruimte geven aan creatieve economie, aan de vestiging van kunstenaars en creatieve beroepsgroepen in wijken kan goede aanknopingspunten bieden voor verbetering van het imago van wijken. De ontwikkeling van broedplaatsen, maar ook van wijken als Klarendal Modewijk, is dan nuttig. Om dat met succes te kunnen doen moet er in de betreffende gemeente wel potentie aanwezig zijn: zonder modeontwerpers geen modewijk.
- 7 Revitalisering van wijken biedt mogelijkheden om kunst- en cultuuractiviteiten te organiseren. De herstructurering van de wijken Den Haag-Transvaal (Aanpak Mensen Nu) en Alkmaar-Overdie zijn voorbeelden hiervan.

Tot slot is een relativering op zijn plaats. Bedacht moet worden dat de overheid slechts in beperkte mate invloed kan uitoefenen op de culturele keuzes van mensen. Dat kan onder meer door cultuurdeelname betaalbaar te houden en door de culturele instellingen en professionals in de stad een duidelijke taak hierin te geven. Recente ervaringen rond het Actieplan Cultuurbereik geven aan dat deze lijn leidt tot uitbreiding van de reikwijdte van de activiteiten, meer aandacht voor andere locaties en initiatieven die voorheen geheel buiten de boot vielen. Dat zijn kansen die voor de wijken veel op kunnen leveren!

5 Onderwijs

Het onderwijs vormt bij uitstek een aangrijpingspunt om kinderen en jongeren in de 40 wijken te begeleiden en te stimuleren op verschillende gebieden. In dit hoofdstuk gaan we na hoe het is gesteld met het onderwijs in de 40 wijken (paragraaf 5.2 voor primair onderwijs en 5.3 voor voortgezet onderwijs) en op welke manier de bijdrage van het onderwijs aan de leefbaarheid in deze wijken kan worden versterkt (paragraaf 5.4). We starten met een inleidende paragraaf over onderwijsontwikkelingen en –cijfers.

De focus ligt in dit hoofdstuk op het primair onderwijs. Basisscholen zijn immers per definitie wijkvoorzieningen: het leeuwendeel van de leerlingen komt uit de buurt. Middelbare scholen zijn doorgaans bovenwijkse voorzieningen: leerlingen komen uit verschillende wijken in de omgeving. Omdat zij echter veelal toch een binding hebben met de wijk waarin ze gesitueerd zijn is het voortgezet onderwijs ook meegenomen in de analyse. Onderwijsinstellingen met een regionale functie, zoals ROC's en HBO's, zijn buiten beschouwing gelaten.

5.1 Ontwikkelingen en cijfers

De brede school

Het concept van de brede school is in de jaren negentig van de vorige eeuw in Nederland geïntroduceerd. Oberon (2007) hanteert de volgende werkdefinitie: "Brede scholen richten zich op maximale persoonlijke ontplooiing van hun leerlingen met het oog op optimale participatie in de samenleving. Daarvoor werken zij structureel samen met organisaties uit diverse disciplines en breiden hun aanbod uit met sociale, culturele en sportieve activiteiten." Het belangrijkste kwaliteitscriterium waarmee scholen naar hun inspanningen kijken, is de mate waarin de school 'meer biedt dan alleen het diploma'.

De eerste brede scholen kwamen in probleemwijken in grote en middelgrote steden tot stand. De brede school kan rekenen op groeiend draagvlak, zo concludeert onderzoeksbureau Oberon (2005). Ten aanzien van het primair onderwijs werden er in 2005 in 62 procent van de gemeenten brede scholen ontwikkeld, terwijl 17 procent van de gemeenten voornemens daartoe had. Vier jaar daarvoor waren die cijfers nog aanmerkelijk lager: 36 respectievelijk 35 procent. Grote gemeenten ontwikkelen vaker brede scholen dan kleinere: in 2005 waren alle gemeenten met meer dan 100.000 inwoners actief op het gebied van brede schoolontwikkeling. In het verlengde daarvan worden brede scholen relatief vaak opgezet in achterstandswijken: in 2005 bevond 69 procent van de brede scholen zich daar.

De onderzoekers schatten dat er in 2005 ruim 600 brede basisscholen waren, tegen 450 in 2002. In het voortgezet onderwijs is het aantal brede scholen beduidend minder: eind 2004 waren er naar schatting 290 brede middelbare scholen.

In een studie over het schooljaar 2005-2006 geven scholen aan overtuigd te zijn van de nieuwe aanpak en zegt driekwart al resultaten te zien. Scholen die in het kader van de brede school-gedachte samenwerken met andere organisaties zijn beter in staat alles uit kinderen te halen wat er in zit, zo is de gedachte.

Een gezamenlijke studie van Berenschot, Atlas voor Gemeenten en Oberon wijst uit dat investeringen in de brede school over het algemeen maatschappelijk rendabel zijn. Alleen de investering in een brede school in het primair onderwijs in een niet-achterstandswijk lijkt een neutraal resultaat op te leveren.

In het regeerakkoord Balkenende IV is opgenomen dat brede scholen worden gestimuleerd. De staatssecretarissen van VWS en OCW hebben in een recente 'Koersbrief' aangegeven wat hun ambities zijn op het gebied van brede scholen, sport en cultuur:

- uitbreiding van het aantal brede scholen met sport- en cultuuraanbod in zowel het primair als het voortgezet onderwijs, zodat een rijke leeromgeving kan worden gecreëerd waarin kinderen zich optimaal kunnen ontwikkelen, waarbij een dekkend aanbod wordt gerealiseerd in de 40 krachtwijken;
- de versterking van sportverenigingen met oog op hun maatschappelijke functie en de inzet van sport voor het onderwijs, de naschoolse opvang en de wijk;
- het stimuleren van een dagelijks sport- en beweegaanbod op en rond scholen voor alle leerlingen;
- het bevorderen dat de jeugd tot 18 jaar vertrouwd raakt met één of meer kunst- en cultuurvormen;
- de realisering van circa 2500 combinatiefuncties tussen (brede) scholen, sportverenigingen en culturele instellingen.

Om de ontwikkeling van combinatiefuncties te bevorderen wordt een impuls beschikbaar gesteld, die vanaf 2008 jaarlijks zal oplopen. Als eerste komt budget beschikbaar voor de G31-gemeenten en dan in het bijzonder voor de 40 krachtwijken.

Buitenschoolse opvang

Met ingang van het schooljaar 2007-2008 zijn basisscholen verplicht opvang te bieden van 7 tot 7 uur, indien de ouders dat wensen. De scholen zijn vrij in de invulling hiervan. Zij kunnen deze taak in eigen beheer uitvoeren, uitbesteden aan een kinderopvangorganisatie of werken met vrijwilligers, zoals dat al vaak het geval was bij de tussenschoolse opvang (overblijf). Scholen krijgen geen structurele financiering voor deze taak. Dit betekent dat zij een eigen bijdrage zullen moeten vragen aan ouders. Afhankelijk van hun inkomen kunnen die daarvoor wel weer kinderopvangtoeslag aanvragen bij de Belastingdienst.

Segregatie

De thema's segregatie en integratie staan hoog op de politieke agenda. Dat geldt ook voor onderwijssegregatie. Het fenomeen van 'witte' en 'zwarte' scholen is steeds meer onder de aandacht gekomen en wordt ook steeds meer als een probleem gezien. Overigens bestaat er geen eenduidige definitie van deze begrippen. Ten eerste kan de samenstelling van de leerlingpopulatie zowel absoluut als in relatie tot de samenstelling van de bevolking van de wijk worden bekeken. Als het gaat om de absolute benadering wordt bijvoorbeeld in Rotterdam gesteld dat een school 'zwart' is als deze meer dan 70 procent leerlingen met gewicht 1.9 heeft. Wanneer een school minder dan 20 procent van dit soort leerlingen heeft, wordt die 'wit' genoemd. Overigens is de wegingsfactor een onnauwkeurige maatstaf. In het verleden was deze gereserveerd voor allochtone achterstandsléerlingen, maar sinds 2006 speelt etniciteit geen rol meer in de bepaling van het 'leerlinggewicht'.

Wanneer gekeken wordt naar de verhouding tussen de schoolpopulatie en die van de wijk wordt er vaak van uitgegaan dat een school te 'zwart' of te 'wit' is wanneer het aantal allochtonen (of '1.9') leerlingen minimaal 10 procent afwijkt van dat in de wijk.³⁴ Zo kan het dus zijn dat een school met 70 procent allochtone leerlingen in een wijk, waar vrijwel alleen maar allochtonen wonen, tegelijkertijd 'zwart' en 'te wit' is. Overigens heeft de relatieve maat vooral betrekking op het primair onderwijs. Scholen in het voortgezet onderwijs hebben immers een veel groter voedingsgebied, dat zich meestal niet beperkt tot de wijk waar de school staat.

Het ministerie van OCW besteedt al veel aandacht aan dit thema. Sinds begin dit jaar is er het Kenniscentrum Gemengde Scholen.³⁵ Staatsecretaris Dijkema heeft het tegengaan van segregatie aangewezen als één van de speerpunten van haar beleid.

Lumpsum financiering

Sinds 1 augustus 2006 ontvangen basisscholen de rijksfinanciering in de vorm van een lumpsum, zoals in het VO al langer het geval was. Dit past in het streven van de overheid de autonomie van scholen te vergroten. Dit betekent dat scholen meer ruimte hebben om het budget in te zetten op een manier die past bij de eigen omstandigheden, maar ook dat een groter beroep wordt gedaan op de bestuurlijke en financiële expertise van de school.

De rol van de leraar

Het lerarenberoep moet aantrekkelijker worden voor huidig en toekomstig personeel, zo stelt de minister van OC&W tijdens een toespraak voor de algemene vergadering van de Algemene Onderwijsbond juni 2007. Deze uitspraak valt binnen een sectorbreed gevoerd debat over de rol van de leraar. Aanverwante onderwerpen zijn beloningsdifferentiatie en een professioneel statuut waarmee de kwaliteit en professionaliteit van de docent in kaart wordt gebracht. De minister van OC&W onderzoekt op dit moment ook de mogelijkheden voor een persoonlijk scholingsbudget. In september 2007 komt de commissie Rinnooij Kan met een advies over het terugbrengen van het lerarentekort en de positie en de kwaliteit van de leraar.

Aansluiting tussen voortgezet onderwijs en basisonderwijs

Uit onderzoek (mei 2007) van de Inspectie voor het Onderwijs blijkt dat één op de vier leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs niet meer op het niveau van zijn of haar advies zit. Naar het oordeel van de Inspectie dienen zowel basisscholen als scholen voor voortgezet onderwijs de schoolloopbanen van hun leerlingen in het voortgezet onderwijs beter te analyseren. Zij kunnen hier waardevolle informatie aan onttelen over de kwaliteit van de adviezen en de kwaliteit van hun onderwijs.

Schooluitval

De Onderwijsinspectie constateert in mei 2007 dat het aantal voortijdig schoolverlaters daalt, maar dat de daling niet genoeg is om de Lissabon-doelstelling te halen. Met de Verklaring van Lissabon (2000) wordt per 2010 gestreefd naar een vermindering van het aantal ingezetenen tussen 18 en 24 jaar zonder startkwalificatie met 50%.

Noot 34 Bron: D. Peters, M. Haest & G. Walraven (2007). Gemeente in actie tegen segregatie in het basisonderwijs. Utrecht: Forum.

Noot 35 Dit wordt gefinancierd door het ministerie van OCW en uitgevoerd door drie bedrijven: Walraven & Haest, CED-groep en DSP-groep. Zie www.gemengdescholen.nl.

Om dat te bereiken is meer inspanning nodig. De Onderwijsinspectie bepleit dat er binnen het onderwijs en in de regio's nog ruimte is om de uitval aanzienlijk te verminderen. De aandacht voor risicogroepen dient daarbij niet ten koste te gaan van de bredere groep potentiële opstappers: leerlingen die in een reeks negatieve gebeurtenissen belanden en geleidelijk het onderwijs de rug toekeren. Ook zal daarbij veel doelgerichter op basis van gemeten succes geïnnoveerd moeten worden. Verder dienen scholen en andere betrokkenen in een regio de leerling-uitval in hun gebied nadrukkelijker tot hun verantwoordelijkheid te rekenen, aldus de Onderwijsinspectie.

5.2 Primair onderwijs in de veertig wijken: een vergelijking

In deze paragraaf schetsen we op hoofdlijnen een beeld van het primair onderwijs in de 40 wijken. Vragen die aan bod komen zijn: Om hoeveel en wat voor soort scholen gaat het? In hoeverre afficheren zij zich als brede school? Hoe functioneren zij? Voor wat voor scholen kiezen kinderen en vooral ouders in de 40 wijken? En in welke mate wordt samengewerkt met buitenschoolse partners?

Van een vijftal wijken ontbreken in de quick scan (kwalitatieve) gegevens over het primair onderwijs, te weten: in Amsterdam Bos en Lommer, Oost en Noord, in Dordrecht Wielwijk/Crabbehof en in Leeuwarden Heechterp/Schieringen. Deze zijn buiten beschouwing gelaten.

5.2.1 Basisscholen

Op één na zijn in alle wijken basisscholen aanwezig. Alleen in Woensel-West in Eindhoven is het primair onderwijs niet vertegenwoordigd. De enige school hier is enkele jaren geleden gesloten toen het leerlingenaantal drastisch terugliep. Omdat de school steeds 'zwarter' werd gingen ouders hun kinderen massaal aanmelden voor scholen in omliggende wijken. Dat terwijl de resultaten van de school goed waren. Er zijn inmiddels plannen om de school in 2008 in een nieuw gebouw te laten terugkeren.

Samenhangend met de omvang van de wijken is het aantal basisscholen in de wijken zeer verschillend; dat varieert van 1 tot 36. In sommige wijken zijn de scholen geclusterd, zoals in de Amsterdamse Bijlmer, waar de scholen in elk van de zes buurten steeds vlak bij elkaar liggen. Bij nieuwbouwprojecten wordt regelmatig gekozen voor scholeneilanden, waar twee of drie scholen een gebouw en vaak ook voorzieningen en een schoolplein delen.

Brede school

Een groot deel van de scholen afficheert zich als brede school, al worden daarvoor tal van verschillende vormen en benamingen gebruikt: Vensterschool in Groningen, Forumschool in Utrecht en Spilschool in Eindhoven, om een paar voorbeelden te noemen. In 22 van de 35 geanalyseerde wijken (63%) staan brede scholen, terwijl er in zeven wijken (20%) plannen voor zijn. In sommige gemeenten, zoals Den Haag, zijn alle scholen in de wijken breed, terwijl er in andere gemeenten is gekozen voor een meer gefaseerde of selectieve aanpak.

Wat opvalt is dat het begrip brede school alles behalve eenduidig wordt gebruikt. Met dezelfde activiteiten noemt de ene school zich wel en de andere school zich geen brede school. Zo is een aanbod van voor- en naschoolse activiteiten voor sommige scholen voldoende om te spreken van een brede school, terwijl andere scholen die dat ook aanbieden aangeven dat zij zich nog tot brede school moeten ontwikkelen.

Een groot deel van de scholen biedt – al dan niet als onderdeel van een brede school – naschoolse activiteiten aan, vaak in samenwerking met andere organisaties. In 24 van de wijken wordt hiervan melding gemaakt ten aanzien van één of meerdere scholen. Mogelijk zijn er ook in de andere wijken scholen met een naschools aanbod, maar daar is geen informatie over gevonden.

Ook vroeg- en voorschoolse educatie (VVE, of voorschool) kan onderdeel uitmaken van een brede school. In zeker elf wijken (en waarschijnlijk meer) bestaan dergelijke programma's.

Kwaliteit onderwijs

Over de kwaliteit van scholen zijn op basis van dit onderzoek geen uitspraken te doen. Er wordt geen melding gemaakt van scholen waar de kwaliteit van het primaire proces zodanig is dat ingrijpen door de inspectie gewenst lijkt. Wel is er een kleine minderheid van de scholen waarvan wordt gezegd dat zij een gebrek aan visie of daadkracht hebben.³⁶ Dit betekent niet noodzakelijkerwijs dat de kinderen daar slecht onderwijs krijgen, maar gezien de hoge verwachtingen die beleidsmakers hebben van scholen is dit wel een punt van aandacht. Overigens wordt ook regelmatig aangegeven dat scholen 'ten onrechte' een slechte naam hebben bij ouders. Niet zelden gaat het om scholen met een hoog percentage allochtone leerlingen, die wel – relatief – goede CITO-scores halen. Voor veel ouders is 'zwart' synoniem aan 'slecht' en blijkt het voor een school moeilijk die beeldvorming te keren.

Kwaliteit schoolgebouwen en schoolpleinen

Tien keer wordt melding gemaakt van schoolgebouwen in slechte staat, maar in zijn algemeenheid lijkt de kwaliteit van de gebouwen in de 40 wijken redelijk op orde. Wel wordt diverse keren aangegeven dat oudere gebouwen, die technisch prima zijn, zich niet altijd lenen voor moderne onderwijsvormen en/of voor buitenschoolse activiteiten. Gemeenten hebben dan lang niet altijd ruimte (zowel financieel als fysiek) om die gebouwen aan te passen. Toch is en wordt er op grote schaal geïnvesteerd in nieuwbouw; in minstens twaalf wijken is sprake van grootschalige projecten. Vrijwel altijd gaat dit samen met de ontwikkeling van brede scholen.

De kwaliteit van de schoolpleinen is wisselend. Voor zover hierover informatie is achterhaald geven betrokken voor ruim eenderde van de schoolpleinen aan dat er sprake is van te weinig ruimte en/of een gebrek aan uitdaging. Iets minder dan de helft³⁷ van de schoolpleinen is ook buiten schooltijd opengesteld voor buurtbewoners. Waar dit het geval is, hebben deze pleinen vaak een belangrijke buurtfunctie. Van vandalisme wordt hier weinig melding gemaakt: 'sociale ogen' in de buurt voorkomen dat grotendeels.

Noot 36 Opvallend is dat dit vooral gemeld wordt als een dergelijke school kan worden afgezet tegen een andere school in dezelfde wijk, die wel goed functioneert.

Noot 37 Voor zover bekend. Van de meeste scholen hebben we hierover geen informatie.

5.2.2 Schoolparticipatie

Vanaf vijf jaar zijn kinderen leerplichtig. Er wordt dan ook niet of nauwelijks melding gemaakt van problemen met afwezigheid of uitval van leerlingen in het primair onderwijs. Eigenlijk alle kinderen gaan naar school. Meestal kiezen ouders voor een school in de eigen wijk. In negen wijken wordt gemeld dat een aanzienlijk deel van de leerlingen buiten de eigen wijk naar school gaat. Het gaat dan vooral om kinderen van autochtone, hoger opgeleide ouders, die liever kiezen voor een 'witte(re)' school. Dit wordt wel 'witte vlucht' genoemd. Precieze cijfers over onderwijssegregatie binnen de wijken zijn op basis van dit onderzoek echter niet te geven.

Voorts valt op dat scholen die werken volgens een specifiek pedagogisch concept (montessori en in nog sterkere mate vrije scholen) vaak een veel lager aantal allochtone leerlingen en/of leerlingen met een hoger gewicht hebben dan de scholen om hen heen.³⁸ Deze scholen trekken ook vaak leerlingen van buiten de wijk aan.

Het onderzoek biedt onvoldoende informatie om algemene uitspraken te kunnen doen over het gebruik van voorzieningen als buitenschoolse opvang, buitenschoolse activiteiten en VVE. Wel wordt dit in enkele wijken als knelpunt genoemd, vooral ten aanzien van naschoolse activiteiten. Hierbij lijkt er een verband te zijn met de eigen bijdrage in de kosten die ouders moeten betalen. In sommige wijken wordt gemeld dat de hoogte daarvan deelname in de weg staat, terwijl in een enkele andere wijk wordt aangegeven dat (mede) dankzij de lage kosten voor ouders de deelname groot is.

5.2.3 Samenwerking met buitenschoolse partners

In veel van de wijken is sprake van samenwerking tussen scholen en sport- en cultuuraanbieders. In 22 wijken wordt melding gemaakt van samenwerking tussen onderwijs en sport, in 20 wijken van samenwerking tussen onderwijs en cultuur. Daarbij gaat het zowel om sportverenigingen en culturele instellingen als om gemeentelijke en provinciale diensten en koepels.

De samenwerking neemt diverse vormen aan. Zo kopen scholen in onder andere de Schilderswijk in Den Haag en in Bennekel in Eindhoven cursussen of modules in bij aanbieders. In Poelenburg in Zaanstad wordt gewerkt met een sportpas, die wordt uitgegeven in samenwerking met de sportorganisaties.

Diverse gemeenten, waaronder Rotterdam en Eindhoven, hebben in bepaalde wijken een sportcoördinator of een 'duale sportdocent' aangesteld die zorg moet dragen voor de afstemming tussen (de activiteiten van) de scholen, de naschoolse opvang en de sportverenigingen.

De aanwezigheid van goede voorzieningen en/of sterke aanbieders in de wijk vormen een succesfactor voor (structurele) samenwerking. In wijken waar het hier aan ontbreekt zoeken scholen soms contact met aanbieders buiten de wijk, maar dat is praktisch niet altijd goed mogelijk en vormt ook een drempel. Ander knelpunten die zijn genoemd:

- het vervoer van en naar de sport- en culturele voorzieningen;
- het vrijwillige kader van sportverenigingen is doorgaans niet beschikbaar tijdens schooltijden;

Noot 38 Hierbij moet worden aangetekend dat het van het grootste deel van de scholen bij ons onbekend is of dit montessori of vrije scholen zijn.

- het ontbreken van budget voor extra activiteiten of problemen als gevolg van gescheiden geldstromen voor onderwijs en cultuur.

In veel wijken speelt de gemeente een coördinerende, stimulerende en soms ook faciliterende rol ten aanzien van de samenwerking tussen scholen en andere organisaties in de wijk (kinderopvang, sport, cultuur etc.). Dat geldt met name op die plekken waar sprake is van een brede schoolontwikkeling.

De betrokkenheid van de gemeente kan zeer diverse vormen aannemen, zoals een regiegroep, de inzet van kwartiermakers of gebiedsmanagers of het simpelweg bij elkaar brengen van organisaties. Voor zover op te maken uit de inventarisatie, wordt de inzet van de gemeenten over het algemeen positief beoordeeld. Dit geldt ook voor het samenbrengen van betrokken afdelingen van gemeenten (onderwijs, cultuur, sport etc.) in één dienst en gebiedsgericht werken, dat in enkele wijken als sterk punt wordt genoemd.

5.3 Voortgezet onderwijs in de 40 wijken: een vergelijking

De situatie van het voortgezet onderwijs in de 40 wijken komt in deze paragraaf aan bod. We gaan in op de aan- of afwezigheid van middelbare scholen in de wijken, de kwaliteit van hun schoolaccommodaties, de mate waarin ze verbindingen leggen en samenwerken met de wijk en het voorkomen van problemen zoals schooluitval. Over zes wijken ontbreekt (kwalitatieve) informatie over het voortgezet onderwijs. Het gaat om de Amsterdamse wijken Bijlmer, Bos en Lommer en Noord, de Rotterdamse wijken Oud-Zuid en Oud-West en Arnhemse Broek in Arnhem. Deze wijken worden in de kwalitatieve analyse buiten beschouwing gelaten.

5.3.1 Middelbare scholen

In 25 van de 40 wijken zijn een of soms meer middelbare scholen aanwezig. 15 Wijken moeten het dus doen zonder 'eigen' middelbare school. Voor veel van die 15 wijken geldt echter dat er wel een middelbare school in de buurt is gelegen, in een aangrenzende wijk.

Al eerder is aangegeven dat middelbare scholen doorgaans een stedelijke en soms zelfs regionale functie hebben: leerlingen komen niet alleen uit de wijk. Het gevolg is dat problemen in een wijk niet één op één terugkomen binnen de school. Ook staat die stedelijke functie een wijkgerichte aanpak in de weg, zo melden sommige scholen.

De schoolaccommodaties

De kwaliteit van de schoolaccommodaties is geen issue dat vaak is genoemd. In gevallen waar de kwaliteit achterblijft zijn er meestal al plannen voor nieuwbouw. Wel geven verschillende scholen aan dat de huidige accommodaties niet geschikt zijn voor de ambitie om brede schoolplannen te realiseren. Dat sluit aan bij de bevinding van de Inspectie van het Onderwijs (2006) dat ondanks de nieuw- en verbouw van de afgelopen vier jaren tweederde van de scholen de eigen huisvesting een belemmerende factor vindt bij het realiseren van een visie en doelstellingen. In de vier grote steden geldt dit voor alle scholen. Oorzaak is dat de scholen veelal onvoldoende worden betrokken bij de nieuwbouw, terwijl bij projectontwikkelaars specifieke onderwijskennis ontbreekt.

Het gevolg is dat er bijvoorbeeld geen rekening is gehouden met een specifiek programma van eisen voor ruimtes voor naschoolse activiteiten. De functie en kwaliteit van schoolpleinen is voor het voortgezet onderwijs minder relevant dan voor het primair onderwijs. Er zijn dan ook geen meldingen over de pleinen. Wel zijn er in twee gevallen zorgen over de omgeving van de school. Een school in de Nijmeegse wijk Hatert ligt bijvoorbeeld aan een park waar zich veel probleemjongeren ophouden. Dit resulteert regelmatig in incidenten met leerlingen.

Leraren

Zoals gezegd komt de commissie Rinnooij Kan september 2007 met een advies over het tekort aan personeel en kwaliteit binnen het lerarencorps. Opvallend genoeg zijn er bij deze rondgang door de wijken geen signalen hierover.

Regeldruk

De administratieve regeldruk wordt regelmatig door betrokkenen genoemd als belemmerende factor binnen de onderwijsinstellingen. De Inspectie constateert dat ruim de helft van de scholen onvoldoende inzichtelijk rapporteert. Dit geeft geen aanleiding te verwachten dat de regeldruk verlicht zal worden. De oplossing om tot een verlaagde werkdruk te komen zit dan bijvoorbeeld in het realiseren van extra administratieve ondersteuning. Enkele respondenten gaven namens scholen aan zulke stappen te ondernemen.

5.3.2 Schoolparticipatie en schooluitval

Schooluitval is een veel gehoord probleem binnen het voortgezet onderwijs in het algemeen en in probleemwijken in het bijzonder. Landelijke cijfers van het CBS over schooluitval dateren uit 2004. Achtergrondinformatie is te vinden in het Onderwijsverslag 2005/2006 van de Onderwijsinspectie. Uit dit rapport blijkt dat ruim 21.000 jongeren het voortgezet onderwijs verlaten zonder startkwalificatie. In 2006 beschikte 12,9 procent van de groep 18-24 jarigen niet over een startkwalificatie en zat niet meer op school. De Onderwijsinspectie legt een link van de kwaliteit van scholen en de uitval van leerlingen. Scholen zouden hun eigen rol bij schooluitval onderschatten, aldus de Inspectie. Wijkenmerken zijn niet besproken in het rapport.

Het voortijdig schoolverlaten door grote groepen jongeren is het meest genoemde probleem voor het voortgezet onderwijs in de 40 wijken. Het is een onderwerp dat vaak bovenaan de onderwijsagenda staat, zo geeft onder meer gemeente Utrecht aan. Een voorbeeld van een wijk waar sprake is van omvangrijke schooluitval is de Rivierenwijk in Deventer. Hier hebben 254 jongeren (18 t/m 23 jaar) geen startkwalificatie. Dat is circa een op de drie (!).

Om schooluitval terug te dringen is de kwaliteit van de samenwerking met gemeente en het lerarencorps een constant aandachtspunt. De vaak slechte relatie van jongeren in aandachtswijken met ouders wordt genoemd als belemmerende factor. Het gezamenlijk en vroegtijdig aanpakken van bijvoorbeeld spijbelaars wordt hierdoor bemoeilijkt.

Er is een aantal voorbeelden genoemd van projecten die een antwoord proberen te vinden op de schooluitval. Op De Hamrik in de Groningse wijk De Hoogte houdt een leerplichtambtenaar spreekuur op de school zelf. En op het Gomarus College te Heechterp/Schieringen in Leeuwarden lijkt het ingestelde overlegmodel met ouders een succesfactor voor de geringe schooluitval en drop-out.

5.3.3 Samenwerking

Omdat middelbare scholen bovenwijkse voorzieningen zijn is er geen natuurlijke binding met de wijk. In die zin ligt samenwerking en afstemming met wijkinstellingen dan ook minder voor de hand dan in het primair onderwijs. Toch zijn er wel degelijk mogelijkheden voor een actieve verbinding tussen wijk en middelbare school. Zo werkt het Petrus Canisius College (PCC) in de Alkmaarse wijk Overdie nauw samen met de wijkmanager om tal van naschoolse activiteiten op velerlei gebied (sport, kunst, cultuur, enz.) van de grond te krijgen.

Het PCC in Alkmaar is een voorbeeld van een brede school in het voortgezet onderwijs. Het brede schoolconcept toepassen in het voortgezet onderwijs is een onderwerp dat bij veel van de in de quick scan betrokken scholen en gemeenten volop onder de aandacht staat. Ongeveer de helft van de scholen ontwikkelt activiteiten binnen de brede school gedachte. Dat komt overeen met de bevindingen van Oberon, dat recent een studie³⁹ deed naar middelbare scholen in probleemwijken. Daaruit blijkt dat het aandeel middelbare scholen dat zichzelf een brede school vindt in de probleemwijken hoger ligt dan landelijk (47% versus 31%). Het percentage scholen dat overweegt het concept in de toekomst vorm te geven, ligt dicht bij elkaar (37% versus 43%). En een op de 10 scholen in de probleemwijken ziet niets in het concept, terwijl dat landelijk een op de vijf scholen betreft.

Een veel gehoord probleem van naschoolse (en dus facultatieve) activiteiten voor middelbare scholieren is het gebrek aan animo bij leerlingen: "Eigenlijk zou al in het basisonderwijs moeten worden gewerkt aan een positieve attitude ten aanzien van naschoolse activiteiten." Een modern en aansprekend aanbod wordt als oplossing genoemd, evenals het meer onder schooltijd aanbieden van buitenschoolse activiteiten. Voorts wordt diverse keren aangegeven dat de wijkorganisaties die de activiteiten aanbieden (sport-, cultuur- en welzijnsorganisaties) niet altijd in staat zijn om lastige groepen te begeleiden.

Er zijn geen specifieke meldingen over de samenwerking met de gemeente. De trend is dat instellingen in het voortgezet onderwijs steeds zelfstandiger opereren (Onderwijsverslag 2005 - 2006) en dat de overheid garanties eist voor een goede besteding van de gemeenschapsgelden.

Twee scholen noemen expliciet hun waardering voor de rol van een wijkmanager of buurtagent.

5.4 Knelpunten en kansen voor onderwijs in de 40 wijkenaanpak

In deze afsluitende paragraaf bespreken we een aantal thema's, waarbinnen mogelijkheden liggen om de bijdrage van het onderwijs in de wijkaanpak te versterken.

Schoolgebouwen en schoolpleinen

De kwaliteit van de schoolgebouwen is, over het geheel genomen, redelijk tot goed. In gevallen waar de kwaliteit achterblijft zijn of worden er vaak al maatregelen getroffen. Wel geven verschillende scholen aan dat de huidige accommodaties het realiseren van brede schoolplannen bemoeilijken.

Noot 39 Uit: Screening VO scholen in probleemwijken, Oberon 2007.

Een veel groter knelpunt in veel van de onderzochte wijken is de schaarse openbare ruimte: er is (te) weinig ruimte voor kinderen om te spelen en voor buurtbewoners om elkaar te ontmoeten. De pleinen van basisscholen kunnen daarvoor ten dele een oplossing bieden. Toch is een aanzienlijk deel van de schoolpleinen niet openbaar en gesloten buiten schooltijden. Een belangrijke reden hiervoor is dat scholen bang zijn voor vandalisme en hangjongeren. Voorbeelden van andere scholen die wel hun schoolplein openstellen laten zien dat die angst niet altijd terecht is. 'Sociale ogen' kunnen veel problemen voorkomen. Hier dient bij nieuwbouw rekening mee te worden gehouden. Een andere, maar dure oplossing is toezicht, maar scholen hebben daar niet de middelen voor. Dit geldt ook voor het onderhoud van de speelplaats, waarvoor scholen slechts in beperkte mate worden gefinancierd door het rijk, zo geven zij aan. Dit is uiteraard des te meer van toepassing wanneer men kinderen een uitdagende speelomgeving wil bieden – hetgeen zeer gewenst is, zo blijkt uit het onderzoek – en de speeltoestellen door openstelling door iedereen intensief worden gebruikt. Een interessante optie is het combineren van een schoolplein en een openbare speeltuin, zoals in Maastricht Noordoost is gebeurd. Openstellen van het schoolplein kan het contact tussen de buurt en de school verbeteren en zo de wijkfunctie van de school. Vanuit het streven kinderen meer te laten bewegen, is het bieden van voldoende speelruimte van groot belang.

Brede school

Een uitgelezen kader voor samenwerking in de wijk is de brede school. Dat geldt vooral voor basisscholen – per definitie wijkvoorzieningen – maar ook voor middelbare scholen biedt dit kansen. Onder verschillende namen zijn brede scholen in vele wijken opgestart, zo zagen we al eerder. Regelmatig gaat de start van een brede school samen met nieuwbouw, vaak van een multifunctioneel gebouw. Het delen van één gebouw kan de samenwerking tussen organisaties bevorderen en nieuwbouw biedt de mogelijkheid het gebouw zodanig in te richten dat het ook geschikt is voor nieuwe functies zoals naschoolse opvang. In bestaande gebouwen leidt dat vaak tot problemen. Ook bij nieuwbouw sluiten de wensen van de extra activiteiten niet altijd aan bij het nieuwe gebouw omdat er in het programma van eisen onvoldoende aandacht aan is besteed.

Toch is nieuwbouw slechts één aspect. Daarnaast moet de brede school inhoudelijk worden ingevuld, hetgeen vaak een minstens zo ingewikkeld proces is. Waar het ruimtelijk en organisatorisch mogelijk is kan clusterbouw een aantrekkelijke optie zijn. Dit houdt in dat verschillende scholen samen worden gehuisvest in één gebouw, waar zij verschillende faciliteiten delen. Ook kunnen de beschikbare lokalen zo efficiënt worden gebruikt: wanneer de ene school groeit en de andere krimpt, kunnen zij makkelijk lokalen van elkaar overnemen.

De school als veilige plek / naschoolse opvang

De school is voor veel kinderen in de onderzochte wijken een plek van veiligheid en rust in een verder hectische en onzekere buurt. Ook straalt de school vaak vertrouwen uit naar ouders in deze wijken: zolang activiteiten plaatsvinden onder de vlag van de school is het in orde, lijken zij te denken. Dit biedt kansen voor het onderwijs in het kader van naschoolse activiteiten. Kinderen kunnen zo in aanraking worden gebracht met nuttige vrijetijdsactiviteiten en het voorkomt verveling. Door de school langer open te houden – in verband met de brede school of een verlengde schooldag – kan deze functie extra worden benut.

Sinds kort heeft de school ook de verplichting deze voorziening aan te bieden, als de ouders dat wensen. Dit biedt voor de school een mooie gelegenheid om de samenwerking met kinderopvang en sport- en cultuurorganisaties te ontwikkelen of te versterken. Uiteraard biedt de brede school hiervoor bij uitstek een kader. Overigens bieden al veel scholen naschoolse opvang, maar zowel het aantal scholen als het bereik van de voorziening kan nog aanzienlijk worden uitgebreid.

Een knelpunt hierbij vormen de kosten. Aangezien scholen vaak onvoldoende budget hebben voor deze voorzieningen, zien zij zich gedwongen hiervoor een aanzienlijke eigen bijdrage van de ouders te vragen. De praktijk wijst echter uit dat dit een grote belemmering vormt voor deelname.

Een ander knelpunt vormt het gebrek aan geschikte ruimte in scholen, zeker wanneer dit samen gaat met een gebrek aan voorzieningen en/of aanbieders op het gebied van sport en cultuur in de directe omgeving (zie ook hoofdstuk 3 resp. 4).

Een derde knelpunt, met name binnen het voortgezet onderwijs, is het facultatieve karakter van naschoolse activiteiten: als het niet moet maken veel leerlingen andere keuzes.

Tegelijkertijd maakt bovenstaande het extra belangrijk om constant aandacht te blijven besteden aan een veilig schoolklimaat en het omgaan met elkaar. Op scholen in diverse wijken gebeurt dat bijvoorbeeld door het project 'de vreedzame school', vaak ondersteund door de gemeente. In Utrecht is dit project uitgebreid tot 'de vreedzame wijk'.

Samenwerking/rol gemeente

In elk van de wijken zijn er naast het onderwijs diverse organisaties die zich inzetten voor het welzijn en de ontwikkeling van kinderen. Coördinatie en samenwerking tussen die organisaties en het onderwijs is van groot belang en kan voor alle partijen een meerwaarde hebben – niet in de laatste plaats voor het kind zelf. Voor scholen ligt die meerwaarde bijvoorbeeld in het kunnen aanbieden van meer naschoolse activiteiten of het makkelijker kunnen vinden van een oplossing voor leerlingen met problemen, terwijl de Jeugdzorg die leerlingen zo makkelijker kan vinden. Voor sportverenigingen biedt samenwerking de gelegenheid nieuwe leden te werven, terwijl scholen ook andere voorzieningen in de buurt – zoals bibliotheken – onder de aandacht van leerlingen kunnen brengen.

In dit kader kan de gemeente, als sterke en centrale speler, een belangrijke rol spelen, door partijen met elkaar in contact te brengen, samenwerking te coördineren en/of die gericht te faciliteren. Waar gemeenten deze rol al vervullen, wordt dit vaak positief gewaardeerd.

Voor- en vroegschoolse educatie (VVE)

Veel kinderen in de onderzochte wijken kampen met grote taal- en leerachterstanden. Dit hangt vaak samen met een beperkte beheersing van de Nederlandse taal door de ouders. Het is daarom verstandig zo vroeg mogelijk te beginnen met taalonderwijs. In veel wijken gebeurt dit al, door middel van VVE-programma's of 'voorscholen', maar zeker nog niet overal. Hier ligt nog een grote ontwikkelingskans. Ook kunnen dergelijke programma's helpen bij het betrekken van ouders bij de ontwikkeling van hun kinderen. Een belangrijk punt van aandacht is de koppeling van deze programma's aan de basisschool. Brede scholen, waarbij de voorschool en basisschool samenkomen in één gebouw, bieden hiervoor een uitgelezen kans. Een punt van aandacht tenslotte is dat bekend is dat VVE-programma's onderwijssegregatie in de hand kunnen werken.

Wanneer deze programma's zich alleen richten op achterstandsl leerlingen en die vervolgens gezamenlijk doorstromen resulteert dit in een concentratie van achterstandsl leerlingen op de basisschool. Dit kan mogelijk worden ondervangen door de VVE-programma's in deze wijken te richten op alle kinderen in de voorschoolse leeftijd.

Zorgstructuren

Het relatief grote aantal kinderen met sociale, emotionele en leerproblemen vormt een probleem voor veel van de scholen in de wijken, zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs. De vaak complexe problematiek staat hun ontwikkeling in de weg. In een enkele wijk wordt het gebrek aan afstemming tussen de hierbij betrokken partijen (onder andere scholen, jeugdzorg, gemeentelijke zorginstellingen) als probleem genoemd. Het is niet duidelijk of in de overige wijken sprake is van goed functionerende zorgstructuren of dit punt niet genoemd is omdat er niet expliciet naar is gevraagd.

In ieder geval ligt er een kans in het organiseren van integrale zorg via de school. Eén van de respondenten sprak in dit verband van "de school als het centrum van een sluitende aanpak voor de jeugd". De school is immers veruit de belangrijkste vindplaats van kinderen.

Voorts is ook het belang van het realiseren van een doorgaande lijn van 0 tot 23 jaar diverse keren genoemd. De aansluiting tussen voorschool, basisschool en voortgezet onderwijs verdient aandacht. Een belangrijke kans is in dit verband gelegen in de ontwikkeling van de nieuwe Centra voor Jeugd en Gezin, gekoppeld aan (brede) scholen.

Gebrek aan professionele krachten

Een probleem dat op veel basisscholen in de onderzochte wijken speelt is het gebrek aan voldoende en goede professionals. Dit betreft zowel onderwijzers als vakleerkrachten. Het blijkt vaak moeilijk mensen te werven en als dat al lukt, om ze vast te houden. Achterstandswijken zijn geen populaire werkomgeving. Voor vakleerkrachten, zoals gymdocenten, komt daar nog bij dat scholen hier vaak onvoldoende budget voor hebben.

Volgens enkele respondenten speelt hierin mee dat de wegingsfactor en daarmee de formatie sinds kort is gebaseerd op het opleidingsniveau van ouders, waar het voorheen om de culturele achtergrond van leerlingen ging. Omdat veel (allochtone) ouders een (te) hoog opleidingsniveau opgeven is de wegingsfactor drastisch verminderd, zo geven zij aan. Dat zou aanzienlijk in formatie schelen.

Het algemene probleem zou wellicht ten dele kunnen worden opgelost door het bieden van een aantal extra's aan leerkrachten die in de 'moeilijke' wijken werken. Dit kan een toelage op het salaris zijn, maar ook voorrang bij het vinden van geschikte huisvesting of een royale reiskostenvergoeding. Hoewel bekend is dat verschillende gemeenten dergelijke regelingen kennen, is dit door de respondenten nergens genoemd.

Mogelijk kan ook de verlichting van de taak van onderwijzers door het aanstellen van meer vakleerkrachten een bijdrage leveren aan het aantrekkelijker maken van het vak. Dit kan wellicht worden vergemakkelijkt door samen te werken met andere organisaties zoals sportverenigingen en aanbieders van buitenschoolse opvang. Bijkomend voordeel hiervan is dat de samenwerking tussen de school en de andere organisaties kan worden versterkt en dat gedeelde doelen – bijvoorbeeld het meer laten bewegen van kinderen – makkelijker kunnen worden gerealiseerd.

Betrokkenheid van ouders

Van veel scholen, zowel in het primair als het voortgezet onderwijs, komt het signaal dat de betrokkenheid van ouders bij de school te wensen over laat. Niet zelden staat een gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal door ouders een goed contact met de school in de weg. De beperkte betrokkenheid maakt het voor leerkrachten moeilijk de kinderen te motiveren om zich in te zetten op school. Het beperkte contact maakt het lastig de ouders aan te spreken op hun opvoedingsverplichting. Er ligt dus een grote kans in het creëren van een gedeelde verantwoordelijkheid voor de opvoeding van kinderen in de wijk, waarbij school, ouders en andere organisaties één lijn trekken.

Een voorbeeld hiervan wordt gegeven in de Zuidelijke Tuinsteden in Rotterdam, waar momenteel wordt gewerkt aan een 'wijkpedagogiek'. De samenwerking tussen ouders en school kan worden bevorderd door het organiseren van activiteiten voor ouders op de school, zoals al in diverse wijken gebeurt. Denk aan taalcursussen en opvoedondersteuning, maar ook aan meer laagdrempelige activiteiten als een koffieochtend of een rommelmarkt. Door de activiteiten ook open te stellen voor buurtbewoners, kan bovendien het contact met de wijk worden versterkt. In dit kader heeft basisschool De Wegwijzer in het Alkmaarse Overdie goede ervaringen opgedaan met een ouderkamer, waar ouders van leerlingen elkaar kunnen ontmoeten. Dit heeft een zeer positieve uitwerking op de ouderbetrokkenheid.

Segregatie/witte vlucht

Hoewel dit onderzoek weinig inzicht biedt in de omvang van dit probleem, is er in elk geval in een deel van de wijken sprake van segregatie in het onderwijs. Een deel van de scholen kent een oververtegenwoordiging van kansarme en vaak – maar niet altijd – allochtone leerlingen (de zogenaamde 'zwarte' scholen), terwijl hoog opgeleide en vaak – maar niet altijd – autochtone ouders hun kinderen naar andere scholen veelal buiten de eigen wijk sturen. Anders dan vaak wordt gedacht, gaat dit niet noodzakelijkerwijs ten koste van de kwaliteit van het onderwijs op de 'zwarte' scholen, maar is het vanuit het oogpunt van contact tussen culturen en sociale cohesie wel zeer onwenselijk. Bijkomend probleem is dat het 'zwarter' worden van de scholen vaak een zelfversterkend proces is: kansrijke ouders mijden een dergelijke school omdat zij aannemen dat die een slechte kwaliteit heeft, waardoor de populatie gemiddeld alleen maar kansarmer wordt.

Toch is een dergelijk proces ook om te keren, bijvoorbeeld door ouderinitiatieven, die de laatste jaren steeds meer van de grond komen. Hierbij besluiten kansrijke ouders gezamenlijk hun kinderen in te schrijven bij een 'zwarte' school in de buurt, die daardoor na verloop van tijd weer steeds gemengder wordt. Ook andere maatregelen zijn denkbaar, zoals voorlichting, dubbele wachtlijsten of één inschrijfmoment. Overigens worden dergelijke maatregelen door de scholen in de onderzochte wijken nog nauwelijks genomen. Het door het ministerie van OCW gefinancierde Kenniscentrum Gemengde Scholen kan helpen de maatregelen te realiseren.⁴⁰

Schooluitval in het voortgezet onderwijs

Schooluitval onder jongeren is de grootste zorg van het voortgezet onderwijs in de 40 wijken. De Onderwijsinspectie stipt in haar Onderwijsverslag 2005-2006 aan dat scholen hun eigen rol bij schooluitval zouden onderschatten.

Noot 40 Zie www.gemengdescholen.nl.

Onderzoek naar de oorzaken van schooluitval kan concrete handvaten bieden bij het zoeken naar kansen. Oorzaken lopen uiteen van een verkeerde schoolkeuze tot psychische of sociale problemen. In Amsterdam is bekend dat de meeste schooluitval plaatsvindt bij de overgang van het vmbo naar het mbo en in het eerste jaar van het mbo. Een deel van deze jongeren vindt geen werk. Deze groepen zouden tijdens de opleiding nadrukkelijker geconfronteerd kunnen worden met de kansen die er wel zijn. Dit kan bijvoorbeeld met stageprogramma's. Campus Nieuw West is een Amsterdams voorbeeld van een samenwerking tussen bedrijven en scholen. Ook de investering in een aansprekend aanbod van naschoolse activiteiten biedt kansen om jongeren te binden en extra perspectieven te geven. Omdat het animo voor deze activiteiten vaak beperkt is, moet gezocht worden naar aanbieders die bewezen succesvol zijn. Een ontwikkeling die aandacht verdient, is de zogenaamde ketenaanpak van aanbieders van naschoolse activiteiten. Hierbij is de gedachte dat een naschools programma start in het primair onderwijs, en doorloopt tijdens het voortgezet onderwijs. Een leerling kan zo binnen een thema (multimedia, muziek of sport) competenties ontwikkelen. In het kader van de brede school in het voortgezet onderwijs valt voorts te denken aan chill-outs met jongerenwerkers op de school, spreekuren met de leerplichtambtenaar op de onderwijslocatie en leerlingbemiddelaars. Ook dergelijke maatregelen kunnen helpen de schooluitval terug te dringen.

Tenslotte

Investeren in de toekomst van de 40 wijken betekent in de eerste plaats investeren in de kinderen in die wijken. Onderwijs speelt daarbij uiteraard een centrale rol. Het basisonderwijs, dat bijna per definitie een wijksfunctie heeft, is makkelijker in te passen in een wijkaanpak, dan het voortgezet onderwijs. Toch moet de groep leerlingen boven de 12 jaar zeker niet over het hoofd worden gezien. Juist hier doet zich één van de grootste problemen in het onderwijs voor: schooluitval. Vaak is dit de voorbode van veel andere problemen die zich juist in de wijk doen gelden: vervelend wangedrag, werkloosheid, criminaliteit, etc. Schooluitval doet zich veel voor in het vmbo, maar ook in het MBO en bij de overgang tussen beide. Dit vraagt om een brede benadering van dit probleem.

Zowel in het veld als in het gemeentelijk en nationaal beleid, wordt veel nadruk gelegd op samenwerking, zowel tussen scholen onderling als tussen onderwijs en andere sectoren. Deze samenwerking kan voor alle betrokken partijen veel meerwaarde bieden, zoals hiervoor is beschreven. De impuls van de ministeries van OCW en VWS voor combinatiefuncties (zie paragraaf 5.1) moet dit verder bevorderen.

Gemeenten kunnen een belangrijke rol spelen in het samenbrengen van verschillende partijen, aangezien zij een centrale en sterke positie hebben. Om die rol goed te kunnen spelen, is het belangrijk om als gemeente ook een inhoudelijke visie te ontwikkelen op de rol van het onderwijs in de wijk en de samenwerking met andere partijen.

Belangrijke complicaties zijn het gebrek aan (vak)docenten en beperkte deelname aan programma's en activiteiten (bijvoorbeeld VVE of naschoolse opvang). Het is belangrijk hierin inzicht te verkrijgen om deze knelpunten zo veel mogelijk op te lossen.

6 Gezondheid en zorg⁴¹

Problemen op het terrein van wonen, werken, leren en opgroeien, integreren en veiligheid hangen samen met (on)gezondheid van de inwoners. Voorbeelden te over: overmatig drankgebruik is niet alleen een probleem voor de volksgezondheid (schade aan de hersenen en lever, alcoholverslaving bij volwassenen), maar ook een veiligheidsprobleem (overlast, geweld en criminaliteit). Onveilige wegen zorgen ervoor dat minder kinderen zelf naar school fietsen, waardoor ze minder bewegen. Ook problemen in gezinnen rond opgroeien en opvoeden dragen niet bij aan een goede (geestelijke en lichamelijke) gezondheid van de leden in het gezin. Gezonde(re) mensen hebben meer kansen zichzelf te ontwikkelen, te zorgen voor mensen in de directe omgeving, te werken of op andere wijze een bijdrage te leveren aan de samenleving. Kortom: gezonde bewoners zijn beter in staat om van hun wijk een krachtwijk te maken! Gezondheid is dan ook een belangrijk thema in het kader van de 40 wijkenaanpak.

In dit hoofdstuk gaat het om gezondheid en zorg in de 40 wijken. Eerst staan we stil bij de gezondheidssituatie van de wijkbewoners. Vervolgens brengen we het voorzieningenniveau op het gebied van de gezondheidszorg in beeld. Tenslotte passeren enkele kansen voor gezondheid in de 40 wijkenaanpak de revue.

6.1 Gezondheidsachterstanden in de 40 wijken

De inwoners in de geselecteerde aandachtswijken hebben gemiddeld een slechtere gezondheid dan de rest van Nederland. Vooral hun eigen inschatting van hun gezondheid is negatiever. Dat blijkt zowel uit een rapport van het RIVM op basis van analyses van het WoON bestand uit 2006, als uit gegevens van de gemeentelijke gezondheidsdiensten in diverse gemeenten. Achterstanden op allerlei gebieden blijken zich vaak te vertalen in gezondheidsachterstanden. In de aandachtswijken in Rotterdam bijvoorbeeld heeft 22 procent van de bewoners een matige tot slechte gezondheid, geeft 30 procent van de mensen aan licht tot ernstig psychisch ongezond te zijn, heeft ruim 10 procent een hoog risico op depressie en is het percentage rokers, zware drinkers en mensen met ernstig overgewicht hoger dan in andere wijken.⁴² In de aandachtswijk in Leeuwarden heeft zelfs 25 procent een matig tot slechte gezondheid, geeft 30 procent van de inwoners aan psychische problemen te hebben, heeft bijna 40 procent een depressie (gehad) en rookt bijna de helft van de inwoners.⁴³ Er zijn echter ook enkele probleemwijken waar de gezondheid relatief goed is, zoals het Rotterdamse Bergpolder, maar dit zijn uitzonderingen op de regel.

Noot 41 Dit hoofdstuk is geschreven door Laetitia Kuijpers (ministerie van VWS, Directie Publieke Gezondheid) en Mariël Droomers (RIVM).

Noot 42 Voor Rotterdam als geheel zijn de cijfers respectievelijk: 18% heeft een matige tot slechte gezondheid, 21% heeft psychische problemen, 7% heeft een depressie (gehad) en 30% rookt. Bron: GGD Rotterdam-Rijnmond.

Noot 43 Voor Friesland als geheel zijn de cijfers respectievelijk: 15% heeft een matige tot slechte gezondheid, 16% heeft psychische problemen, 31% heeft een depressie (gehad) en 31% rookt. Bron: www.ggdfryslan.nl.

6.2 Gezondheidszorg in de 40 wijken

Goede laagdrempelige zorgvoorzieningen in de wijk zijn een belangrijke randvoorwaarde om de gezondheid van de inwoners in de aandachtswijken te verbeteren. In het bijlagenboek is een overzicht opgenomen van de aanwezige patiëntgerichte eerstelijnszorg in de 40 wijken, namelijk huisartsen, verloskundigen, fysiotherapeuten en oefentherapeuten. In de meeste wijken is geen verloskundige en oefentherapeut gevestigd. In zeven wijken ontbreekt het zelfs aan een huisarts en in drie van deze wijken wordt er überhaupt geen eerstelijnszorg verleend. Ongeveer een kwart van de wijken scoort over de hele linie nog lager wat betreft hun zorgaanbod dan de andere aandachtswijken. Dit zijn over het algemeen wel de kleinere wijken.

Naast de individuele eerstelijnszorg heeft iedere gemeente een eigen gemeentelijke gezondheidsdienst (GGD) die taken voor de gemeente uitvoert op het terrein van de openbare gezondheidszorg. Het gaat daarbij om infectieziektenbestrijding, jeugdgezondheidszorg (5-19 jaar), medische milieukunde, technische hygiënezorg, gezondheidsbevordering en epidemiologie. De jeugdgezondheidszorg voor 0- tot 4-jarigen wordt veelal uitgevoerd door thuiszorginstellingen (consultatiebureaus). Zoals aangegeven beschikken GGD'en veelal over informatie over de gezondheidsproblemen in de aandachtswijken.

Geïntegreerde eerstelijnszorg

In lang niet alle aandachtswijken staat een gezondheidscentrum waarin de eerstelijnszorg, zoals huisartsen, fysiotherapeuten of apothekers samenwerken. Dit terwijl een geïntegreerde eerstelijnszorg mogelijkheden biedt voor een buurtgerichte aanpak van de gezondheid, waarbij afstemming plaatsvindt met bijvoorbeeld wonen, welzijn of jeugdgezondheidszorg. Daarnaast bieden gezondheidscentra meer mogelijkheden voor zorg op maat, transmurale zorg, substitutie van de tweede naar de eerste lijn en een optimale inzet van de beschikbare capaciteit.

Het NIVEL rondt in oktober 2007 een onderzoek af naar de omvang van samenwerkingsverbanden in de eerstelijnszorg. Uit de voorlopige gegevens blijkt dat er de afgelopen jaren sprake is van een schaalvergroting in de eerstelijnszorg. Het aantal huisartsen, verloskundigen en fysiotherapeuten in solopraktijken is sterk afgenomen ten gunste van groepspraktijken. Ook wordt geconstateerd dat multidisciplinaire samenwerking relatief gangbaar is binnen de eerstelijnszorg. Er is dus al een enorme slag gemaakt in de eerste lijn. Dit geldt ook voor de Nieuwe Praktijk, waarbij 'goede voorbeelden uit de praktijk van een huisarts' verspreid worden om er in andere situaties weer van te kunnen leren. De afgelopen periode is dan ook ruimte gecreëerd in de bekostigingsystematiek om op lokaal niveau en naar lokale behoeften de zorg te organiseren.

In de grote steden zijn diverse voorbeelden beschikbaar van een geïntegreerd aanbod van eerstelijnszorg. Dat dit op een samenhangende, moderne manier kan, bewijst het gezondheidscentrum de Rubenshoek in de Haagse Schilderswijk. Huisarts, fysiotherapeut en verloskundigen werken er samen. Maar ook sociale raadslieden en welzijnswerkers. Ze zitten in één gebouw en werken projectmatig samen om mensen de juiste zorg te bieden, en dat kan soms meer zijn dan alleen een medicijn.

Een ander voorbeeld is de Rotterdamse huisartsenpraktijk Mozaïek, waar – ondanks een verdubbeling van het patiëntenbestand in drie jaar tijd – het aantal huisartsen gelijk is gebleven. Dat is gelukt door praktijkondersteuners en praktijkassistenten in dienst te nemen. De huisartsen zelf houden zich voornamelijk bezig met het werk dat alleen zij kunnen, het andere werk wordt aan de assistenten overgelaten. Hierdoor is de groei van de praktijk prima opgevangen.

Er zijn ook minder gunstige ontwikkelingen. Zo verdwijnt uit Haarlem-Oost – niet een van de 40 geselecteerde probleemwijken, maar wel een achterstandswijk – de komende tien jaar 13,6 fte aan huisartsen. Omdat jonge huisartsen zich hier niet graag vestigen voorzien de 27 artsen die er nu werken continuïteitsproblemen in de toekomst. Ze missen een infrastructuur, een organisatie en de faciliteiten om de eerstelijnszorg voor de 54.000 patiënten in het gebied te waarborgen. Om die reden is Haarlem een initiatief gestart om te werken aan de continuïteit van de eerstelijnszorg.⁴⁴

6.3 Kansen voor gezondheid in de 40 wijkenaanpak

In deze afsluitende paragraaf bespreken we de belangrijkste kansen voor gezondheid in het kader van de 40 wijkenaanpak.

Investeren in gezondheid

Alle gemeenten moeten dit jaar hun 4-jaarlijkse nota gezondheidsbeleid opstellen (Wet collectieve preventie volksgezondheid), waarin zij aangeven wat ze doen om de gezondheid van hun inwoners te verbeteren. Specifieke aandacht voor de gezondheid van inwoners uit aandachtswijken ligt voor de hand: gezondheid vormt immers een belangrijke basisvoorwaarde, die juist bij bewoners in aandachtswijken tekortschiet. Investerings in goede zorgvoorzieningen en in een gezonde en veilige woon- en leefomgeving, waar mensen kunnen bewegen en kinderen volop kunnen (buiten) spelen, verdienen zich op den duur vanzelf terug.

Versterken van eerstelijnszorg

De eerstelijnszorg in de aandachtswijken kan preventie en zorg op wijk- en buurtniveau met elkaar verbinden. De betrokken partijen kunnen starten met programmatische preventieve programma's die aansluiten bij de problemen en zorgvragen in de wijk, zoals stoppen met roken, bewegen op recept en voorkomen van depressie. Kortom: een wijkgerichte, geïntegreerde eerstelijnszorg die voor de burger gemakkelijk bereikbaar, toegankelijk en beschikbaar is.

Laagdrempelige gezondheidscentra

Woningcorporaties zouden (meer) kunnen investeren in locaties in de wijk waar gezondheidscentra zich kunnen vestigen. Dit al dan niet in combinatie met loketten op gebied van wonen, zorg en welzijn en met sportvoorzieningen zoals trapveldjes en speelruimte. Bewoners krijgen zo makkelijker toegang tot de zorg en krijgen een gezondere omgeving die uitnodigt tot bewegen. Bij het plannen en bouwen van nieuwe woningen kunnen corporaties expliciet aandacht besteden aan de gezondheid van de bewoners.

Noot 44 Bron: www.denieuwepraktijk.nl.

Gezondheid van uitkeringsgerechtigden

Sociale diensten en reïntegratiebedrijven kunnen meer aandacht geven aan het bevorderen van de gezondheid van uitkeringsgerechtigden. Gezonde mensen – zowel fysiek als mentaal – hebben betere kansen om succesvol aan de slag te gaan.

Centra voor Jeugd en Gezin

Met de Nederlandse jeugd en gezinnen gaat het over het algemeen goed en er zijn goede basisvoorzieningen aanwezig om jongeren in hun gezondheid en ontwikkeling te stimuleren, om ouders te ondersteunen bij de opvoeding en om problemen te voorkomen, te signaleren en aan te pakken. Toch valt er in hulpverlening jeugd tussen wal en schip, kan meer worden gedaan om vroegtijdig problemen te signaleren en werken instanties nog onvoldoende samen.

Ouders en jongeren moeten met vragen over opgroeien en opvoeden terecht kunnen in hun eigen buurt. De op te richten Centra voor Jeugd en Gezin moeten laagdrempelige punten zijn waar (aanstaande) ouders, kinderen en jongeren voor alles wat betreft opgroeien en opvoeden terecht kunnen. Gemeenten zouden in de aandachtswijken kunnen beginnen met het opzetten van Centra voor Jeugd en Gezin.

Monitoring en evaluatie

Het is van belang om, in het kader van monitoring en evaluatie, na te gaan of de aanpak in de krachtwijken bijdraagt aan het verbeteren van de gezondheid van de bewoners.

7 Conclusies

Dit afsluitende hoofdstuk bestaat uit twee delen. Eerst vatten we de belangrijkste uitkomsten van de quick scan samen. Daarbij maken we weer onderscheid tussen de vijf beleidsterreinen welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg. Hierna volgt de interpretatie van de uitkomsten met enkele integrale en beschouwende opmerkingen.

7.1 Knelpunten en kansen in welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg

De centrale onderzoeksvraag van de quick scan sociale infrastructuur is in paragraaf 1.2 als volgt geformuleerd:

In hoeverre kunnen welzijn, sport, cultuur onderwijs en/of zorg gericht worden ingezet in het kader van de 40 wijkenaanpak?

Deze vraag is in voorgaande hoofdstukken beantwoord per beleidsterrein. Daarbij dient te worden opgemerkt dat de quick scan vooral 'zachte' resultaten heeft opgeleverd: het gaat om behoeften, knelpunten en kansen, die zijn gesignaleerd door de betrokkenen in de gemeenten en wijken. In het kader van deze quick scan voerde het te ver om voorzieningen bijvoorbeeld af te zetten tegen kengetallen (voor zover dat in deze specifieke wijken al mogelijk is).

Hieronder vatten we de belangrijkste conclusies per beleidsterrein samen. Voor zover relevant gaan we daarbij in op de vijf items die in de analyse centraal stonden: (1) de 'harde' infrastructuur (accommodaties), (2) de 'zachte' infrastructuur (aanbieders), (3) gebruik en participatie, (4) samenwerking en (5) knelpunten en kansen. De focus ligt op knelpunten en kansen: hier liggen immers de aanknopingspunten voor de 40 wijkenaanpak. Bovendien komen de andere items hier ook in terug.

Welzijn in de 40 wijken

- Het aanbod van welzijnswerk is doorgaans ruim en rijk geschakeerd, maar het gebruik ervan laat – uitzonderingen daargelaten (ouderenwerk, kinderopvang) – te wensen over.
- Vooral jongeren (12+) en allochtonen weten de weg naar het welzijnswerk moeilijk te vinden: het aanbod en de sfeer spreken niet aan; te veel zijn het 'witte instituties'. In plaats van fysieke ontmoetingsplekken lijken genoemde groepen vooral te bereiken door middel van aansprekende activiteiten (sport, cultuur, enz.), waarbij intermediairs uit hun eigen groep zijn betrokken (zelforganisaties).
- Belangrijkste knelpunt is een gebrek aan 'handjes': de accommodaties zijn vaak in orde of er wordt in geïnvesteerd, maar het ontbreekt aan voldoende menskracht.
- Ook is er sprake van een te versnipperd aanbod en onvoldoende afstemming en samenwerking (verkokering).
- In het kader van vroegsignalering en preventief ingrijpen is meer aandacht nodig voor opvoedingsondersteuning aan multiprobleemgezinnen door middel van Centra voor Jeugd en Gezin of Moeder en Kind Centra.

Sport in de 40 wijken

- Sport vormt een goed aangrijpingspunt om vooral de jeugd in de 40 wijken te bereiken: sport spreekt grote groepen jongeren aan en is een goed middel om normen, waarden, discipline, gezondheid, participatie en integratie te bevorderen.
- Dat er toch te weinig wordt gesport en bewogen door de wijkbewoners heeft grofweg te maken met drie knelpunten, die direct ook een kans voor verbetering vormen.
- Ten eerste is er in veel van de dichtbebouwde stadswijken een tekort aan goede, bereikbare en laagdrempelige sportvoorzieningen. Vooral aan trapveldjes en openbare sportpleintjes is een gebrek. De uitdaging bestaat eruit de ruimte rond scholen en pleinen maximaal toe te rusten voor sport en spel en de mogelijkheden van dubbelgebruik en recreatief medegebruik beter te benutten.
- Ten tweede is inzet van professioneel, liefst allochtoon, kader nodig om sportverenigingen de aansluiting met de buurt(bewoners) te laten (te-)vinden en om linken te kunnen leggen met buurt en school. Daarnaast moet in het beleid en de ondersteuning meer worden ingezet op sportaanbieders, die de wijkbewoners goed weten te bereiken. Dat kunnen ook commerciële aanbieders zijn.
- Tenslotte is kwantitatief en kwalitatief goed bewegingsonderwijs, waarin linken worden gelegd met de buitenschoolse sport, van groot belang. Mits het niet te vrijblijvend wordt aangeboden liggen hier mogelijkheden om een solide basis te leggen voor blijvende sportdeelname van de wijkbewoners.

Cultuur in de 40 wijken

- Cultuur kan bijdragen aan positieve beeldvorming en de 'identiteit' van de wijken. Concrete aanknopingspunten liggen op het vlak van de amateurkunst, cultuureducatie en community arts projecten.
- In veel wijken zijn geen geschikte ruimten voor culturele activiteiten. Aanpassing en (multifunctioneel) gebruik/hergebruik van bestaande wijkaccommodaties biedt mogelijkheden.
- Er moet geïnvesteerd worden in de professionele begeleiding van activiteiten, als ook in professionals ('cultuurmakelaars') die buurtinitiatieven, culturele instellingen, scholen en welzijnswerk weten te koppelen.
- Talentontwikkeling in de wijken biedt goed tegenwicht tegen de vooral probleemgerichte focus in de 40 wijken.
- In het cultuurbeleid en de -ondersteuning moet het bereik van wijkbewoners leidend zijn. Culturele instellingen dienen daar ook meer op te worden afgerekend.
- Op basis van bovenstaande punten is er genoeg reden om de verkokering te doorbreken en de sector cultuur nadrukkelijker te betrekken bij de plannen voor wijkontwikkeling en wijkvernieuwing.

Onderwijs in de 40 wijken

- Omdat de school dé vindplaats is van de jeugd (100% bereik) en autoriteit uitstraalt naar (allochtone) ouders is het bij uitstek de plek om kinderen en jongeren in aanraking te brengen met zinvolle vrijetijdsactiviteiten, zoals sport en cultuur.
- De brede school en verlengde schooldag bieden hiervoor een goed kader, maar in omvang en bereik is het aanbod vooralsnog vaak beperkt.
- Knelpunten hierbij vormen de kosten (eigen bijdrage ouders), het gebrek aan geschikte ruimten, het facultatieve karakter van naschoolse activiteiten en het gebrek aan kader (begeleiders en coördinatoren).

- Veel van de basisscholen in de wijken hebben moeite en/of onvoldoende budget om voldoende en goede (vak)leerkrachten aan zich te binden, terwijl dat wel bepalend is voor de slagkracht van scholen in de wijken, ook in het kader van de brede school.
- De school moet volgens betrokkenen de spil zijn in een sluitende aanpak en goed functionerende zorgstructuur voor de jeugd in de wijk. Daartoe dienen scholen wel beter te worden gefaciliteerd (zie vorige bullets).
- Meer inzet op VVE en koppeling hiervan aan (brede) basisscholen is nodig om de grote taal- en leerachterstanden van grote groepen kinderen in de wijken terug te dringen.
- De kwaliteit van schoolaccommodaties staat redelijk hoog op de agenda: veel schoolgebouwen zijn of worden gerenoveerd of vernieuwd. Problemen met organisatie en beheer staan meer medegebruik in de weg.
- Veel schoolpleinen schieten tekort, zowel in kwantitatief (ruimte) als kwalitatief opzicht.
- In een (groot) deel van de wijken is er sprake van segregatie binnen het onderwijs. Mogelijke maatregelen zijn onvoldoende in beeld.
- Het betrekken van ouders is, zowel in het primair als voortgezet onderwijs, een belangrijk punt van aandacht.
- Schooluitval is de grootste zorg binnen het voortgezet onderwijs in de 40 wijken. Veel scholen voelen zich hierin machteloos, terwijl er wel degelijk goede voorbeelden zijn van scholen die schooluitval tegengaan.

Gezondheid en zorg in de 40 wijken

- Achterstanden op allerlei gebieden blijken zich vaak te vertalen in gezondheidsachterstanden: inwoners in de 40 wijken hebben gemiddeld een slechtere gezondheid dan de rest van Nederland.
- Goede laagdrempelige zorgvoorzieningen in de wijk zijn een belangrijke randvoorwaarde om de gezondheid van de wijkbewoners te verbeteren, maar de patiëntgerichte eerstelijnszorg (huisartsen, verloskundigen, fysio- en oefentherapeuten) is in de 40 wijken niet sterk vertegenwoordigd.
- Een geïntegreerde eerstelijnszorg in de vorm van gezondheidscentra biedt mogelijkheden voor een buurtgerichte aanpak van de gezondheid, waarbij afstemming plaatsvindt met bijvoorbeeld wonen, welzijn of jeugdgezondheidszorg. Vooralsnog is dit in de 40 wijken nog onvoldoende aanwezig, maar daar komt langzaam verandering in.
- Bij het plannen en bouwen van nieuwe woningen moet expliciet aandacht worden besteed aan de gezondheid van de wijkbewoners.
- Ook de gezondheid van uitkeringsgerechtigden heeft meer aandacht: gezonde mensen – zowel fysiek als mentaal – hebben betere kansen om succesvol aan de slag te gaan.
- Aandachtswijken dienen voorrang te krijgen bij de oprichting van Centra voor Jeugd en Gezin.

7.2 Slotbeschouwing: focus op participatie van wijkbewoners

Doel van de wijkaanpak is de 40 wijken om te vormen tot wijken waar mensen kansen hebben en weer graag wonen. De quick scan laat zien dat welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg belangrijke terreinen zijn in het kader van de 40 wijkaanpak. Ze bieden veel aanknopingspunten om de leefbaarheid in de wijken te verbeteren.

Daarbij valt op dat welzijn, onderwijs en zorg van oudsher veel meer overheidsgestuurd en dus beïnvloedbaar zijn dan sport en cultuur. Binnen welzijn en onderwijs heeft de landelijke en lokale overheid een flinke vinger in de pap. Dat geldt veel minder voor sport en cultuur: die werkvelden zijn gedifferentieerder. Particulier initiatief speelt hier een belangrijkere rol.

Focus op wijkbewoners, niet op organisaties

Het lokale beleid is er doorgaans op gericht buurthuizen, welzijnswerk, sportverenigingen, culturele instellingen en scholen te versterken en hun functioneren te bevorderen. De focus in het beleid ligt, met andere woorden, vaak op de organisaties in de wijk. Begrijpelijk, want dat vormen immers concrete aangrijpings- en aanspreekpunten.

Maar goed beschouwd gaat het niet om die organisaties. Primair gaat het om de mensen die wonen in de wijk. Mensen uit lagere sociaal-economische milieus. Allochtonen ook vaak. Zij moeten zich in de wijk thuis voelen. Hun talenten moeten worden aangeboord. Zij moeten gaan participeren. De organisaties vormen een middel hiertoe. In feite hebben we hier te maken met armoedebeleid. En die focus heeft gevolgen voor de aanpak in de wijken, of zou dat moeten hebben.

Creëren van passend aanbod

De uitdaging bestaat eruit een passend aanbod te realiseren voor de wijkbewoners; dat wil zeggen, een aanbod dat aansluit bij hun wensen, behoeften en mogelijkheden. Alleen op die manier kan ervoor worden gezorgd dat zij gaan participeren. Want daar ontbreekt het nog vaak aan.

Voorzieningentekort?

Een vraag die in het kader van de 40 wijkenaanpak vaak gesteld wordt, is hoe noodzakelijk het is extra faciliteiten en accommodaties te ontwikkelen. Moet er een extra gymzaal bijkomen? Is er behoefte aan een buurthuis? Is er voldoende ruimte om kunstactiviteiten te ontplooiën? Moet het schoolplein uitgebreid of opgeplust worden? Is er plek voor een gezondheidscentrum? Het antwoord op dergelijke vragen ligt besloten in de eerder genoemde uitdaging: doorslaggevend zou moeten zijn of het accommodatiebeleid in een wijk voorziet in een behoefte van de wijkbewoners.

Overigens maakt de quick scan duidelijk dat er *in en om* de meeste van de 40 wijken een grote variëteit aan voorzieningen aanwezig is. En waar dat niet zo is hebben betrokkenen daar doorgaans scherp oog op en worden op dat vlak de meeste investeringen gedaan en gepland. Wel blijken veel van de voorzieningen nogal excentrisch gelegen te zijn: ze bevinden zich aan de rand van de wijk of in aangrenzende wijken. Veel van deze voorzieningen hebben bovendien een bovenstedelijk karakter en dito ambitieniveau, dat niet altijd goed aansluit op de behoefte van wijkbewoners.

De uitdaging bestaat er dan ook uit ruimtelijke drempels voor deelname zo veel mogelijk te voorkomen en te beperken. Dat vraagt om een accommodatiebeleid, waarin creatief wordt omgesprongen met de vaak schaarse ruimte. In dat verband valt te denken aan een sterkere inzet op multifunctioneel -, mede- en dubbelgebruik van nieuwe én bestaande voorzieningen. Ook is het soms een kwestie van oog hebben voor de mogelijkheden die de wijk al biedt: zo kunnen kunstactiviteiten soms prima plaats vinden in het buurthuis of in het café op de hoek.

Vooral zachte infrastructuur oorzaak participatiegebrek

Het gebrek aan participatie van de wijkbewoners in de 40 wijken zit dus niet alleen in de harde fysieke kant van stenen en gebouwen. Het is vooral de zachte infrastructuur die tekortschiet. Dáár ligt de kern van het probleem. Veel van de bestaande aanbieders – in de wijken en deels ook in aangrenzende wijken – lukt het niet of niet voldoende om de wijkbewoners te betrekken en te bereiken. Dat geldt voor aanbieders binnen zowel welzijn, sport, cultuur, onderwijs (buitenschools aanbod) als zorg. Welzijnsvoorzieningen zoals buurtcentra worden 'witte instituties' genoemd, veel sportverenigingen weten de allochtone wijkbewoners niet te vinden en te binden, de cultuurparticipatie in de wijken laat te wensen over, er is sprake van veel schooluitval en aan naschoolse activiteiten doet maar een beperkt aantal leerlingen mee.

Toeleiding

De hamvraag is: hoe keer je dit om? Hoe zorg je ervoor dat de wijkbewoners wél gebruik gaan maken van de beschikbare voorzieningen? Dat dit niet vanzelf gaat is duidelijk. Kennelijk hebben de bewoners in de wijken een duw(tje) in de rug nodig. Ze moeten worden toegeleid naar de sociale infrastructuur. En wel op een manier die hen past.

Organisaties in en om de wijken dienen hiertoe gestimuleerd en gefaciliteerd te worden. En bovenal: de betreffende bewoners moeten benaderd, gestimuleerd en zonodig ondersteund worden. Daarvoor is menskracht onontbeerlijk. De impuls 'Brede scholen, sport en cultuur' van VWS en OCW speelt hierop in door geld beschikbaar te stellen voor de aanstelling van professionals, die het beleid op de genoemde terreinen op elkaar afstemmen en intensiveren. Voor de 40 krachtwijken kan dat daadwerkelijk een impuls betekenen om de leefbaarheid in de wijken door middel van de sociale infrastructuur te verbeteren.

Prestatieafspraken

Wat daarbij niet mag ontbreken zijn heldere doelen en prestatieafspraken. Alleen zo kan vrijblijvendheid worden voorkomen. Organisaties in welzijn, sport, cultuur, onderwijs en zorg, die aanspraak willen maken op ondersteuning en gemeentelijke accommodaties, moeten kritisch worden beoordeeld. Dit volgens duidelijke regels, waarbij het bereik van wijkbewoners leidend moet zijn.

Het voornaamste is immers dát de wijkbewoners meer gaan participeren. Wie daarvoor zorgt is in principe van secundair belang. De traditionele aanbieders, zoals buurthuizen, sportverenigingen en culturele instellingen, kunnen hierin, vanuit hun maatschappelijke meerwaarde, een belangrijke rol spelen. Maar op plekken waar zij niet aanwezig zijn of structureel niet in staat blijken de wijkbewoners te bereiken, kunnen ook andere spelers, die zich op dit vlak al hebben bewezen, worden benut. Denk aan zelforganisaties en commerciële partijen zoals sportscholen.

Bijlage 1 Geraadpleegde literatuur

Algemeen

Geraadpleegde websites

www.statline.nl

www.internetgemeentegids.nl

www.wwni.nl

www.kei-centrum.nl

Welzijn

Dam C.L. van en P.E. Wiebes (2005). *Aandacht voor welzijn. Inhoud, omvang en betekenis van de welzijnssector*. Den Haag: SCP.

Ministerie van VROM (2000). *Mensen, wensen, wonen. Wonen in de 21^e eeuw*. Den Haag: VROM.

Movisie (2007). *Kiezen voor de stad, Kwalitatief onderzoek naar de vestigingsmotieven van de allochtone middenklasse*. Utrecht: Movisie.

Sport

Abma, R. en D. de Jong (2005). *Ruimte voor Sport in Nederland tot 2020. Cijfers en Kansen*. Arnhem: NOC*NSF.

Breedveld, K. en Annet Tiessen-Raaphorst (red., 2006). *Jaarrapportage Sport 2005*. Den Haag: SCP.

Duijvestijn, P.E. (2004). *De sportvereniging in de wijk. Aan de slag met jongeren in de buurt!* Arnhem: DSP-groep en NOC*NSF.

Lagendijk, E. (red., 2006). *School en sport samen werken*. In opdracht van de ministeries van OCW en VWS. Amsterdam: DSP-groep.

Mulier Instituut (2005). *Verenigingsmonitor*. Den Bosch: Mulier Instituut.

NOC*NSF (2007). *Nederland Sportland Digitaal (21 mei 2007)*. Arnhem: NOC*NSF.

NOC*NSF (2007). *Wijkanalyses Den Haag en Utrecht: Prachtverenigingen... in prachtwijken*. Arnhem: NOC*NSF.

Ooijendijk, W.T.M. e.a. (2006). *Trends in Bewegen. Bewegen gemeten*. Utrecht: TNO.

TNO en VUmc (2006). *Overgewicht bij kinderen. 2002-2004*. Utrecht: TNO en VUmc.

Geraadpleegde websites

www.ruimtevoordejeugd.nl

Cultuur

- Brouwer, J. en M. Thomsen (2007). *Cultuurimpuls stedelijke vernieuwing. Op-gave 2008-2012*. Delft: ABF Research.
- IVA (2005). *Evaluatie Actieplan Cultuurbereik*. Tilburg: IVA.
- Marlet, G. en C. van Woerkens (2007). *Cultuurminnaars en Cultuurmijders*. In: *Atlas Nederlandse Gemeenten, Thema Cultuur*. Den Haag: SCP.
- Ministerie van OCW (2000). *Cultuur als confrontatie, cultuurnota 2001 – 2004*. Den Haag: OCW.
- Ministerie van OCW (2000). *Kunst van Leven, hoofdlijnen cultuurbeleid*. Den Haag: OCW.
- Respect: urban culture, community arts en sociale cohesie, SKVR, november 2004.
- Rijksdienst Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (2007). *Inventarisatie erfgoed (incl. naoorlogse wijken)*. Den Haag: RACM.

Geraadpleegde websites

- www.racm.nl
- www.belverdere.nu
- www.scp.nl
- www.atlasvoorgemeenten.nl

Onderwijs

- Berenschot (2007). *Maatschappelijke kosten en batenanalyse brede school*. Utrecht: Berenschot.
- Bontje, D., F. Studulski en A.L. Van der Vegt (2006). *De brede school in de praktijk. Handreiking voor brede scholen in het voortgezet onderwijs*. Utrecht: Sardes
- Oberon (2005). *De stand van zaken in het voortgezet onderwijs. Sschooljaar 2004/2005*. Utrecht: Oberon.
- Oberon (2007). *Screening VO scholen in probleemwijken*. Utrecht: Oberon.
- Peters, D., M. Haest en G. Walraven (2007). *Gemeente in actie tegen segregatie in het basisonderwijs*. Utrecht: Forum.

Geraadpleegde websites

- www.onderwijsinspectie.nl
- www.minocw.nl
- www.gemengdescholen.nl

Gezondheid en Zorg

- Verweij, A e.a. (2007). *Gezondheid in de 40 Prachtwijken*. Bilthoven: RIVM.
- Nivel (2005-2007). *Databron Beroepenregistratie. huisartsen en verloskundigen 1 juli 2007, fysiotherapeuten 1 januari 2005, oefentherapeuten 1 januari 2006*.

Geraadpleegde websites

- www.denieuwepraktijk.nl
- www.ggdfrylan.nl (en websites van andere GGD'en)

Bijlage 2 Overzicht 40 quick scans

	Gemeente	Wijk	% Gereed	Ontbrekende items
1	Alkmaar	Overdie		Alle onderdelen vrijwel compleet
2	Amersfoort	De Kruiskamp	90%	Alle onderdelen vrijwel compleet, welzijn iets minder
3	Amsterdam	Bijlmer	60%	Voortgezet Onderwijs ontbreekt, verder hier en daar summier
4		Bos en Lommer	5%	Bevat louter gegevens uit landelijke bronnen
5		Oost	40%	Knelpunten- en kansanalyse ontbreekt grotendeels
6		Noord	25%	Sport compleet, verder summier ingevuld
7		Nieuw-West	25%	Knelpunten- en kansanalyse ontbreekt grotendeels
8	Arnhem	Klarendal	90%	Alleen info over onderwijs en welzijn niet helemaal compleet
9		Presikhaaf	90%	Alleen info over onderwijs en welzijn niet helemaal compleet
10		Het Arnhemse Broek	90%	Alleen info over onderwijs en welzijn niet helemaal compleet
11		Malburgen / Immerloo	90%	Alleen info over onderwijs en welzijn niet helemaal compleet
12	Den Haag	Stationsbuurt	75%	Knelpunten- en kansanalyse ontbreekt deels
13		Schilderswijk	65%	Deel van informatie over cultuur en sport ontbreekt
14		Zuid-West	80%	In grote lijnen compleet, soms wat summier ingevuld
15		Transvaal	60%	Onderwijs compleet; cultuur, sport en welzijn gedeeltelijk
16	Deventer	Rivierenwijk	50%	Cijfers/ percentages ontbreken. Omschrijving kansen beperkt
17	Dordrecht	Wielwijk / Crabbehof	40%	Sport goeddeels compleet, verder veel ontbrekende informatie
18	Eindhoven	Woensel West	90%	In grote lijnen compleet
19		Doornakkers	90%	In grote lijnen compleet
20		Bennekel	80%	Deel informatie over VO ontbreekt
21	Enschede	Velve Lindenhof	95%	Vrijwel compleet
22	Groningen	Korrewegwijk	90%	In grote lijnen compleet, cultuur wat mager
23		De Hoogte	90%	In grote lijnen compleet, cultuur wat mager
24	Heerlen	MSP	95 %	Vrijwel compleet
25	Leeuwarden	Heechterp/Schieringen	75%	PO ontbreekt, verder vrijwel compleet
26	Maastricht	Noordoost	95%	Vrijwel compleet
27	Nijmegen	Hatert	90%	Alleen PO niet compleet.
28	Rotterdam	Oud West	40%	VO, cultuur en sport niet compleet; vooral ingevuld voor Oude Westen
29		Oud Noord	30%	PO redelijk compleet, verder ontbreken veel gegevens
30		Oud Zuid	50%	Alle onderdelen voor ca. de helft ingevuld
31		Vreewijk	40%	Vooraf bij cultuur sport en welzijn ontbreekt veel
32		Zuidelijke Tuinsteden	80%	Alleen welzijn niet compleet
33		Bergpolder	60%	Cultuur en sport niet compleet
34		Overschie	90%	Alle onderdelen vrijwel compleet
35	Schiedam	Nieuwland	90%	Alle onderdelen vrijwel compleet
36	Utrecht	Kanaleneiland	95%	Alle onderdelen vrijwel compleet
37		Ondiep	90%	Alle onderdelen vrijwel compleet, welzijn minder uitvoerig
38		Zuilen-Oost	90%	Alle onderdelen vrijwel compleet, welzijn minder uitvoerig
39		Overvecht	95%	Alle onderdelen vrijwel compleet
40	Zaanstad	Poelenburg	95%	Vrijwel compleet

Bijlage 3 Behoeften, knelpunten en kansen in de 40 wijken: een globaal overzicht⁴⁵

	Gemeente	Wijk	Sport	Cultuur	Welzijn	Primair Onderwijs	Voortgezet Onderwijs
1	Alkmaar	Overdie	Goede voorzieningen. Professionaliseringsslag verenigingssport nodig. Behoeftte aan duale vakleerkrachten LO.	Sloop Don Bosco kerk geeft aan hoe belangrijk markant gebouw in de wijk is. Bepalen wat de grootste drempels naar stedelijke cultuurvoorzieningen zijn.	Welzijnsvoorzieningen onvoldoende gebruikt. Integratie verbeteren. Wijkcentrum is te wit. Hangjongeren moeilijk te bereiken.	2 Basisscholen, waarvan één actieve brede. Grote behoefte aan extra 'handjes' om buurtfunctie te versterken; het komt er nu bij.	Ambitieuze brede VO-school met sterke plek in de buurt: verder uitbouwen. Hangjeugd beter begeleiden en coachen bij maken van schoolkeuze.
2	Amersfoort	De Kruiskamp	Sportvoorzieningen - binnen, buiten en openbaar - ontoereikend.	Straatbeeld opplussen door kunst in de openbare ruimte. Aandacht voor cultuureducatie. Zorgen voor betere netwerken cultuur- onderwijs- welzijn. Stedelijke voorzieningen meer actief maken in de wijk.	Te weinig aanbod voor jongeren. Allochtone doelgroep moeilijk te bereiken (wel via Buitenkasten). Participatiegraad bewoners laag.	Eén (brede) school. Nieuwbouw in 2008, met tal van aanpalende voorzieningen, biedt kansen. Goed beheer en afstemming noodzakelijk; kwartiermaker brede school heeft hierin belangrijke taak.	Geen VO in de wijk. Veel uitval onder allochtone jongeren.
3	Amsterdam	Bijlmer	Faciliteiten (kleedkamers e.d.) buitensport ontoereikend. Meer aandacht voor sport op school.	Laagdrempeligheid voorzieningen verbeteren, evenals bereiken van wijkbewoners. Behoeftte aan culturele broedplaats; cultuur belangrijk voor positieve vrijetijdsbesteding.	Lage bezettingsgraad buurthuizen. Weinig samenhang in welzijnsaanbod, onvoldoende vraaggericht en onvoldoende bekend. Centrum voor Jeugd en Gezin ontbreekt.	15 Basisscholen verdeeld in 6 onderwijsclusters. Overal brede school aanwezig of in ontwikkeling. Beheer en exploitatie brede school aandachtspunt.	2 Scholengemeenschappen in de wijk. Geen kwalitatieve informatie beschikbaar.
4		Bos en Lommer	Niet bekend.	Niet bekend.	Niet bekend.	Niet bekend.	2 VO-scholen in de wijk. Verder geen informatie.
5		Oost	Openbare sportvoorzieningen ontoereikend.	Niet bekend.	Niet bekend.	Niet bekend.	Montessori school met 30% leerlingen uit de wijk. Veel aandacht voor schoolklimaat

Noot 45 Het gaat hier om de belangrijkste c.q. meest gehoorde behoeften, knelpunten en kansen, die zijn genoemd door de betrokkenen in de gemeenten en wijken zelf. Zorg ontbreekt in dit schema: zie hiervoor het overzicht van zorgvoorziening per wijk in het bijlagenboek.

							en culturele vorming.
6		Noord	Binnen- en openbare sportvoorzieningen ontoereikend en verouderd.	Niet bekend.	Niet bekend.	11 Basisscholen. Kwalitatieve informatie ontbreekt.	4 VO-scholen. Kwalitatieve informatie ontbreekt.
7		Nieuw-West	Voldoende sportvoorzieningen, verder niet bekend.	Niet bekend.	Niet bekend.	36 Basisscholen, waarvan 8 breed. Anderen volgen.	13 VO-scholen. Vmbo's willen stap naar brede school zetten. Veel voortijdig schoolverlaters in wijk.
8	Arnhem	Klarendal	Gebrek aan sportaanbieders. Sportvoorzieningen ontoereikend.	Kunst- en cultuurlocatie ontbreekt in de wijk. Zou impuls betekenen voor actieve cultuurparticipatie. Uitdaging: werken aan 'herkenbare' wijk; aantal veelbelovende projecten.	Verkokering van welzijnsorganisaties. Professionaliseringsslag nodig om adequaat problemen binnen gezinnen en in de buurt aan te pakken. Sterkere rol gemeente nodig.	2 Basisscholen in de wijk, waarvan één Islamitische met vooral leerlingen van buiten wijk. Er vindt verkenning plaats voor mogelijkheid van brede school.	Vooralsnog geen VO-scholen. In 2008 verhuist VO-school uit Het Arnhemse Broek naar Klarendal.
9		Presikhaaf	Goede sportvoorzieningen. Extra openbaar sportpleintje in kinderrijk deel wijk is wenselijk. Wijkfunctie sportverenigingen moet worden versterkt.	Geen culturele voorzieningen. Goede locatie voor naschools kunstzinnig aanbod nodig en tevens voor initiatieven uit de wijk.	Sociale dienst moet op straat/buurniveau werken. Organisaties moeten beter samenwerken. Behoeftte aan jeugdhulpverlening en gezinsondersteuning .	Vier basisscholen, veel allochtonen. Twee scholen gaan op in brede school (2008); dit biedt mogelijkheden voor integrale aanpak.	Eén VO-school, nieuwbouw in 2008. Kans: verbinding van economische activiteiten in de wijk met het beroepsonderwijs.
10		Het Arnhemse Broek	Onvoldoende sportaanbieders. Tekort aan binnen-sport- en openbare sportvoorzieningen.	Geen culturele voorzieningen in de wijk. Wijk leent zich goed voor buitenactiviteiten. Goed geoutilleerde zaal nodig. Positieve ervaring met kunstactiviteiten voor jeugd (i.h.k.v. project Breedtekunst, VSD). Cultuur meer betrekken bij wijkaanpak.	Loket Bureau Jeugdzorg/ Opvoedingsondersteuning nodig: maatwerk! Onvoldoende betrokkenheid gemeente bij wijkaanpak.	Twee samenwerkende (brede) basisscholen, waarvan één is gevestigd in multifunctioneel centrum. Brede school aanpak uitbreiden. Ouders meer betrekken.	3 VO-scholen, regionale functie. Eén daarvan verhuist naar Klarendal. Verder geen informatie.
11		Malburgen / Immerloo	Goede sportvoorzieningen maar excentrisch gelegen. Onvoldoende openbare sportvoorzieningen. Versterking wijkfunctie sport-	Structurele en herkenbare culturele voorzieningen ontbreken. Gemeenschapsruimte brede school biedt beperkte faciliteiten. Eigen culturele plek met	Te weinig contact welzijnsinstellingen met gemeente.	M.u.v. vrije school hoog % allochtonen op op vier (brede) scholen. Huisvesting op orde. Versterking van inhoudelijke samenwerking	Eén VO-school met verbindingen met de wijk (wijkagent, platform allochtone ouders).

			verenigingen.	horecavoorziening wenselijk.		t.b.v. integrale ketenaanpak.	
12	Den Haag	Stationsbuurt	Gebrek aan sportaanbieders. Vooral buitensportvoorzieningen en sportieve infrastructuur rond de basisscholen worden gemist.	Creatieve sector vertegenwoordigd in de wijk (ateliers, galerie). Dit draagt bij aan creatief klimaat. Uitbreiding betaalbare werk- en presentatieruimte nodig (afdekken onrendabele top). Buurt – en clubhuizen beter toerusten voor K&C. Vooral kansen in amateurkunst.	Meer jongerenwerk nodig i.v.m. achterstandsproblematiek.. Veel good practices. Behoeft aan opvoedingsondersteuning.	Twee (brede) basisscholen. Uit samenwerking met wijkorganisaties valt meer te halen. Witte vlucht. Te weinig leerlingen voor twee scholen. Kans: fusie tot in één school in nieuw multifunctioneel gebouw.	Geen VO in de wijk.
13		Schilderswijk	Gebrek aan sportaanbieders. Buitensportvoorzieningen ontbreken. Te weinig openbare sportvoorzieningen.	Realiseren buitenpodium ter versterking culturele activiteiten Culturalis en bibliotheek. Meer geld nodig voor uitvoeren laagdrempelige activiteiten. Beter toerusten club- en buurthuizen voor kunstactiviteiten. Vooral kansen in amateurkunst.	Veel accommodaties, veel welzijnswerk, maar vooral 'witte instituties'. Meer ondersteuning jongeren gewenst. Te weinig geld voor uitvoerend welzijnswerk.	Kinderrijke buurt, 13 basisscholen. Allen 'breed', maar samenwerking beperkt. Scholen zijn veilige haven voor kinderen in een onveilige omgeving. Onvoldoende (fysieke) mogelijkheden voor naschoolse activiteiten.	NOVA college heeft sterke partners in de wijk en goed in ouderenbetrokkenheid.
14		Zuid-West	Sportvoorzieningen verouderd. Kwaliteitsslag noodzakelijk. Versterking sportverenigingen.	Bestaande voorzieningen beter benutten door multifunctioneel en flexibel gebruik. Te weinig voorzieningen (fitness, muziek, uitgaan) voor jongeren en voor passieve en actieve cultuurbeoefening. Meer mogelijkheden voor recreatie en ontspanning (horeca, bioscoop) wenselijk.	Behoeft aan voorzieningen/ ontmoetingsruimte voor jongeren. Meer aandacht nodig voor 18+ groep. Moedercentra en Centra voor Jeugd en Gezin wenselijk.	14 (Brede) basisscholen. Samenwerking met buurt varieert. Voldoende goede buitenschoolse aanbieders, knelpunt ligt bij budgetten, (te veel) regelgeving en ruimte. Kans: mogelijke nieuwbouw 4 scholen.	6 VO locaties. Regeldruk staat ontwikkeling richting brede school in de weg.
15		Transvaal	Gebrek aan sportaanbieders. Buitensportvoorzieningen ontbreken. Te weinig openbare sportvoorzieningen.	Nieuwe culturele voorziening in de wijk (nu geen aanbod) kan als aanjager van participatie (fysiek en menskracht) dienen. Cultuur moet integraal onderdeel wijkplannen worden.	Welzijnswerk schiet kwantitatief en kwalitatief tekort, vooral voor jongeren en in kinderopvang. Behoeft aan jeugd-ontmoetingsruimte. Meer aandacht voor zachte	2 'Zwarte' basisscholen, veel verloop. Beide zijn brede scholen; stadsvernieuwing biedt kansen voor versterking van samenwerking met wijk. Ruimtegebrek	Geen VO in de wijk.

					infrastructuur in wijkaanpak.	voor naschoolse opvang.	
16	Deventer	Rivierenwijk	Gebrek aan sportaanbieders. Binnen- en buitensportvoorzieningen beperkt. Openbare sportvoorzieningen onvoldoende.	Goede mensen vinden voor begeleiding projecten is moeilijk maar noodzakelijk. Onvoldoende naschoolse activiteiten. Winkelleegstand tegengaan met culturele of culinaire functie.	Verschraling en versnippering welzijnsaanbod. Teruglopend aantal vrijwilligers. Meer capaciteit nodig voor kinder-/ tienerwerk.	3 Basisscholen, waarvan 2 breed. 50% Naar school buiten wijk: segregatie. Kans: plan voor bouw van wijkvoorzieningencentrum met o.a. onderwijs in 2009.	1 VO-school. Breed, maar in beperkte mate a.g.v. tijd- en geldgebrek. Goede accommodatie, meer medegebruik wijkvoorzieningen mogelijk. Veel schooluitval in wijk.
17	Dordrecht	Wielwijk / Crabbehof	Binnen- en buitensportcapaciteit zit aan maximum. Behoefte aan grote multifunctionele accommodatie.	Niet bekend.	Bewoners meer betrekken bij leefomgeving. Wijkpartners moeten meer samenwerken.	2 Reguliere basisscholen, 2 voor speciaal onderwijs. Verder geen informatie.	Geen VO in de wijk.
18	Eindhoven	Woensel West	Wijk is te klein voor sportaanbod/-aanbieders in de buurt.	Buurthuis heeft hoge drempel, reden onbekend. Kansen in faciliteren initiatieven uit de wijk.	Niet outreachend. Aanbod te hoogdrempelig. Te weinig samenwerking met gemeente.	Enige basisschool in wijk is verdwenen a.g.v. segregatie. In 2008 terugkeer brede school in nieuw gebouw.	Geen VO in de wijk. Slechte doorstroming van leerlingen uit wijk naar arbeidsmarkt.
19		Doornakkers	Beperkt aantal sportaanbieders. Binnensport- en openbare sportvoorzieningen ontoereikend.	Geen culturele voorzieningen in wijk. Kans: te ontwikkelen zorgcentrum met ontmoetingsruimte geschikt maken voor cultuur. Stedelijke culturele voorzieningen werken niet voor de wijken.	Te weinig accommodatie. Behoefte aan jongerencentrum en voorzieningen voor senioren, kinderen en vrouwen.	3 Basisscholen, waarvan 1 breed. De andere 2 gaan fuseren tot 1 brede school, nieuw gebouw. Knelpunten: tekort aan leraren en ouderparticipatie.	Geen VO in de wijk. Veel schooluitval onder vooral Marokkaanse jongeren in wijk. Behoefte aan begeleiding en voorlichting over opvoeding en onderwijs.
20		Bennekel	Onvoldoende openbare sportvoorzieningen.	Theater op locatie samen met bewoners.	Nog te veel aanbodgerichte aanpak. Meer aanbod voor jongeren en meer afstemming programmering voorzieningen nodig.	1 Zwarte basisschool. Breed, goede accommodatie, duale sportdocent: 'pareltje van Eindhoven'. Wijkfunctie uitbreiden.	1 Agrarische VO-school met regiofunctie. Geen binding met wijk. Veel overlast van jongeren in de wijk.
21	Enschede	Velve Lindenhof	Geen sportaanbieders in de wijk (drempel). Sportaccommodaties sterk verouderd.	Behoefte aan meer en betere voorzieningen. Nieuw initiatief is Kunsttuin; tour door de stad door professionals en vrijwilligers ter kennismaking met culturele initiatieven.	Wijkgevoel bij bewoners aanwezig. Onvoldoende gekwalificeerd personeel. Betere accommodatie nodig.	2 scholen: 1 goed georganiseerd, goede accommodatie en binding met buurt. Ander niet. Ontbreken sportvoorziening belemmert brede schoolontwikkeling.	Geen VO in de wijk. 2 Scholen er net buiten hebben ambitie zich tot brede school te ontwikkelen. Accommodaties in orde resp. in planning.
22	Groningen	Korrewegwijk	Nauwelijks sportverenigin-	Voornemen voor meer cultuur in	Goede betrokkenheid bewo-	2 Brede basisscholen (Ven-	Geen VO in de wijk. Jonge-

			gen. Behoeftte aan grote sporthal.	wijk moet nog uitgewerkt worden. Gedacht wordt aan jaarlijks terugkerende activiteiten in schouwburg en vensterschool. Afdeling cultuur gemeente speelt geen rol in wijkaanpak.	ners. Gebeurt veel in de wijk. Goede accommodatie voor jeugdactiviteiten ontbreekt.	sterschool). Kans: meer samenwerking met studenten en VO. Knelpunt: schoolplein en sportvoorzieningen onvoldoende.	ren in wijk spijbelen veel, blijven veelal zitten en hebben negatieve schoolattitude.
23		De Hoogte	Gebrek aan sportaanbieders en binnensportruimte. Buitensportvoorziening wordt verplaatst naar locatie buiten wijk. Toezicht Krajiček Playground nodig.	Zie Korrewegwijk.	Capaciteitstekort in welzijnswerk. Te weinig hulp voor multiprobleemgezinnen. Te weinig ouderenwerk. Tekort aan vrijwilligers.	1 Actieve brede basisschool (Vensterschool). Plannen voor verbouw of nieuwbouw. Wijkfunctie kan worden versterkt door aansluiting bij Ouder-Kindcentrum.	1 VO-school. Weinig schooluitval door actieve maatregelen (good practice). Nieuwbouw buiten wijk (!) in 2010. Veel jongeren in wijk spijbelen en blijven zitten.
24	Heerlen	Meezenbroek-Schaesberger-veld-Palemig	Voldoende sportvoorzieningen. Versterking verenigingssport nodig.	Culturele voorzieningen geen wijkfunctie. Uitbouw cultuureducatie en amateurkunst nodig ihkv sociale herovering en fysieke herinrichting. Kansen: aankoop pand Peutz voor creatieve industrie, herinrichting plein.	Onvoldoende capaciteit. Te weinig jongerenwerk. Kwaliteit en afstemming welzijnswerk kan beter. Drempels opvoedingsondersteuning verlagen.	2 Basisscholen, waarvan 1 actief in wijk. Ambities voor brede schoolontwikkeling. Accommodatieproblemen (schoolgebouwen en –pleinen).	2 VO-scholen in de wijk. Geen brede school ambitie. Animo voor naschoolse activiteiten beperkt. Goede voorzieningen, maar meer medegebruik strandt op organisatie, beheer en geld.
25	Leeuwarden	Heechterp / Schieringen	Voldoende sportvoorzieningen, maar buitensportaccommodatie excentrisch gelegen (drempel). Versterking verenigingssport nodig.	Nauwelijks culturele voorzieningen: die moeten er komen en kunnen betrokkenheid bewoners bevorderen.	Wit wijkpanel. Te weinig professioneel welzijnswerk. Allochtonen niet bereikt. Behoeftte ontmoeting jongeren. Kans: moskee heeft binding met wijk.	Niet bekend.	3 VO-scholen, waarvan 1 met brede school ambitie. Slechte schoolgebouwen. Plannen voor verhuizing.
26	Maastricht	Noordoost	Beter benutten van sportvoorzieningen (50% bezet). Versterking verenigingssport en aanstelling vakdocenten i.o. gewenst.	Buitenschoolse activiteiten Kumulus en Welzijnswerk Trajekt voor kinderen en volwassenen (de kunstketel). Cultuureducatie scholen behoeft uitbreiding (geld). Community art programma in Limmel.	Welzijn kent buurten goed. Te weinig structurele inzet welzijnswerk. Behoeftte aan opvang/ontmoeting 16+ jongeren. Kindfuncties gebouwen fysiek bij elkaar zetten.	4 Basisscholen, waarvan 2 gaan fuseren. Kans: plan voor groot kindcentra incl. onderwijsfunctie.	1 actieve brede VO-school. Veel zorg, naschools aanbod en aandacht voor leerlingparticipatie. Goede accommodatie, veel medegebruik door buurtorganisaties. Leerlingen houden toezicht in wijk.
27	Nijmegen	Hatert	Onvoldoende en verouderde	Cultuur als middel voor integra-	Wit wijkcentrum. Onsamen-	Goede samenwerking tus-	1 zwarte VO-school. Sterk

			sportvoorzieningen. Versterking verenigingssport en aanstelling vakdocenten l.o. gewenst.	tie en leefbaarheid meer benutten. Meer fysieke ruimte creëren en activiteitengeld. Behoefte aan wijkvestiging culturele organisatie De Lindenberg.	hangend aanbod welzijn. Accommodatie jongeren te klein.	sen PO, VO, Welzijnsorganisatie en Sportservice. Knelpunt: onvoldoende formatie voor naschools aanbod. Verder geen info.	groeïend. Maatschappelijk ondernemend (prijs gewonnen). Actief in wijk, maar valt meer uit te halen (geld!). Medegebruik accommodatie.
28	Rotterdam	Oud West	Niet bekend.	Niet bekend.	Alleen Marokkanen bereikt, verder geen andere allochtone groepen. Behoefte aan individuele trajecten voor probleemjongeren.	4 Actieve brede basisscholen. Veel samenwerking tussen scholen, (gezamenlijke visie) en met wijkorganisaties.	2 VO-scholen. 1 Onlangs gerenoveerd. Verder geen informatie.
29		Oud Noord	Onvoldoende sport- en speelvoorzieningen in openbare ruimte.	Niet bekend.	Beter aanbod jongeren nodig. Geen aanbod voor mannen.	7 Basisscholen. Gezamenlijk leefbaarheidoverleg en activiteiten, maar beperkt.	3 VO-scholen. Veel schooluitval.
30		Oud Zuid	Voldoende sportvoorzieningen, gebrek aan sportaanbieders.	Niet bekend.	Gevarieerd aanbod.	Groot aantal basisscholen, merendeels breed. Hoge deelname naschools aanbod.	Niet bekend.
31		Vreewijk	Niet bekend.	Niet bekend.	Niet bekend.	5 Basisscholen, waarvan 2 breed. Grote verschillen. Accommodaties in orde. Montessorischool als 'modelorganisatie'.	1 VO-school met veel leerlingen uit wijk. 'Topklas' voor leerlingen met taalachterstand. Goed schoolgebouw.
32		Zuidelijke Tuinsteden	Voldoende sportvoorzieningen. Versterking (wijkfunctie) verenigingssport nodig.	Meer samenwerking culturele instellingen om andere doelgroepen te bereiken. Ruimten voor bewonersinitiatieven nodig. Meer inzetten op kunst ter promotie van de wijk.	Niet bekend.	6 Brede basisscholen. 2 gaan fuseren in multifunctioneel gebouw. Knelpunt: geld en fte. Plannen voor doorgaande lijn van 0-23 jaar dmv samenwerking PO, VO en wijkpartners.	4 VO-scholen in Zuidwijk. Brede school plannen bemoeilijkt door administratieve regels.
33		Bergpolder	Niet bekend.	Niet bekend.	Geen accommodatie en geen capaciteit. Gratis gebruik pand voor ontmoetingen.	1 Basisschool. Segregatie. Slechte accommodatie. Plannen voor Multi Disciplinaire Accommodatie zou	Geen VO in de wijk.

						impuls geven aan brede school ontwikkeling.	
34		Overschie	Binnensportvoorzieningen excentrisch gelegen (drempe). Onvoldoende openbare sportvoorzieningen.	Beter gebruik van voorzieningen door bewoners nodig, als ook meer samenwerking op cultureel gebied.	Groot welzijnsaanbod. Weinig participatie oudere (15+) en allochtone jongeren.	1 Basisschool. Samenwerking met andere scholen ihkv brede school ontwikkeling. Schoolplein belangrijke wijkfunctie, renovatie nodig.	Geen VO in de wijk.
35	Schiedam	Nieuwland	Onvoldoende openbare sportvoorzieningen. Aanstelling vakdocenten i.o.	Geen ambitie om meer te doen dan nu. Herstructurering geeft kansen voor kunst (beleving wijk, straatmeubilair, speeltoestellen, architectuur).	Opvoedingsondersteuning 12+ (en ouders) nodig. Accommodaties van slechte kwaliteit.	4 Zwarte brede basisscholen en 1 nieuwe Islamitische. Segregatie. Accommodaties in orde of in planning. Goede educatieve infrastructuur.	5 VO-scholen met veel leerlingen uit wijk. Slechte huisvesting, maar in planning. Nauwelijks binding met de wijk. Gemeente wil 2 scholen omvormen tot brede school.
36	Utrecht	Kanaleneiland	Voldoende sportvoorzieningen. Versterking (wijkfunctie) verenigingssport nodig.	Geen structurele culturele voorziening aanwezig. Versterken en verbreden cultureel aanbod in wijk nodig. Kunst en cultuur inzetten voor doelstellingen wijk. Inzet cultureel ondernemers.	Accommodaties onvoldoende. Meer opvoedingsondersteuning nodig. Onvoldoende bereik allochtone ouders, senioren en meisjes.	5 Basisscholen. 3 Vormen samen (brede) Forumschool. Allen: VVE en VSD. Schoolgebouwen aangepakt, maar niet toegerust voor onderwijsvernieuwing. Wensen: zorgstructuur, beheer en dubbelgebruik.	1 VO-school in wijk. Krijgt multifunctionele nieuwbouwalocatie in 2009 en wordt dan brede school. Good practice: inpandige fitnessschool. Knelpunten: onvoldoende fte, ouderparticipatie en huiswerkbegeleiding.
37		Ondiep	Binnensportruimte te krap. Onvoldoende openbare sportvoorzieningen. Versterking verenigingssport nodig.	Geen culturele voorziening aanwezig. Behoeftenonderzoek doen onder buurtbewoners. Experimenten elders in Utrecht ook in deze wijk inzetten.	Accommodatie jongeren onvoldoende. Geen ontmoetingsplek. Onvoldoende aanbod voor multiprobleemgezinnen.	5 Basisscholen, waarvan 1 breed (Forumschool). Vrijwel allen: VVE en VSD. Zie verder Kanaleneiland.	Geen VO in de wijk.
38		Zuilen-Oost	Sportvoorzieningen versnipperd en eenzijdig. Versterking van verenigingssport nodig.	Geen culturele voorzieningen in de wijk. Vorstelijk Complex (accommodatie voor ontmoeting) gaat dit hiaat invullen.	Geen passend aanbod voor jongeren. Onvoldoende aanbod voor multiprobleemgezinnen.	4 Basisscholen. Niet breed, wel samenwerkingsoverleg met elkaar, welzijn en bibliotheek. Op 1 school plannen voor Forumschool. Zie verder Kanaleneiland.	Geen VO in de wijk. Segregatie. Weinig naschools aanbod op scholen in omgeving.
39		Overvecht	Onvoldoende en verouderde	Stefanus kerk als culturele	Geen goede accommodatie.	7 Basisscholen. Te gering	1 VO-school met veel leerlin-

			openbare sportvoorzieningen. Versterking van verenigingssport nodig.	voorziening belangrijk. Van daaruit community art projecten. Geen garantie voor continuïteit activiteiten bij gebrek aan geld.	Behoeftte aan opvoedingsondersteuning en aanpak multi-probleemgezinnen. Allochtone meisjes te weinig bereikt. Tekort allochtone adviseurs.	naschools aanbod. Personeelsproblemen. Forse thuisproblematiek. Kans: verhuizing scholen naar wijkcentrum (nieuwbouw) en opvoedingsondersteuning.	gen uit wijk. Brede school geen prioriteit, maar wel actieve rol in de wijk. Meer mogelijk met meer personeel. Schooluitval beperkt. Te weinig ruimte voor sport.
40	Zaanstad	Poelenburg	Sportvoorzieningen en sportaanbieders excentrisch gelegen (drempel). Versterking wijkfunctie verenigingen.	Sultan Ahmet Moskee als trefpunt Turkse bewoners. Kansen voor culturele activiteiten in de wijk (dans, zang, theater, beeldende kunst).	Te veel ad hoc gelden. Behoeftte aan: jongerencentrum, wijksteunpunt, opvoedingsondersteuning en meer aanbod ouderen.	3 Basisscholen. Slechte huisvesting. Brede school platforms. Goed functionerende buurtnetwerken.	1 VO-school net buiten de wijk. Nieuwe huisvesting nodig en in planning. Maakt medegebruik mogelijk. School wil graag betrokken worden bij wijkontwikkeling.